

T.C
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE ve FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA ve DENETİM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

ADLİ MUHASEBE EĞİTİMİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

HAZIRLAYAN

Ayşegül ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA-2021

T.C
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE ve FİNANSAL YÖNETİM ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA ve DENETİM YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI

ADLİ MUHASEBE EĞİTİMİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

HAZIRLAYAN

Ayşegül ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN

ANKARA-2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 14/01/2021

Öğrencinin Adı, Soyadı: Ayşegül Özkan

Öğrencinin Numarası: 21910548

Anabilim Dalı: Muhasebe ve Finansal Yönetim

Programı: Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN

Tez Başlığı: Adli Muhasebe Eğitime İlişkin Bir Araştırma

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 87 sayfalık kısmına ilişkin, 14/ 01/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNITIN adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 14/01/2021

Öğrenci Danışmanı: Prof. Dr. Deniz Umut DOĞAN

İmza:

ÖZET

Kâr elde etme konusunda yaşanan gelişmeler dünya pazarlarında yoğun rekabete neden olmuş ve sermaye piyasalarında yer alan şirketler üzerinde baskı kurarak işletmeleri paniğe sürüklemiştir. Bunun sonucunda ise çeşitli muhasebe hilelerine başvurulmuştur. Muhasebe hilesini; “bir çıkar sağlamak amacıyla işletmenin işlem kayıt ve belgelerinin gerçek durumu yansıtmamak adına bilerek tahrif edilmesi ve/veya gizlenmesi” olarak tanımlamak mümkündür. (Selek ve Arıkan, 2004); (Irmak ve diğ. 2002). Son zamanlarda şirketlerin finansal tablolarında görülen bu hileler denetim firmalarının dikkatini çekmiş ve kamuoyunda ses getirmiştir. Bunun sonucunda ise özellikle Amerika’da muhasebe hilelerinin geleneksel yollarla önlenmesinden yanı sıra “adli muhasebecilik” adı altında alternatif çözüm yollarına başvurulmuştur (Gülten ve Kocaer, 2011). Bu çalışmanın amacı hali hazırda var olan denetim firmalarının yanı sıra yeni ve denetim konusunda daha detaylı olan adli muhasebecilik mesleğinin Türkiye’de gerekli ve uygulanabilir olup olmadığını incelemektir. Bu doğrultuda, adli muhasebenin konusunu oluşturan muhasebe hileleri ve sonrasında adli muhasebenin temeli hakkında bilgiler verilip Türkiye çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: Adli Muhasebe, Muhasebe Hilesi, Denetim

ABSTRACT

Gaining profit and rivalry among companies has caused competition in world markets and caused panic in businesses by putting pressure on companies in others. Therefore, companies tried to use various accounting tricks. Definition of "Accounting fraud" may be; "deliberately falsifying and / or concealing an encrypted transaction records and documents in a way that is not real." (Selek and Arıkan, 2004, p. 21); (Irmak et al. 2002, p.39). In the last audit financial statements, these frauds attracted the attention of audit firms and caused a voice in the public opinion. Upon this, new ways were applied under the name of "forensic accountancy" by preventing accounting frauds, especially in America (Gülten and Kocaer, 2011). These resources are readily available audit firms as well as forensic accountancy profession in which new and more detailed audit is to examine whether there is the necessary and feasible in Turkey.

Keywords: Forensic Audit, Accounting Fraud, Audit

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1:MUHASEBE HİLESİ	1
1.1 Hile Nedir	2
1.2 Hile Türleri Nelerdir	4
1.2.1 Çalışan Hilesi	5
1.2.2 Yönetim Hilesi	15
1.2.3 Yatırım Hilesi	17
1.2.3.1 Piramit Hilesi	18
1.2.3.2 Ponzi Hilesi	18
1.2.3.3 Menkul Kıymetler Hilesi	19
1.2.3.4 Nijeryalı Hilesi	20
1.2.4 Satıcı Hilesi	20
1.2.5 Müşteri Hilesi	22
1.3 Çalışanları Hile Yapmaya İten Nedenler	24
1.3.1 Baskı unsuru	25
1.3.2 Fırsat unsuru	26
1.3.3 Haklı Gösterme unsuru	27
1.4 Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri	28
1.4.1 Cinsiyet	29
1.4.2 Yaş	29

1.4.3 Eğitim Seviyesi	29
1.4.4 Eski İş Tecrübesi ve Sabıka	30
1.5 Türkiye’de Hile Oranları	31
BÖLÜM 2:ADLİ MUHASEBE.....	32
2.1 Adli Muhasebe Nedir	32
2.2 Mesleğin Dünyada ve Türkiye’de Tarihsel Gelişimi	33
2.3 Mesleğin Kapsamı	34
2.3.1 Dava Destek Danışmanlığı	34
2.3.2 Hile Denetçiliği ve Hilenin Ortaya Çıkarılması	35
2.3.3 Uzman Şahitlik	41
2.4 Adli Muhasebecinin Özellikleri	42
2.5 Adli Muhasebecinin Yapısında Barındırması Gereken Unsurlar	44
2.5.1 Merak	45
2.5.2 Israr	45
2.5.3 Yaratıcılık	45
2.5.4 Sezgi	45
2.6 Adli Muhasebecilerin Yapması Gerekenler ve Görevleri	46
2.6.1 Finansal Konuların Belirlenmesi	46
2.6.2 Araştırmacı Teknikleri Bilgisi	46
2.6.3 Kanıt Bilgisi	46
2.6.4 Finansal Bilgilerin Yorumlanması	46
2.6.5 Bulguların Sunulması	46
2.7 Adli Muhasebe ve Benzer Diğer Mesleklerin Farkları	49
2.7.1 Adli Muhasebeci ve Denetçi Farkları	50
2.7.2 Adli Muhasebeci ve Muhasebeci Farkları	53
2.7.3 Adli Muhasebeci ve Bilirkişi Farkları	54
2.8 Adli Muhasebe Eğitimi	54
2.9 Adli Muhasebe’nin Türkiye’de Uygulanması	55

2.9.1 Mesleğin Türkiye’de Gelişimi	55
2.9.2 Adli Muhasebeciliğin Türk Hukukunda Yeri	59
2.9.2.1 Türk Ceza Kanunu ve Adli Muhasebe	60
2.9.2.2 Türk Borçlar Kanunu ve Adli Muhasebe	61
2.9.2.3 İcra ve İflas Kanunu ve Adli Muhasebe	62
2.9.3 Almanya, Hindistan, Azerbaycan’da Adli Muhasebe’nin Gelişimi ..	67
2.9.3.1 Almanya’da Adli Muhasebe	67
2.9.3.2 Hindistan’da Adli Muhasebe	68
2.9.3.3 Azerbaycan’da Adli Muhasebe.....	70
2.9.3.4 Almanya, Hindistan ve Azerbaycan ile Türkiye’nin Karşılaştırılması	73
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DEKİ ÜNİVERSİTELERDE ADLİ	
MUHASEBE’NİN ALANINA GİREN DERSLERİN ARAŞTIRILMASI....	74
3.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	74
3.2 Adli Muhasebe Eğitiminde Alınması Gereken Dersler	74
3.3 Araştırmanın Yöntemi	75
3.4 Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtlar	75
3.5 Araştırmanın Sonucu	76
BÖLÜM 4: SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	86
KAYNAKÇA	88

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Hile Türleri	5
Tablo 2: Hilelerin Türlerine Göre Oranları	9
Tablo 3: Hilenin Çalışma Sürelerine Göre Oranı	9
Tablo 4: Hilenin Departmanlara Göre Dağılımı	10
Tablo 5: Hilenin Sektörlere Göre Dağılımı	11
Tablo 6: Hile Türleri Dağılımı	12
Tablo 7: Suç İşleyenlerin Birden Fazla Hileye Karışma Oranları	13
Tablo 8: Hile Yapan Çalışanların Otorite Oranları ve Çalışma Süreleri	14
Tablo 9: Hileyi Kim Raporluyor	15
Tablo 10: Müşteri Hilesi Örnekleri	24
Tablo 11: Hile Yapanların Eğitim Seviyesi	30
Tablo 12: Hile Yapanların Eski İş Tecrübesi ve Sabıkaları	30
Tablo 13: Ülkelerdeki Hile Sayıları	31
Tablo 14: Hile Kime Raporlanıyor	39
Tablo 15: Adli Muhasebecide Olması Gereken Özellikler	47
Tablo 16: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları	48
Tablo 17: Adli Muhasebeciliğe Bakış Açısı	49
Tablo 18: Akademisyenlerin Adli Muhasebe ile İlgili Konulara Yönelik Düşünceleri ...	71
Tablo 19: Adli Muhasebe Ders Konularının Araştırılması	72
Tablo 20: Yüksek Lisans Düzeyinde Adli Muhasebe Eğitimine Bağlı Dersleri Veren Üniversiteler	85

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	Association of Certified Fraud Examination-Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu(ABD)
ACFS	Association of Certified Fraud Specialists
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CFE	Certified Fraud Examiner-Hile İncelemecisi (ABD)
CPA	Certified Public Accountant-Muhasebeci/Malî Müşavir (ABD)
İSMMMO	İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası
İİK	İcra ve İflas Kanunu
SEC	Securities and Exchange Commission- Menkûl Kıymetler ve Ticaret Komisyonu (ABD)
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SMMM	Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMS	Türk Muhasebe Standartları
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği

GİRİŞ

Dünyada yaşanan hızlı teknolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler, büyük küçük fark etmeksizin birçok şirketi rekabet ortamına sokmuş ve üzerlerinde baskı kurmuştur. Bu noktada, birçok şirket sürdürülebilirlik ve etik anlayışının yanı sıra kâr gütmeye amaçlarına ağırlık vermiş ve bunu sağlamak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Başvurulan bu yollardan bazıları, muhasebe alanında “hile” denilen kasıtlı yapılan yanlışlıkların önünü açmıştır ve bunun önüne geçebilmek adına şirketlerin denetim faaliyetlerine gösterilen önem artmıştır.

Denetim faaliyetlerine gösterilen önemin artması beraberinde adli muhasebecilik adı altında yeni bir meslek oluşmuştur. Kısa bir tanım yapmak gerekirse, bu meslek içinde “Adli” kelimesini geçirmesiyle bağlı olarak adalet ve hukuk kavramı ile muhasebe arasında köprü görevi gören, muhasebe denetimi desteğinin yanı sıra vakanın yargıya intikali sürecinde de adli birimlere destek sağlayan bir meslek türüdür. Yetkinlik kazanan adli muhasebeciler adli muhasebe kapsamında hilenin önlenmesi ve tespitinin yer almasının yanı sıra hilenin tespitinin adli süreçlere intikali aşamasında da dava destek danışmanlığı ve uzman şahitlik görevleri altında destek sağlayabilmektedirler.

Bu bağlamda, tez çalışmamızın asıl amacı henüz Türkiye’de pek de ilgi görmeyen bu mesleğin Türkiye’de ne durumda olduğunu araştırmaktır. Birinci kısımda, muhasebe hilesi ve hilenin denetimi üzerinde durmak adına hile türleri, çalışanları hileye iten nedenler ve Türkiye’de muhasebe hilesinin ne sıklıkla yapıldığına değinilecektir.

İkinci bölümde, muhasebe hilesine bağlı olarak ortaya çıkan adli muhasebenin tarihsel gelişimi ve kapsamı üzerine durulacaktır; bu doğrultuda, adli muhasebenin kapsamı ve eğitimi, adli muhasebecide olması gereken karakteristik özellikler ve Türkiye’deki gelişimi incelenektir.

Son bölümde ise adli muhasebenin Türkiye’deki gelişimi üniversiteler bazında yapılan bir araştırma ile irdelenecektir; çalışmanın kapsamında Türkiye’de eğitim veren üniversiteler yüksek lisans programlarına göre incelenmiş ve hangilerinde adli muhasebenin kapsamına giren derslerin müfredatta yer aldığı listelenmiştir.

BÖLÜM 1

MUHASEBE HİLESİ

1.1 Hile Nedir

“Hile” sadece muhasebe veya finans alanında yer almamakla beraber çeşitli tanımları bulunan ve günlük hayatımızda büyük küçük karşılaşabileceğimiz bir kavramdır. Bu kavrama ilişkin tanımlardan bazıları aşağıda yer almaktadır;

- Türk Dil Kurumu Sözlüğünde hile; birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika olarak tanımlanmıştır;
- Borçlar Hukuku’na göre; bir kimsenin birtakım yalanlarla hataya düşürülerek bir sözleşme yapma durumuna getirilmesidir;
- Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği ACFE (Association of Certified Fraud Examiners), raporuna göre hile; bir çalışanın içinde bulunduğu işletmenin varlıklarını ve kaynaklarını kasıtlı olarak, uygun olmayan bir şekilde kullanması ve bundan haksız yarar sağlamasıdır.

Yukarıda görüldüğü üzere hile birçok tanıma sahiptir. Bizim üzerinde duracağımız hile türü “muhasebe hilesi” veya “finansal tablolarda hile” olarak bilinmektedir ve Türk Medeni Kanunu’nda “aldatma” unsuru olarak yer almaktadır; yani kasıt içermektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Sermaye Piyasası Kurulu (Securities and Exchange Commission - SEC) de hileyi; “bir sahtecilik için herhangi bir tezgâh, yüzeysel yapılanma ya da hileye girişmek, maddi bir olguya yönelik gerçek dışı beyanatta bulunmak veya mevcut şartlar altında söylenmesi gereken bir şeyi atlayarak yanıltmak, bir menkul kıymetin satımı veya alımına dair hile olarak adlandırılabilir herhangi bir olaya ya da işe karışmak, bir kişiyi aldatmak” olarak tanımlamıştır. (Kuloğlu, 2007). Görüldüğü üzere hem Türk Medeni Kanunu’nda hem de ABD Sermaye Piyasası Kurulu’nun tanımında hile aldatma unsuru içermektedir ve kasıtlı yapılan bir işlem sonucu tablolarda değişikliğe, olmayan kalemlerin var gibi gösterilmesine veya olan kalemlerin yok edilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, yanlışlık yapılan “hata” sonucunda olmuş olabilir. Burada önemli olan, her ne kadar

iki kavram da kanuna aykırı olsa da, hile ve hatanın kasıt unsuru açısından ayrılmasıdır (Gürsoy,2009). Hata; kasıt, bilme ve isteyerek yapmayı içermezken, hile bilerek ve isteyerek yani sonuçlarını öngörerek yapılan bir işlemdir (Bayraktar, 2007). Kısacası, hile yani kasıt unsuru bir irade bilincini içerir ve yapılan işlem hilelidir, hata ise irade bilincini içermez, yapılan işlemde kasıt yoktur (Erol, 2008). Yukarıda yapılan tanımlara bakıldığında, bir şirketin finansal tablolarındaki yanlışlığın iki unsurdan kaynaklanabileceği anlaşılmaktadır. İlk unsur kasıt içeren hile iken diğeri kasıt içermeyen hata kavramıdır ve hileden irade ve bilinç sonucu olmamasıyla ayrılır. Hilede amaç adil olmayan kişisel menfaat sağlamaya çalışmakken hata daha çok dikkatsizlik sonucu oluşur.

Hileyi hatadan ayıran unsurlar aşağıdaki gibidir;

- Hile eylemi; aldatma, rüşvet, sahtecilik, haraç alma, bozulma, yozlaşma, hırsızlık, komplo, zimmet, görevi kötüye kullanma, önemli gerçekleri gizleme gibi unsurları içermektedir.
- Hilekâr, hile eylemini gizlilik çerçevesi içerisinde yürütmektedir.
- Hilekâr, hile eylemini gerçekleştirirken kendi lehine fayda ve çıkar sağlamaktadır.
- Hilekâr hile eylemini yaparken işletmenin varlıklarına büyük zararlar vermektedir.
- Hilekârın yaptığı eylemde kasıt unsuru bulunmaktadır.
- Hile, yapan kişiye doğrudan ya da dolaylı yoldan finansal fayda sağlamaktadır.
- İşletmede hile yapan kişiye karşı duyulan güven azalır ve kişinin işletmedeki görevine büyük zarar verir
- Hile, yapan kişinin kötü niyeti ve art niyeti sonucu ortaya çıkmaktadır.
- Hile eylemi maddi boyutlarda zarar verebileceği gibi, ahlaki olmayan davranışlar sonucunda manevi olarak da zarar vermektedir. (Bozkurt, 2009, s.60)

Ne yazık ki hileye başvurulma sayısı günden güne artmaktadır ve verdiği zararlar büyük çapta etkiler yaratmaktadır. Hile Denetçileri Birliği ACFE (Association of Certified Fraud Examiners)'ın 2012 yılında yaptığı bir araştırmaya göre;

- Şirketlerin sahip olduğu gelirlerinin % 5'ini hileden dolayı kaybettiği, Şirketlerde hile başına gerçekleşen ortalama kaybın 140.000 \$ olduğu,
- Şirketlerde yapılan hilelerin % 20'sini 1.000.000 \$'lık kayıpların oluşturduğu,

- Hileye sektör bazında bakıldığında en çok bankacılık, finans ve kamu sektörlerinde yapıldığı,
- Genelde hile yapanların çoğu ilk defa bu eylemi gerçekleştirmekte olup, yapılan hilelerin % 87'sinin yakalanamadığı,
- İncelenen olayların % 81'inde görülmüştür ki; hile yapılmasına neden olan davranış bozuklukları, hileyi yapanlar tarafından en az bir kez sergilendiği,
- Hileye maruz kalan işletmelerin % 50'si hileden dolayı oluşan maliyet kayıplarını gideremediği belirtilmiştir.

1.2 Hile Türleri Nelerdir

Bir önceki kısımda tanımı verilen hile kavramına başvurmada en önemli etken işletme çalışan ve yöneticilerinin yasalara aykırı davranarak bireysel çıkar sağlamak için, işletmenin varlık ve kaynaklarını çeşitli yollarla değiştirerek veya yok ederek sebepsiz zenginleşme sağlamasıdır. Başvurulan bu hilelerin ortaya çıkması sonucunda şirketler ve/veya hileyi yapan kişiler zarar görmektedir (Bozkurt, 2009). Araştırmalar, işletmelerin bu nedenle yıllık gelirlerinde %6 civarında bir kayıp yaşadığını işaret etmektedir (Bozkurt, 2000). Bu doğrultuda, işletmelerde yapılan hilelere baktığımızda genellikle yapılan hilelerin ya işletmenin varlıklarına yönelik yapıldığını ya da direk olarak işletmeye zarar vermek veya kazanç sağlamak amacıyla işletmenin finansal tablolarında değişiklik yapıldığını görmekteyiz.

Finansal tabloların değiştirilmesi yönteminde en çok karşılaşılan örnek işletmelerin tablolarda yaptığı değişikliklerle gelirleri olduğundan az, giderleri ise olduğundan fazla göstererek vergiden kaçınmaktır. Bir diğer örnek ise, çalışanların üst yöneticilerini yanlış beyan veya tablo değişiklikleriyle yanıltarak primlerini arttırmaktır. İşletme içerisinde genellikle hem yöneticilerin hem de çalışanların başvurduğu başlıca yöntemler sahte/karşılıksız çek hazırlamak, nakit yönlendirilmesi ve sahte fatura hazırlamaktır. Bu konu üzerinde sonraki kısımda durulacaktır fakat bunun haricinde işletmenin kârını fazla göstermek veya yarar sağlamak için başvurulmuş başlıca yollar ise yanlış beyanda bulunarak masrafları az göstermek, hatalı ölçüm aletleri kullanarak müşterileri kandırmak gibi yollardır. Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu tarafından hazırlanan çalışmada bu yöntemlerin hepsinde ortak olan ve “muhasabe hilesi”ni oluşturan önemli bazı noktalara değinilmiştir; “bu işlemlerin gizlice yapılması, çalışanların görev ihlalinde bulunması,

çalışana doğrudan ya da dolaylı olarak fayda sağlamak üzere gerçekleştirilmiş olması ve işveren kuruluşun varlıkları, gelirleri ya da ihtiyatlarına mal olması” gerekmektedir (ACFE, 2012).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, muhasebe hilelerinin başlıca altı ana grupta incelendiği görülmektedir.

1. Çalışan Hileleri / Zimmete Geçirme
2. Yönetim Hilesi
3. Yatırım Hileleri
4. Satıcı Hilesi
5. Müşteri Hilesi
6. Çeşitli/Diğer Hileler

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ilk beşe giren hileler incelenecektir fakat altıncı başlıkta yer alan “Çeşitli Hileler” geniş çapta anlatılmayacaktır. Finansal kazanç amacı gütmeyen ve ilk beşe girmeyen diğer hile türleri çeşitli hileler olarak adlandırılmıştır. Diğer beş tür ise aşağıda tabloda ve sonrasında detaylı olarak anlatılacaktır.

Tablo 1: Hile Türleri (Albrecht ve diğerleri, 2003, s.6)

Hile Türü	Mağdur	Hile Yapan	Açıklama
1.Çalışan Hileleri	İşveren	İşletme Çalışanları	Çalışanlar doğrudan veya dolaylı olarak işverenden çalarlar.
2.Yönetim Hileleri	Tüm Mali Tablo İlgilileri	Tepe Yönetimi	Tepe yönetimi genellikle finansal bilgileri olduğundan farklı gösterir.
3.Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırımcıların, hileli yatırımlara para yatırmaları sağlanır.
4.Satıcı Hileleri	Mal ve/veya Hizmet Satın Alan İşletmeler	Satış yapan İşletme veya Çalışanlar	Satıcılar fiyatları şişirirler veya parası ödenmiş malların teslimi yapmazlar.
5.Müşteri Hileleri	Mal ve/veya Hizmet Satan İşletmeler	Müşteriler	Müşteriler yanlış bilgiler vererek satıcıları aldatma yoluna giderler.

1.2.1. Çalışan Hileleri / Zimmete Geçirme

Şirketler içerisinde çok sık karşılaşılan bir durum olan çalışan hilesini, bir çalışanın kendi maddi çıkarları için kendisine verilen yetkileri kötüye kullanarak şirketinden bir mal, para herhangi bir şeyi kendi üzerine alması olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir şekilde söylemek gerekirse, zimmete geçirme veya mesleki hile de diyebiliriz.

Günlük hayatımızda zimmete geçirme kavramından ziyade “hırsızlık” kavramını daha fazla kullanmakla beraber aslında her iki kavram da benzerdir ve her ülkenin hukukunda suç kabul edilmektedir. Türk Hukukunda zimmete geçirme suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenmiş olup 247-249. Kararları arasında yer almaktadır (TCK.161.md. “26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun”). Hem literatürde hem de ilgili kanunda zimmet suçu kamu görevlileri çerçevesinde ele alınmış olsa da vurgulanması gereken nokta bir malın zilyetliğinin haksız bir biçimde ele geçirilmesidir. Muhasebe alanında ise Tablo 1’de anlatıldığı üzere mağdurun işveren, suçlunun ise çalışanlar olup bir malın doğrudan veya dolaylı olarak işverenden çalınmasıdır ve suç teşkil etmektedir. “Doğrudan” kavramında anlatmak istenilen bir çalışanın çalıştığı şirketin nakit parasını, demirbaşlarını çalması gibi durumlardır. “Dolaylı” ise çalışanların çeşitli hile yöntemleri kullanarak -fiyat düşürmek, mal teslimini engellemek, hayali alıcı yaratmak veya rüşvet vermek gibi yöntemlerle haksız kazanç elde etme durumudur. Burada yapılan hile çalışanın şirket üzerinden kolaylık sağlayarak hile yapmasıdır (Albrecht, 1995).

Çalışan hileleri sık karşılaşılan bir durum olduğu için literatürde araştırma konusu olmuştur ve birçok araştırmacı çalışan hilelerinin nedenlerini inceleyen yazılar yazmıştır. Bunlardan en çok referans alınan çalışma Donald Cressey’in “Hile Üçgeni Hipotezi” olarak adlandırılan çalışmasıdır. 1950’li yıllarda hapishanelere giderek zimmete geçirme suçundan yargılanan mahkûmlarla görüşme yapmış ve sonucunda çalışanları hileye iten esas üç neden olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan ilki baskı, ikincisi uygun imkân ya da ortam algılaması ve sonuncu olarak üçüncüsü davranışını haklı çıkarma durumudur.

Öne çıkan baskı unsurları aşağıdaki gibidir (Dauber ve diğerleri, 2006);

- Kurumun kârlılığının endüstriyel, ekonomik ve operasyonel durumlar sebebiyle tehlikeye girmesi (yeni yasal düzenlemelerin gelmesi, aşırı operasyonel zararlar, sektördeki rekabetin artması gibi)
- Kurum yöneticilerinin mali durumunun kurum mali durumuyla bağdaştırılması,
- Kurum yöneticilerine ulaşılması zor hedeflerin verilmesi (Satış kârlılık hedefleri gibi)

- Bireysel mali gereksinimler (Beklenmedik maliyetlerin oluşması-hastalık, kötü alışkanlık sahibi olma-kumar gibi)
- İş görenin kurumdan beklentilerinin karşılanmaması (Beklediği terfi, maaşı alamama, işten atılacağını düşünme gibi).

Hile Yapmayı Kolaylaştıran Fırsatlar ise şirket içi belli kuralların olmaması veya uyulmasını kontrol eden bir mekanizma olmaması yani iç kontrol zayıflığı ve bireysel olarak stratejik bir noktada yer alarak şirketi fazla iyi tanıyacak bilgi birikimine sahip olmaktır (Akyel, 2009).

Haklı çıkarmak veya genelleştirme durumu ise suçlu kişilerin kendi iç diyalogları yoluyla kendilerine nedenler bulma ve kendilerini işledikleri suçun aslında suç olmadığına inandırmalarıdır. Sık karşılaşılan haklı gösterme söylemleri genelde aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2009);

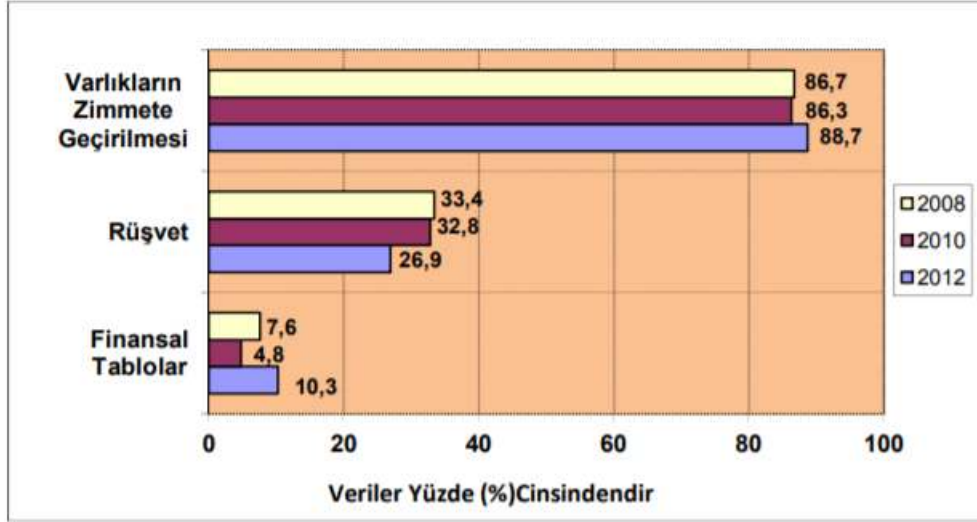
- “Kurumun vergi kaçırması sebebiyle zaten benim olan parayı geri aldım.
- Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim.
- Yaptığının suç olduğunu bilmiyordum.
- Bu, kuruma yaptıklarımın karşılığıdır.
- Bunu herkes yapıyor.
- Bu parayı iyi bir amaç için almıştım.
- Herkesten fazla ölçüde benim paraya gereksinim vardı.
- Bu hadise neticesinde hiç kimse incinmedi.
- Kurumum bu sonucu hak etmişti.”

Görüldüğü üzere çalışanları hileye iten birçok unsur vardır, önemli olan yapılan bu hilelerin geç olmadan fark edilmesi ve kurtarılmasıdır. Bu bağlamda, çalışanların hile yaptığını anlamakta fayda sağlayan bazı belirtiler vardır, bunlardan bazıları aşağıda yer almaktadır. (Patterson ve Smith, 2005)

- Çalışanın özel yaşamında aniden meydana gelen değişiklikler hile belirtisi olabilir. Örneğin; muhasebe elemanı pozisyonunda görev yapan bir çalışanın; lüks ev, araba, mücevher ve elbiselere sahip olması, çalışanın konumu göz önünde bulundurulduğunda hile şüphesi uyandırır.

- Çalışanın kumar, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklara sahip olması bir hile belirtisi olabileceği gibi, kötü alışkanlıklar çalışanın işe sürekli geç gelmesine ve iş ortamında saldırgan tavırlar sergilemesine de neden olmaktadır.
- Çalışanın önemli derecede borç ve kredi sorunlarının olması şüphe duyulması ve tetikte olunması gereken bir durumdur. Örneğin; bir çalışan çok ciddi maddi sıkıntı içerisindeyse, çaresizliği onu hile yapmaya tetikleyebilir.
- Çalışanın son birkaç yıl içerisinde hiçbir şekilde izin kullanmaması, çalışan üzerinde hile şüphesini uyandırır.
- Çalışanın işinden sürekli geç saatlerde çıkması ve bunun üzerine sabahın en erken saatinde işe gelenin yine kendisi olması hile şüphesini uyandırır.
- Çalışanın yapılan zamlardan şikâyet etmemesi ve kendisinin de uzun süredir hiç zam talebinde bulunmaması hile şüphesini uyandırır.
- Çalışanın işyerinde dengesiz hareketlerde bulunup, kendisine yönelen sıradan sorularda bile çok çabuk sinirlenmesi hile belirtisi olabilir.
- İşyerinde yapılan veri girişinin ve kontrolünün aynı kişi tarafından yapılması. Örneğin; kasa girişini yapan bir çalışanın, kasa sayımını da yapması hileye çok açık bir durumun belirtisidir.
- Çalışanın sürekli olarak, yanında olduğundan fazla nakit para taşıması hile belirtisi olabilir.
- Çalışanın yapılan iç ve dış denetimlerden rahatsızlık duyduğunu gösteren tavırlar sergilemesi. Örneğin; çalışanın denetim sırasında kendisine yöneltilen sorulardan rahatsızlık duyup, yapılan denetimi kişisel bir baskı olarak algılaması ve sinirli davranışlar sergilemesi hile belirtisi olabilir.

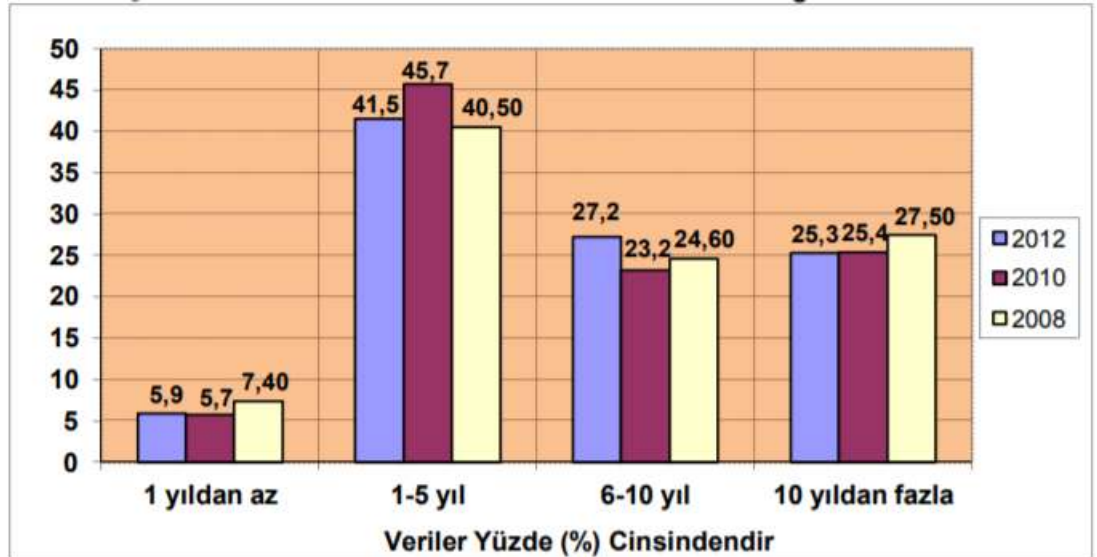
Muhasebe hilesi verilerini daha rahat inceleyebilmek adına bundan sonraki kısımda ACFE'nin (Association of Certified Fraud Examiners) ilk olarak 2012 senesinde hazırladığı raporlar ve sonrasında 2019 senesinin verileri eklenmiştir:

Tablo 2: Hilelerin Türlerine Göre Oranları¹

Tablo 2’de görüldüğü üzere hile türlerinden en fazla varlıkların zimmete geçirilmesi yaygındır, peşinden rüşvet ve en son finansal tablolarda yapılan değişiklikler gelmektedir. Önemli olan nokta ise 2008 ve 2010 yıllarında oranlar birbirine yakın olsa da 2012 senesinde zimmete geçirme ve finansal tablo değişikliği oranları artış göstermiştir. Buna bağlı olarak daha önce bahsedilen hileye yol açan üç unsurun zamanla arttığı yorumunu yapabiliriz.

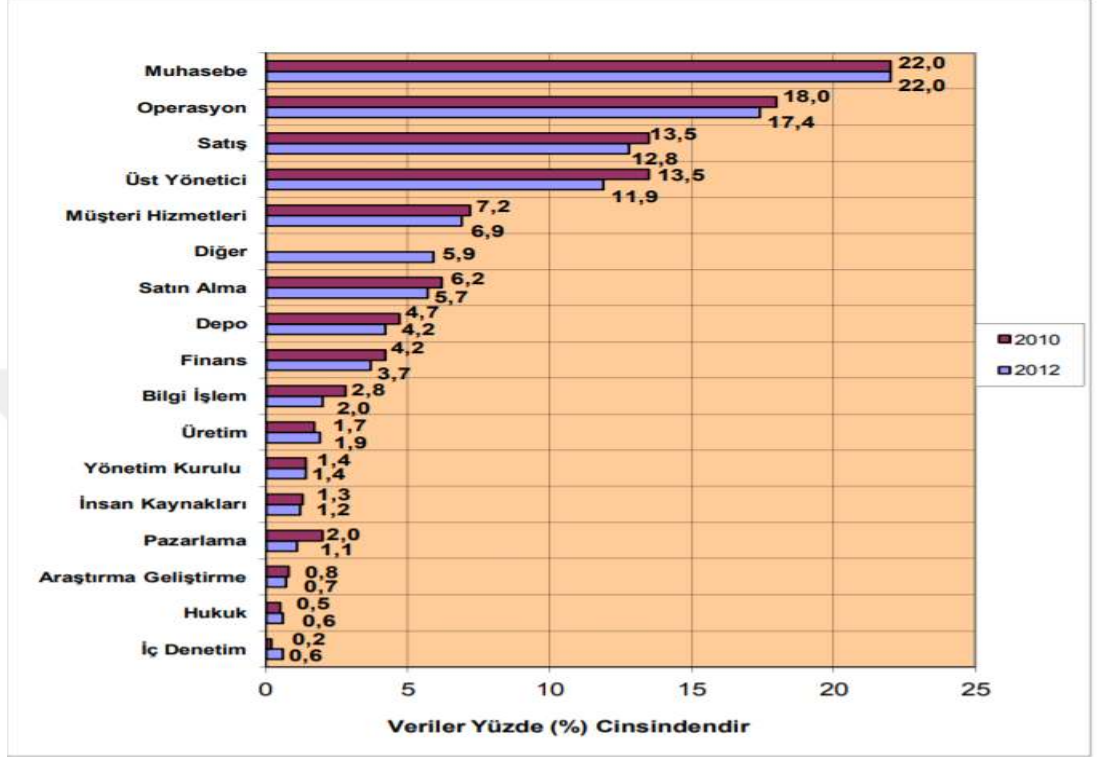
Aşağıdaki tabloda hilenin çalışanların çalışma sürelerine göre dağılım oranını bulabilirsiniz:

Tablo 3: Hilenin Çalışma Sürelerine göre Oranı (ACFE Report to the Nations, Global Fraud Study USA 2012, s. 49)

¹ ACFE Report to the Nations, Global Fraud Study USA 2012, s. 45.

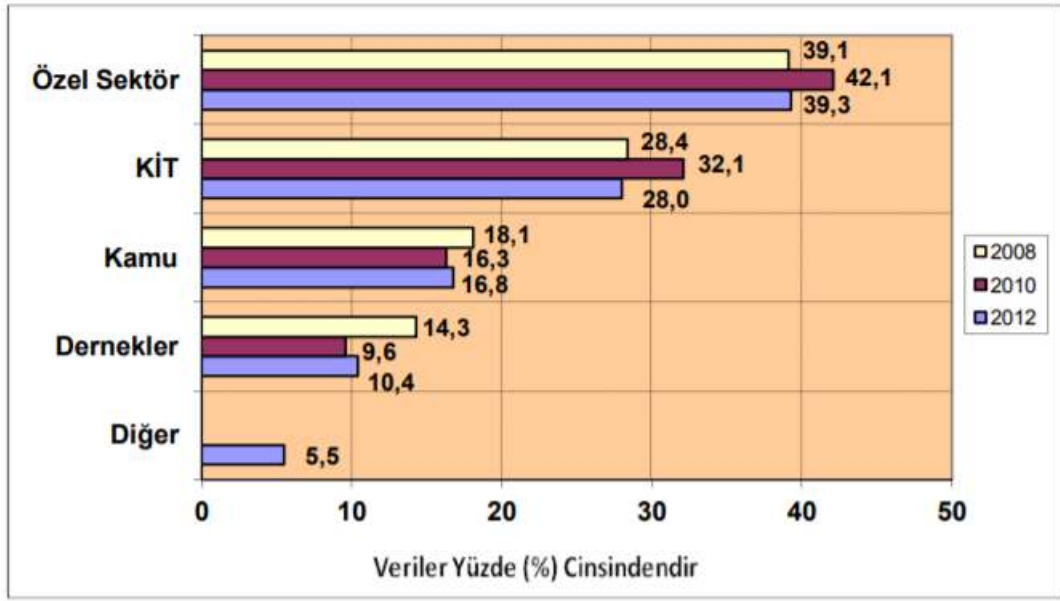
Tablo 3 incelendiğinde hileyi gerçekleştiren çalışanların 1-5 yıl arası çalışanlar olduğunu görüyoruz. Çalışanların çalışma süreleri arttıkça hile oranının da arttığını görüyoruz.

Tablo 4: Hilenin Departmanlara Göre Dağılımı (ACFE Report to the Nations, Global Fraud Study USA 2012, s. 52)

Yapılan hilenin departmanlara göre dağılımını gördüğümüz tabloyu incelediğimizde %22 gibi bir oranla hileye dâhil olan departmanın en çok muhasebe olduğunu ve peşinden %18lik bir oranda operasyon biriminin geldiğini görmekteyiz. Bundan yola çıkarak bu iki birimin de işin içine dâhil olan birimler olduğundan dolayı bu oranın çok da şaşırtıcı olmadığı yorumunu yapabiliriz. En az hileye karışan departmanın da iç denetim ve hukuk departmanları olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz.

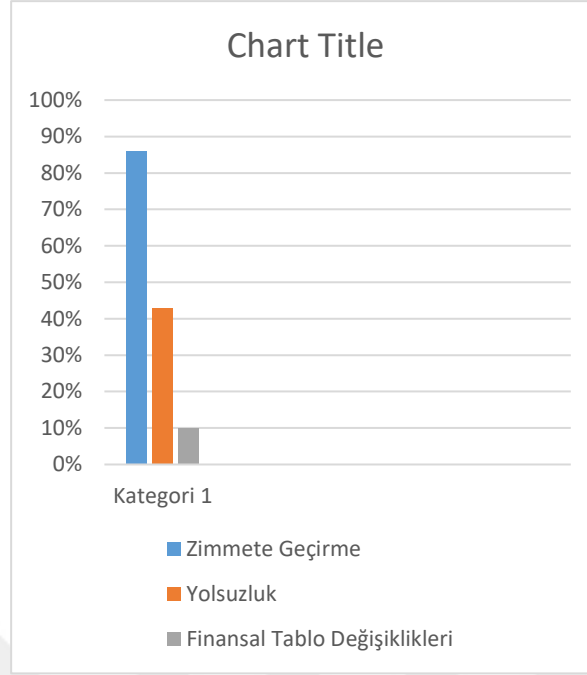
2012 verilerinden en son inceleyeceğimiz tablo hilenin sektör dağılımını gösteren aşağıdaki tablodur;

Tablo 5: Hilenin Sektörlere göre Dağılımı (ACFE Report to the Nations, Global Fraud Study USA 2012, s. 25)

Tablo 5'i incelediğimizde hilenin en çok can kazandığı sektör %39.3 lük bir oranla özel sektör ve sonrasında %28 lik bir oranla Kamu İktisadi Teşebbüsü geldiğini görmekteyiz.

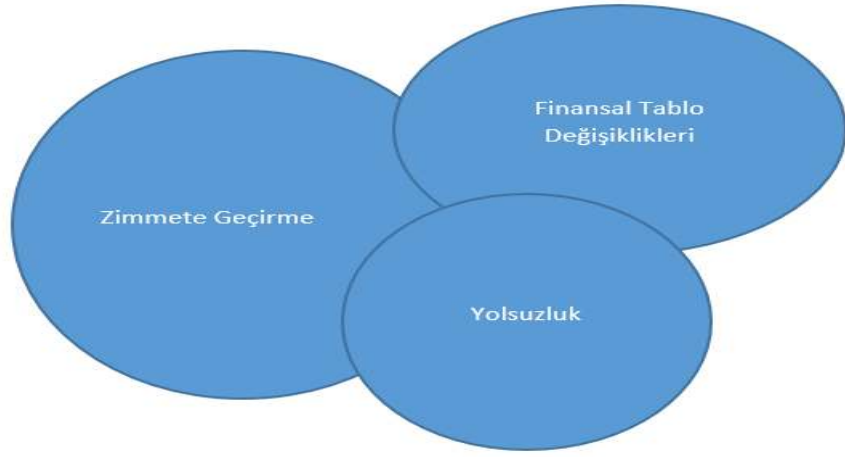
ACFE'nin 2012 senesinden beri hazırladığı hile raporlarının 2020 verilerini geçmişten günümüze nasıl değişiklikler olduğunu anlamak adına aşağıda inceleyeceğiz. İlk olarak 2020 senesinde hangi tür hilelerin gerçekleştiğini oranlarla gösteren tabloyu ele alacağız. Sonrasında daha iyi bir karşılaştırma yapabilmek adına yapılan hileler hangi sürelerde çalışanlar tarafından daha sık yapılıyor, hangi sektörlerde daha çok karşılaşıyor ve hangi departmanlar hileye daha çok müdahil oluyor bunları inceleyeceğiz. Ek olarak ACFE 2020 raporundan bazı ek tablolarda incelenmiştir.

Tablo 6: Hile Türleri Dağılımı²

Tablo 6’yı incelediğimizde 2020 senesinde en çok başvuru alan hile şeklinin %86lık bir oranla “Asset misappropriation” yani bir çalışanın şirketin kaynaklarını kötü amaçlı kullanmasını veya zimmetine geçirmesini anlatan yöntemin kullanıldığını görüyoruz. %43 lük bir oranda peşinden “Corruption” yani yolsuzluğun yapıldığını anlıyoruz, buna örnek olarak her türlü rüşveti ve gasp gibi örnekleri verebiliriz. Son olarak %10 luk bir oranla finansal hilenin geldiğini görüyoruz, buradan anladığımızısa finansal tablolarda yapılan değişikliklerdir örneğin gelir gider kalemlerinin değiştirilmesi gibi. Aşağıda yer alan Tablo 7 de ise hile yapan kişilerin birden fazla hile türüne dâhil olma oranları gösterilmiştir; bu doğrultuda, %53 lük bir oranla en fazla yapılan hile tek başına “zimmete geçirme” iken peşinden %26lık bir oranla yolsuzluk ve zimmete geçirme suçlarının birlikte işlendiği görülmektedir. Birlikte en az yapılan hile türleri ise %1 oranıyla yolsuzluk ve finansal tablo değişiklikleri şeklindedir.

² <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

Sadece zimmete geçirme... %53

Zimmete geçirme ve yolsuzluk... %26

Sadece yolsuzluk... %11

Hepsi... %5

Zimmete geçirme ve finansal tablo değişiklikleri... %3

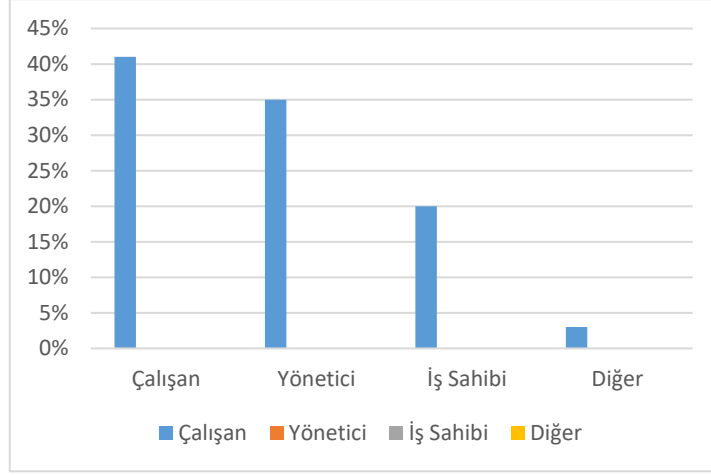
Sadece finansal tablo değişiklikleri... %2

Yolsuzluk ve finansal tablo değişiklikleri... &1

Tablo 7: Suç işleyenlerin birden fazla hileye karışma oranları³

ACFE raporuna göre gerçekleşen hilelerin sektörlere göre dağılımını göstermektedir. Raporu incelediğimiz zaman aynı 2012 senesinde olduğu gibi 2020 senesinde gerçekleşen hilelerin %44 ünün özel sektörde gerçekleştiği görülmektedir. Aynı zamanda bu sayı 2012 senesinin oranı olan %39.3 e göre artış göstermiştir. En düşük oran ise kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer firmalardır.

³ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

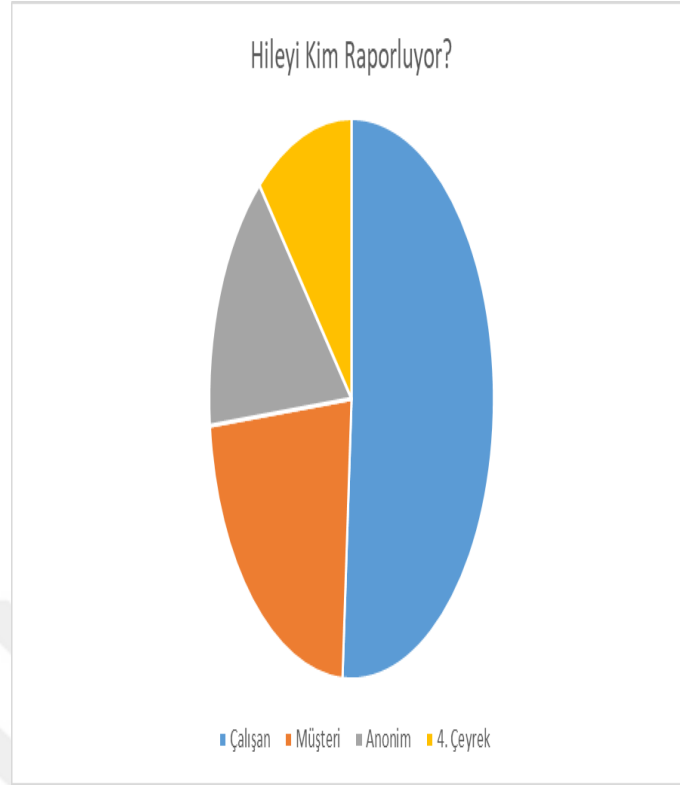

Tablo 8: Hile Yapan Çalışanların Otorite Oranları ve Çalışma Süreleri ⁴

Yukarıda gösterilen Tablo 8’de bir şirket içerisinde yapılan hileleri yapan çalışanların otoriteleri ve bunun oranı gösterilmiştir. Tabloya göre en çok hileye karışan çalışan grubu daha az yetkili çalışanlarken peşinden %35lik bir oranla yönetici vasfına sahip çalışanların geldiği görülmektedir. Ardından az bir oran olmayan %20 lik bir oranla şirketin yöneticisi veya sahiplerinin hileye karıştığı gözlemlenmiştir. Raporun devamında ise hile yapan çalışanların çalışma süreleri verilmiştir. Raporu incelediğimizde 24 ay süreyle çalışanların hileye karışma oranı en fazladır, en az ise 12 aylık süreyle çalışanlardır. 2012 verilerinde de benzer olarak bu oran 1-5 sene arasında çalışanların oranının en fazla olduğu şeklindeydi.

Aşağıdaki ek olarak verilen tablolarda bazı önemli bilgiler yer almaktadır;

⁴ <https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

Tablo 9: Hileyi Kim Raporluyor ⁵

Tablo 9’da, ACFE’nin 2020 senesinde yayınladığı raporda, hileyi kimin raporladığına dair veriler verilmiştir. Tabloya baktığımızda en çok raporlayanların çalışanlar, müşteriler ve anonim kişiler olduğu anlaşılmıştır. Raporun devamında ise raporlayanların kimlere rapor verdiği gösterilmektedir; bu doğrultuda raporlayan kişiler en fazla %28 oranla direk olarak yöneticilerine rapor vermektedir.

1.2.2 Yönetim Hileleri

Şirketlerde sık karşılaşılan bir diğer hile türü ise yönetim hilesidir; adından da anlaşılacağı üzere yönetim hilesinden kastımız yapılan hilenin üst yönetim tarafından yapılması anlamına gelmektedir. Üst yönetim, hileye başvururken şirketin veya kendi lehine başvurmuş olabilir. İlk seçenek olan şirketin yararına başvurulmuş hilelerin sebebi genellikle gelirleri az giderleri fazla göstermek suretiyle vergiden kaçınmak, stok sayımında değişiklik

⁵ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

yaratmak veya kâr artırımını göstererek şirket ününü arttırmak olarak sayılabilir. Diğer yandan kişisel amaçla yapılan hileler çalışan hilelerine benzer olarak üst yönetim çalışanın genellikle zimmete geçirme ile veya tablolarda değişiklik yapma suretiyle kendi departmanına prim veya statü kazandırmak amaçlanarak hileye karışmasından bahsedilmektedir. Yönetim hilelerinin çalışan hilelerine göre yıkıcı etkisi daha fazladır. Hem miktar olarak hem de hilenin fark edilmesini zorlaştırmak bağlamında yönetim hileleri şirketleri zor duruma sokmaktadır. Üst yönetimin finansal tablolara erişimi ve denetimi diğer çalışanlara göre daha kolay olduğundan bu tür hileler %70-80 arası bir oranla en fazla karşılaşılan ve zor ayırt edilen hile türüdür (Elliot ve Willingham, 1980).

Üst yönetimin dâhil olduğu hile türleri genellikle aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gülten ve Kocaer, 2011);

- Çalıştıkları şirketin kârını yüksek gösterip, bunun karşılığında ise şirketten ikramiye, kâr payı alarak kendi güçlerine güç katmaktadırlar.
- Şirkete ait gayrimenkul, araba gibi zimmetleri gizleyerek, şirketin kârını olduğundan kârlı göstermektedirler.
- Şirketin kâr dağıtımını olması gerekenden daha az tutarda dağıtmaktadırlar.
- Şirkette gerçekleşen yolsuzlukları gizlemeye çalışmaktadırlar.
- Şirkette gerçekleşen teşviklerden hak etmedikleri halde yararlanmaya çalışmaktadırlar.
- Çalıştıkları şirkette vergi kaçırma düşüncesi ile hareket etmektedirler.
- Şirket ortaklarının birbirini ve şirketi yanıltmak istemeleri düşüncesi içinde çalışmaktadırlar.
- İşletme kasasına ait bir kazancı kendi şahsi mal varlığına aktarmaya çalışmaktadırlar.
- İşletme yöneticilerinin kendilerine hesap sorulmayacağına dair inanışları, onları hile yapmaya itmektedir.
- İşletmenin rakipleri ile anlaşmalar yaparak işletme aleyhine menfaat istemeleri. Örneğin, ihaleye giriş bilgilerini karşı tarafa satmak.
- İşletme sahiplerinin baskısını azaltma amacıyla, işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermeye çalışmaktadırlar.
- Gerçekleşen satış rakamının gizlenmesi hile belirtisidir. Örneğin; ihracat sırasında fazla mal gönderilmesi ve gelen ödemelerin bir kısmının ise yöneticinin şahsi hesabına gelmesi hileye açık bir durumdur.

- Yöneticilerin şirket sırlarını (maliyetini, üretimi) kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak dışarıya satmasıdır.
- Şirket adına yaptıkları giderleri kendi lehine dönüştürmeleridir. Örneğin; şirket adına yaptıkları giderlerin faturasını eksik kestirip, kalan kısmını zimmetine geçirmesi ya da fazla fatura kestirip bunun ödemesini şirketten alması.

Yukarıda görüldüğü üzere üst yönetimin karıştığı çeşitli hile türleri bulunmaktadır. Burada önemli olan bunları önleyebilmek adına şirketin güçlü bir iç denetim sistemi olmasıdır. Liyakat usulüne dayalı şirketlerde, yönetim ve kontrolün birbirinden ayrı olarak çalışması durumunda bu tür hileler önlenebilecektir. Bu gibi durumlarda hem denetim hem de insan kaynakları birimlerine düşen görevler önem arz etmektedir.

1.2.3 Yatırım Hileleri

Yatırım kelime anlamı olarak gelecekte yüklü miktarda gelir sahibi olmak adına bugünden başlayarak birikim yapmak olarak tanımlanabilir. Yatırımlar genellikle uzun vadeli fayda sağlanması beklenen birikimleridir. Yatırımcılar, umut vaat eden şirketlere duydukları güven doğrultusunda yatırım yapmaktadırlar. Yatırımcı hileleri bu yüzden duyulan güveni sarsmakla beraber yatırımcıların yatırımlarını zarara uğratarak onlara büyük zararlar vermektedir. Yatırım, fiziksel ve finansal varlık yatırımları olarak ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel yatırımlar duran varlıkları örneğin taşıt, bina, ekipman şeklindeyken finansal yatırımlar daha çok belge şeklinde olup bono, çek, poliçe ve senet şeklindedir (Şen, 2013).

Yatırım hileleri ile yönetim hileleri birbirine bağlı ve benzer iki hile türüdür. Şöyle ki, yukarıda anlattığımız gibi yönetim hileleri büyük çoğunlukla finansal tabloların çeşitli nedenler ve çıkarlar doğrultusunda manipüle edilmesi durumuyken, yatırım hileleri manipüle edilen bu tablolar aracılığıyla yatırımcıları aldatma durumudur. Burada amaç yanlış bilgilerle yatırımcıları aldatmak ve yatırım yapmaya teşvik etmektir. Her ne kadar birbirine benzer gibi gözükse de yönetim hileleri kişisel veya şirket menfaati üzerine kuruluyken yatırımcı hilesinde amaç tamamen yatırımcıyı aldatarak yatırım yapmaya ikna etmek olduğu için bu tür hileler yatırım hilesi olarak adlandırılmıştır.

Yatırım yapmak isteyen kişilerin dikkat etmesi gereken bazı hususlar aşağıda sıralanmıştır; (Albrecht ve diğerleri, 1995)

- Yatırım kararında hızlı ve erken davranma konusunda baskı yapılması;
- İşletmenin geçmişine ilişkin yeterli veri olmaması;
- İşletmeye ilişkin tahminlerin ve işletmenin finansal haklarına ilişkin iddiaların doğrulanamaması;
- Finansal tabloların hiç denetimden geçmemiş olması ya da hakkında verilmiş olumsuz görüşlerin bulunması;
- Başarı için yüksek finansal kaldırıma bağılılık;
- Ödenmeyen borçlara ilişkin yatırımcının sorumluluklarının bulunması;
- İş yeni olduğu halde lüks koşullar bulunması;
- Yatırımcının üstlenmeyi kabul edebileceği risk ile uyumlu olmayan bir yatırım olması;
- Tüm birikimlerin tek bir yatırıma yönlendirilmesine ilişkin baskı bulunması;
- Yatırımın paraya dönüştürülmesi veya yatırımdan tamamen çıkılmasının gerçekleştirilememesi.

Yukarıda görüldüğü üzere yatırım yapılmadan önce dikkat edilmesi gereken birçok husus vardır. Bunlardan en önemlisi hiç kuşkusuz güven duygusudur; yatırım yapılacak şirketin iyi araştırılması gerekmektedir fakat ne yazık ki yatırımcıların bu konuya gereken önemi vermediği görülmektedir. Aşağıda bazı yatırım hilesi türleri incelenmiştir.

1.2.3.1. Piramit hilesi

Bu hile türünde yatırımcının sisteme girmesi ve beraberinde sisteme başka kişileri katması gerekmektedir. Yatırımcı sisteme girerken bir aidat ödemektedir ve para kazanmaya başlaması için sisteme para yatırmayı taahhüt eden başka yatırımcıları sokması gerekmektedir, böylece sisteme dâhil ettiği her bir yatırımcı üzerinden para kazanacaktır. Sonuç olarak, ilk katılan kişi sonradan dâhil ettiği kişiler üzerinden kâr sağlayacağı için ne kadar kişiyi sisteme dâhil ettiği önem arz etmektedir (Mengi, 2013).

1.2.3.2. Ponzi hilesi

Ponzi hilesi adını bu hile türünün öncüsü olan Charles Ponzi isimli kişiden almaktadır. 1919 senesinde hilenin ismini aldığı kişi Charles Ponzi tarafından gerçekleştirilen hile, posta pulu üzerine kuruluydu. Amaçlanan şey, posta puluna verilen paranın engellenmesiydi ve bunun için kuponlar yatırım aracı olarak kullanılıyordu. Yatırım yapan kişi kendisiyle

beraber başkalarını da sürüklediğinden, bu sistem hızla yaygınlaştı. Bir çeşit arbitraj yöntemi olarak, kuponlar bu hilenin sonucunda %50 getiri vadetmiş ve buna inanan kişiler sayesinde Ponzi milyonlarca dolar kazanmıştır (Petsko, 2009). Önemli olan nokta ise aslında yatırım yapılan bir şeyin fiziken ortada olmamasıydı. Birçok şekilde kullanılmaya çalışılsa da bu hile Bernie Madoff isimli finans çevresinde tanınan biri tarafından 2008 senesinde skandal haline getirildi. Madoff yatırım amaçlı ve hedge fonlarda kullanılacak diyerek para topluyor fakat aslında böyle bir yatırım gerçekleşmiyordu. Sadece sisteme dâhil olan her bir kişi üzerinden eski yatırımcılar kâr payı kazanıyorlardı. Görüldüğü üzere, Ponzi hilesi birçok tür üzerinden sahte vaatlerle gerçekleştirilebilir ve büyük sonuçlara neden olabilir (Mengi, 2013).

1.2.3.3. Menkul kıymet hilesi

Menkul kıymetlere yapılan yatırımlar yatırım hileleri arasında en çok denk gelenlerden biridir çünkü yatırım yapmayı hedefleyen kişiler menkul kıymetleri sıklıkla tercih etmektedirler. Sık tercih edilmesi sebebiyle, hile yapanların bu tür hile yapma oranları da artmıştır. Bu hile türünde, gerçek bilgiler veya yatırımcının kararlarını etkileyen bilgilerin değiştirilmesi/saklanması esastır. Gerçeği yansıtmayan yatırımların varlığına inandırılarak yatırımcılara yeni işletmelerin hisse senetlerine yatırım yapması sağlanır, hilekâr bunun üzerinden komisyon almış olur.

Gerçekte var olan hisse senetleri üzerinden hile yapmak da mümkündür, bu yöntemde ise hisse senedinin temel fiyatında oynanmaktadır. Söz konusu olan hisse senediyle ilgilenen yatırımcı hisse senedine yatırım yapar ve ardından arkadaşlarına bu senedi önererek senedin fiyatının artmasına neden olur. Sonuçta, hisse senetlerinin fiyatında ani bir değişiklik olur ve fiyat aniden artar ve azalır. Hilekâr ve ilk yatırımcılar düşük fiyattan yatırıma girip yükseldiği anda hisselerini sattıkları için kâr ederken diğer yatırımcılar hızla düşen fiyatlar sonucu zarara uğramaktadır.

Diğer bir yöntem ise yatırımcıların bir önceki durumdan farklı olarak hisse senedi fiyatlarını düşürmeye yönelik aksiyon almalarıdır, yatırımcılar senet hakkında iyi olmayan haberler yayar ve hisse senedinin fiyatında düşüş gerçekleşir. Bu yöntemde kâr açığı yöntemiyle para kazanılır. Şirket içerisinde çalışanlar ve senetlerle ilgili bilgileri içeriden öğrenenlerin ticareti de bir çeşit yatırım hilesi sayılmaktadır. Bu yöntemde önemli bilgiler şirket içerisinde çalışanlar tarafından öğrenilir ve kamuya duyurulmadan önce kâr olarak kullanılmaya çalışılır; en büyük örneği ise Enron skandalı olarak sayılabilir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde değinecek olsak da, Enron skandalının en önemli unsuru şirketi

yakından tanıyan kişilerin daha çok yöneticilerin yaşadıkları durumu bilmelerine rağmen topluma bir sorun olmadığı şeklinde söylemlerde bulunup kendilerine ait hisse senetlerini yüksek miktarlarda satmalarındır (Linden ve Schneider, 2010).

Son yöntem olarak finansal bilgi manipölasyonu örnek gösterebiliriz. Bu yöntemde finansal tablolar ve bilgiler manipölö edilir ve şirketin gerçek finansal durumu yansıtılmaz. Böylece, yatırımcıları şaşırtmak esas olur. Aslında bu yöntem menkul kıymet hilesi ve diğer hilelerin en önemli parçasıdır. Bu nedenle, iç ve dış denetimlerin önemi dikkat çekmektedir.

1.2.3.4 Nijeryalı hilesi

Bir diğer yatırım hilesi türü “Nijeryalı” adı altında bilinen bir hile türüdür, sebebi ise ilk çıkış yerinin Nijerya olmasıdır. Kullanılan yöntem ise elektronik postalardır, bu postalar iletilen kişilere atılan bir çeşit olta gibidir; hilenin yapılabilmesi için olan bir çeşit davetiyedir (Edelson, 2003). Kullanılan yöntem bir çeşit dolandırıcılıktır aslında, hileyi yapan kişi hileye maruz kalan kişiden ülkesinde yasal olmayan yollarla elde ettiği bir parası olduğunu, kurtarmak için parayı başka ülkeye transfer etmesi gerektiğini belirterek yardım diler. Bunu gerçekleştirirlerse karşılığında bir miktar komisyon vereceğini fakat bu işlemin gizli kalması gerektiğini söyler. Aynı zamanda maruz kalan kişinin kişisel bilgilerini ve işlemi yapabilmek adına bir miktar parasını da ister (Smith, 2009). Bu tür hileler ne yazık ki günümüzde de çok fazladır. Telefonların ve maillerin, kişisel bilgilerin her yerde paylaşılmasının engellenmesi bu yüzden önem arz etmektedir.

Bir sonraki kısımda bir diğer hile türü olan satıcı hilelerinden bahsedeceğiz.

1.2.4 Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri çok sık karşılaşılan bir hile türüdür. Temel olarak iki çeşit satıcı hilesi şekli vardır; ilk, satıcının kendi başına yaptığı hileler, ikicisi ise satıcının alıcı ile birlikte yaptıkları hilelerdir. İlk olarak satıcının kendi başına yaptığı hileler sonra ise alıcı ile anlaşarak yapılan hilelerden bahsedilecektir.

Satıcıların kendi başlarına yaptığı ilk hile yöntemi eksik teslimattır. Rutgers Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma bu hilenin dört çeşidi olduğunu belirtmiştir; ⁶

- Satıcının faturada yazılı olan malı eksik teslim etmesi;
- Malı teslim etmekle sorumlu kişinin malın tesliminden sonra ürünü alması;

⁶ “Vendor Fraud”, www.georgiaretail.org (13.10.2020)

- Teslim elemanının depodaki tarihi geçen malları yeni mallarla değiştirmesi;
- Teslim elemanının faturadaki miktarı ve tutarı değiştirerek direkt nakit hırsızlığı yapması;

Diğer yaygın olan bir çeşit ise fazla faturalandırmadır. Adından da anlaşıldığı üzere satıcı, hizmetin veya ürünün fiyatını olduğundan fazla belirterek alıcıyı aldatmaktadır. Sanılanın aksine genellikle alıcı ve satıcı firmalar birbirlerini daha önceden tanıyor olurlar, böylece alıcı firma faturadaki fiyatları sorgulama gereği hissetmez. 7

Üçüncü yaygın tür, sevk edilmemiş mallar için fatura düzenlemektir. Bu yöntemle satıcı firma siparişi alınmamış veya sevkiyatı yapılmamış malları faturalamaktadır. Daha çok toplu alımlarda karşılaşmak mümkündür, örneğin, toptan ofis malzemeleri alan bir firma ve kırtasiye düşünelim. Satıcı firma satışını yapmadığı ofis eşyalarını faturalandırabilir.

Son olarak, düşük kalite malların teslimini örnek verebiliriz. Bu durumda satıcı firma, satacağı malın eski versiyonunu, bozulmuş veya eskisi kadar iyi olmayan halini alıcı firmayla eskiden yaptığı anlaşma üzerinden satarak alıcıyı aldatabilir ve anlaşılan fiyat üzerinden daha az kaliteli mal satabilir. Örnek olarak, bir satıcı firmanın elektronik bir cihazı bozuk halde olmasına rağmen yeni etiketi yapıştırarak satmasını örnek verebiliriz. 8

Satıcı ile alıcının gizli bir anlaşma ile yaptıkları en belirgin hile türü alınan komisyon ve hediyeler yani rüşvetler üzerinden olmaktadır. Kanunlara göre rüşvet; *“yaptırılmak istenilen bir işte kanun dışı kolaylık sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkardır”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu gibi durumlarda satıcı ve alıcı firma arasında “danışıklı dövüş” yani iş birliği bulunmaktadır. Satıcıların rüşvet verme nedenleri arasında daha fazla fiyata ürün satabilmek, daha az kaliteli ürün satabilmek, daha az sayıda ürün satabilmek veya taahhüt edilen hizmeti gerçekleştirmemek yer almaktadır. 9

Satıcı hilelerini anlama yöntemleri aşağıda belirtilmiştir; 10

- Çıkar çatışmaları: Çalışanın kendisinin ve yakınlarının (eř, çocuk, kardeş, akraba, vs.) ya da özel bir yakınlık veya ilişkisi olduğu kişi, şirket ve kuruluşların şirketle olan ilişkilerinde bir görev ya da rol üstlenmesi ve kişisel menfaatin şirket menfaatiyle çatışmasıdır.

⁷ “Vendor Frauds (Bribes, Kickbacks, Corruption)”, www.wbsonline.com (13.10.2020)

⁸ “Vendor Frauds (Bribes, Kickbacks, Corruption)”, www.wbsonline.com (13.10.2020)

⁹ “Vendor Frauds (Bribes, Kickbacks, Corruption)”, www.wbsonline.com (13.10.2020)

¹⁰ “Vendor Frauds (Bribes, Kickbacks, Corruption)”, www.wbsonline.com (13.10.2020)

- İhale sürecinde hile: Satıcının ihale sürecinde karar verici pozisyonunda bulunan kamu görevlisi ile çıkar ilişkisi içinde olmasıdır.
- Yanlış beyanlar ve iddialar: Satıcı listelerinde hiç değişiklik olmamasıdır. Listelerde çalışılmayan satıcı isimlerinin ve adreslerinin yer almasıdır.
- Hayali satıcılar: Satın alınan şirket çalışanı tarafından yaratılan, gerçekte var olmayan bir satıcıdan yapılmasıdır. Alınmayan mallar veya teslim edilmemiş hizmetlerin olmasıdır.
- Gereksiz alımlar: Aşırı alımların tek bir satıcıdan yapılıp yapılmadığına bakılmalıdır.
- Kişisel satın alımlar ya da satışlar: Şirket kaynağının personelin kişisel ihtiyaçların temini için kullanılması ya da şirket varlıklarının görevliler tarafından kendi çıkarları için kullanılmasıdır.
- İkame ürünlerin fiyatları: Şüpheli duyulan faturalardaki fiyatlar ile sektör fiyatları karşılaştırılmalıdır.
- Aşırı fiyatlandırma: Mal veya hizmet için piyasaya fiyatının üzerinde ödeme yapılmasıdır. Satıcıların tekel gibi hareket ederek sunmuş oldukları hizmet ya da mal için yapay olarak yüksek fiyat vermeleridir.
- Satın almaların ve faturaların sayısının artması,
- Satıcının eksik mal teslim etmesi,
- Stokların şişmesi,
- Satıcının verilmemiş hizmeti faturalaması,
- Hizmetlerin yavaşlaması veya ikinci kalite mallar,
- Olası şüphelinin yaşam düzeyindeki artışlar,

Bu gibi belirtiler izlenerek satıcı hilesinin fark edilmesi kolaylaşabilmektedir. Bu gibi durumları önlemek için her zaman olduğu gibi iç denetim sistemini güçlendirmek önemlidir. Buna örnek olarak satıcılarla çalışan personeller değişerek çalışabilir yani görevler ayrılığı ilkesine önem verilmelidir.

1.2.5. Müşteri Hileleri

Müşteri hilesi derken bahsettiğimiz durum müşterilerin ürün veya hizmet aldıkları işletmelerin aleyhine yaptıkları her türlü davranıştır. Genel olarak müşteriler tek başlarına

yapsalar da müşterilerin işletme çalışanı ile birlikte yaptıkları hileler de vardır. Bu hile de amaç benzer olarak, işletmeyi aldatarak daha az ödeme yapmaktır.

Aşağıda bazı müşteri hilelerine örnekler verilmiştir (Tepper ve Keep, 2002);

- Dükkândan mal çalma,
- Paketlenmiş mallar üzerindeki gizli hileler;
- Benzer ürünlerin etiketlerini değiştirme;
- Sonradan iade amaçlı kısa dönemli satın almalar;
- Garantili ürünü bir süre kullandıktan sonra yenisi ile değiştirmek için ürüne kasten zarar vermek;
- Belirli bir hizmet için sahte üyelik kayıtları;
- Sigorta şirketlerinden hak edilmeyen ödemeleri almak için yapılan hileler.

Bu hile türü diğer hile çeşitleri gibi temel olarak yine güven esasına dayanmaktadır. Müşteriler genellikle bildikleri satıcılara karşı işler bu hileyi çünkü aralarında çoktan güven oluşmuştur ve aldatmak kolaylaşmıştır. Bu aldatma küçük yalanlarla bile olmaktadır, ama esas olarak müşteriler sahip olamayacağı malları bu hile ile elde ederler ve hile bu şekilde gerçekleşir. Aşağıda genel olarak karşılaşılan müşteri hileleri bir de tablo olarak gösterilmiştir (Tepper, 2001). Tabloyu incelediğimizde, temel olarak dört çeşit müşteri hilesi olduğunu görüyoruz. İlk sırada hırsızlık gelmektedir ve en önemli örnekleri mal çalma, para ödmeden gitme şeklindedir. İkinci seçenek manipülasyondur ve ürün etiketini değiştirmek veya ürün kutusunu değiştirmek şeklinde örnekleri vardır. Üçüncü ve dördüncü sırada sırası ile ürün iadesi ve anlaşma şartından vazgeçmek gelmektedir. Sonuç olarak, müşteri hilesi de diğer hile türleri gibi çeşitli alt dallara ayrılabilir ve her zamanki gibi şirketleri büyük kayıplara uğratma ihtimali taşımaktadır, bu nedenle müşteri ilişkilerinin sıkı bir şekilde denetlenmesi ve izlenmesi önem arz etmektedir.

Hile Türü	Yapılma Biçimi
Hırsızlık	Üzerinde saklayarak malları çalma.
	Aldığı hizmetin parasını vermeden ayrılma.
	Aldığı malın kutusuna başka malları da koymak.
Manipülasyon	Aldığı ürünün etiketini değiştirmek.
	Etiketini değiştirdikten sonra bilmiyormuş gibi yapıp, satıcı ile tartışıp aynı fiyattan almaya çalışmak.
	Aldığı ürünü başka bir ürünün kutusuna koymak.
Ürün İadesi	Ödünç alma amacı ile satın aldıktan sonra geri iade etmek.
	Malı satın aldığından dışındaki bir satıcıya iade etmek.
	Daha önce indirimli aldığı malı tam fiyatı ile iade etmek.
	Kullanıp eskittiği malları performansından memnun olmadığını söyleyerek iade etmek.
Anlaşma Şartlarını Çiğnemek	Başkasının adına olan hizmetten yararlanmak.
	İlgili hizmeti alabilmek için sahip olması gerekli olan nitelikleri varmış gibi vaptmak.

Tablo 10: Müşteri hilesi örnekleri (Tian, K. 2001, “Customer Fraud & Business Responses: Let the Marketer Beware”, Greenwood Publ. USA, s. 8)

1.3 Çalışanları Hile Yapmaya İten Nedenler

Bu kısımda hileye başvuran kişilerin neden bu yolu seçtiklerini ve sonrasında hile yapan kişileri ayırt eden özellikleri anlatacağız. Hile yapanların hile yapma sebebi ve karakteristik özellikleri hileyi önlemek açısından önem verilmesi gereken bir unsurdur, bu nedenle bu konu hakkında bazı bulgular paylaşılacaktır.

Hile yapmanın başlıca sebebi, kişisel veya örgütsel bir amaca kısa yoldan ve çaba harcamadan ulaşmaktır. Kişisel/örgütsel gereksinimler ve hırslar bu anlamda önemlidir. İhtiyaçtan bahsettiğimiz şey temel anlamda hayatı sürdürmektir, yani aslında herkesin en önem verdiği unsurdur. Gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel anlamda yaşam mücadelesi verirken beklentilerimize ulaşma yolunda hileye başvurulmaktadır. Equity Funding şirketi örneğinde finansal tabloların manüpile edilmesinin temel amacı ekonomik olarak hayatta kalmakken bir başka neden ise kişisel hırslardan ve repütasyon merakından kaynaklanmaktadır (Bologna ve Lindquist, 1987).

Yukarıda bahsedilenler harici, şirket içerisinde yer alan ve literatürde “hile üçgeni” olarak adlandırılan bazı durumlar çalışanları hile yapmaya itmektedir. Hile üçgeni teorisinin çıkışı ünlü kriminolojist Donald R. Cressey tarafından sağlanmıştır. Cressey doktora tezinde bu konu hakkında araştırma yapmış ve zimmetçileri “güven tecavüzcüleri” olarak adlandırmıştır. Buna göre, çalışanlar başları sıkıştığı zaman ve hileye açık bir ortam gördükleri zaman kaçınmadan hile yapabilmektedirler. Hile yapmaya neden olan birçok unsur olsa bile, bazı unsurların bir araya gelmesi hile oranını arttırmaktadır (Şen, 2013).

Bu unsurların başında hile üçgenini oluşturan baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurları gelmektedir. Aşağıdaki kısımımızda bu unsurlar tek tek ele alınacaktır.

1.3.1. Baskı unsuru

Kelime anlamı olarak Türk Dil Kurumu “Baskı”yı “belirli ruhsal etkinlik ya da süreçleri, kişinin isteği dışında bilinçaltına itilmesi veya bu itilenlerin bilince çıkmasını önleme durumu” olarak tanımlanmaktadır.¹¹

Herhangi bir işletmede motivasyon kaynağı olarak verilen ödüller bireysel veya örgütsel performansı etkilemekte ve böylece kişiler üzerindeki baskı unsurunu arttırmaktadır. Kişilerin kişisel başarı hırsı baskıyı hissetmelerine neden olsa bile bazen de üst yöneticiler tarafından istenen hedefe ulaşma hırsı da baskıyı arttırmaktadır (Emir, 2008).

Çalışanlar üzerinde baskıyı arttıran bazı nedenler aşağıda belirtilmiştir;

- İşletmede çalışan personelin terfi etmesinin, işletmenin finansal durumuna bağlı olması;
- İşletmenin çalışanlarına gerçekçi olmayan hedefler belirlemesi. Örneğin; satış elemanlarına anormal satış hedefleri koyarak, çalışanı baskı altına sokması (Dauber ve diğerleri, 2006);
- Çalışanın beklenmedik şekilde finansal gereksinimlerin ortaya çıkması. Örneğin; hastalık ya da kumar gibi kötü alışkanlıklar kazanması daha fazla paraya gereksinim duymasına neden olmaktadır (Göksu, 2011);
- Çalışanın hayat tarzının değişmesi sebebiyle birtakım baskılarla karşılaşmasıdır. Örneğin; çalışanın pahalı olan hobilerini gerçekleştirmek için daha fazla paraya sahip olmasına dair bilincinde yer alan baskı (Albrecht, 1995);

¹¹ Türk Dil Kurumu, www.tdk.org.tr (08.12.2020)

- İşletmenin çalışanın beklentilerini karşılayamamasıdır. Örneğin; çalışanın aldığı maaştan daha fazlasını hak ettiğini düşünmesi onu hile eylemine iten bir neden olmaktadır;
- İşletmenin çalışanlarının performansına dayalı olarak ücretlendirme yapması (Küçük ve Uzak, 2009);
- İşletmelerde yapılan kârlılık hedeflerinin çalışanların ve özellikle yöneticilerin üzerinde büyük baskı yaratması (Küçük ve Uzak,2009).

Yukarıdan anlaşılacağı üzere genellikle hileye iten nedenler finansal nedenlerdir; bir çalışanın maddi sıkıntıları olduğu zaman hile yapma oranı aynı orantıda yükselmektedir. Çeşitli araştırmalar sonucu yapılan hilelerin %95'i mali anlamda doğan baskılar nedeniyle olduğu anlaşılmıştır; (Albrecht, 1995);

- Çalışanın sahip olduğu hırs ve açgözlülük,
- Çalışanın daha güzel ve lüks yaşama isteği,
- Çalışanın sınırlı kredi limitinin olması,
- Çalışanın beklenmeyen durumlarda ortaya çıkan finansal gereksinimlerdir.

Bunlar haricinde kişilerin yüksek beklentileri mesela lüks eşyalar, araçlar veya kıyafetler gibi örnekleri de hile sebebi olarak saymamız mümkündür fakat temelde en önemli nedenler yukarıda belirtilen sebeplerden oluşmaktadır. Bir diğer neden ise çalışanların iş ortamında karşılaştıkları sorunlar olarak incelenebilir. Öncelikli olarak çalışanların beklenen ilgiyi görmemesi, haksızlığa uğradığını düşünmesi, diğer çalışanlarla kendini kıyasladığında eşit şartlarda olmadığını görmesi ve benzeri gibi nedenler yer almaktadır (Akdemir, 2010).

1.3.2 Fırsat unsuru

Hile üçgeninin ikinci unsuru fırsat unsurudur. Şirketin genel olarak iç ve dış kontrol açısından zayıf olması hile yapmayı düşünen kişiye fırsat vermektedir, hileyi engelleyen bir mekanizmanın olduğu şirketlerde bu düşünceler sadece teşebbüs olarak kalmaktadır. Bu nedenle bu unsur işletme yönetimini ve sahiplerini yakından ilgilendirmektedir (Akyel, 2009).

Hileyi engellemekteki en önemli etkenlerin başında efektif bir iç kontrol sistemine sahip olmak gelmektedir. İşletmede yer alan iç kontrolün ne kadar sıkı ve güvenli yapıldığını bilen kişi, bu fırsatı yakalayamaz yakalasa bile buna cesaret edemez (Bozkurt, 2002). Araştırmalar sonucunda yakalanan hilelerin sebebi %61 oranla iç kontrol zayıflığından

kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, iç kontrol sistemi hileyi engelleyemeye yönelik ve caydırıcı olmalıdır; sonuçsuz kalan bir iç kontrol hileleri engelleyemez (Bozkurt, 2002).

Fırsat unsurunun bir diğer bileşenleri aşağıda verilmiştir (Bozkurt, 2002);

- İşletmenin yönetim kadrosunun sık sık değişmesi;
- Tepe yönetiminde çalışanların cahil, umursamaz ve yeteneksiz karakterlere sahip kişilerden oluşması;
- İşletmenin karmaşık ve anlaşılmaz bir örgüt yapısının olması;
- İşletmede yer alan ahlak politikalarının zayıf ve yetersiz olması;
- İşletmenin varlıklarının önemli derecede eskimesi ve teknolojik olarak yıpranmaya maruz kalması;
- İşletmedeki çalışanların yaptığı işin kalitesini değerlendirmedeki yetersizlik;
- İşletmenin örgüt yapısındaki karmaşıklık sebebiyle çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması;
- İşletmedeki gerek iç gerekse dış denetim çalışmalarının yetersiz olması ya da hiç olmaması.

Yukarıda görüldüğü üzere fırsat unsurunun kendi içerisinde birçok bileşeni olabilmektedir. Bunlar kişisel nedenler olmakla beraber finansal nedenler de bu konuda büyük bir paya sahiptir.

1.3.3. Haklı gösterme unsuru

Haklı gösterme unsuru, hile üçgeninin son bileşenidir. Burada hile yapan çalışanlar yaptıkları hileyi kendi içlerinde bir sebebe bağlayarak kendilerini haklı olduklarına inandırmaya çalışırlar, amaçları genellikle vicdan rahatlatmaktır. Kendilerini haklı gösterme nedenleri ve yollarına örnekler aşağıda verilmiştir (Buckhoff, 2001);

- Hile yapan çalışanın, hile eylemini iş dolayısıyla ya da mecbur olduğu için yaptığına kendisini inandırması;
- Hilekârın çaldığı parayı borç olarak aldığına ve daha sonra tekrar yerine koyacağına kendisini inandırması;
- Hilekârın yaptığı hileyi, işletmeye o zamana kadar verdiği emeklerin karşılığı olarak görmesi;
- Hilekârın, yaptığı hilenin çevresine fiziksel olarak (sakatlama, yaralama, öldürme) hiçbir zarar vermediğini ve kimseyi incitmediğini düşünmesi;

- Çalışanın çaldığı parayı çocuğunun eğitimini karşılamak gibi iyi bir amaç için aldığını, kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları için almadığını düşünerek kendini rahatlatması;
- Çalışanın yaptığı hileyi şirketin hak ettiğini düşünmesi;
- İşletmenin yasalara uygun hareket etmediğinden (vergi kaçırdığından) dolayı çalışanın çaldığı paranın zaten kendisine ait olduğunu düşünmesi;
- Çalışanın, işletmenin kendisine hak ettiği parayı ödemediğinden dolayı, çaldığı paranın kendisinin hakkı olduğunu düşünmesi;
- Çalışanın beklediği terfi ve zammı alamaması sebebiyle işletmeden çaldığı parayı bu yüzden hak ettiğini düşünmesi;
- Çalışanın, yaptığı hile eyleminin suç olduğunu bilmediğini ifade etmesi.

Yukarıda görüldüğü üzere, hile yapanın kendine haklı bir neden göstererek vicdanını rahatlatmasının birçok yolu vardır. Burada önemli olan çalışanların şirket içerisindeki davranışlarının izlenmesi ve çalışanlara etik kuralların anlatılıp, işe yarayıp yaramadığını gözlemlemektir. Bu bölümde anlatılan üç unsur birbiriyle kardeş gibidir, genellikle art arda gelir veya biri bir diğerinin sebebi olur. Bu unsurlar olmasa da hile yapmak, hile yapmaya neden bulmak mümkündür veya bu unsurlar olsa bile hile gerçekleşmemesi ihtimali vardır, önemli olan her zamanki gibi iç ve dış kontrolün efektif işlemesidir (Şen, 2013)

1.4 Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri

Bu başlık altında bir genelleme yapmaksızın hile yapan/yapmaya eğilimli kişilerin karakteristik özellikleri veriler ışığında incelenecektir. Şirket içerisinde gerçekleşen hile olayları git gide artmaktadır ve böylece işletmelerin uğradığı zararlar da bu orantıda artış göstermektedir. Veriler belirtilmeden önce, hile yapan bazı kişilerde olan ortak özellikler aşağıda sıralanmıştır (Tarhan, 2013);

- Sorulara doğrudan cevap vermeyenler, sözü merkezden uzaklaştıranlar;
- Yalanı yalanla düzeltmeye çalışarak kronik yalancı olma yolunda olanlar;
- Doğruyu değil de, karşı tarafın duymak istediğini söyleyenler;
- Bir olay ya da durumda olması gerekeni değil de olanı savunarak, gerçekten doğru olanın yerine siyaseten doğru olanı savunanlar.

Hile denetimi örgütü ACFE, 2020 verilerinde hile yapan ve yapmaya eğilimli olan kişilerin özelliklerini çeşitli gruplara ayırarak belirtmiştir. Bu gruplardaki belirtilerin var olması her koşulda hile yapılacak anlamına gelmemektedir, sadece genel bir şekilde toparlanmıştır. Aynı şekilde, bu özellikleri taşımayan kişilerinde hile yapmayacağı sonucu çıkmamalıdır. ACFE'nin raporuna göre bu özellikler, cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi ve iş tecrübesi durumu başlıkları altında incelenmiştir. Son bir veri ise ülke bazlı incelenmektedir.

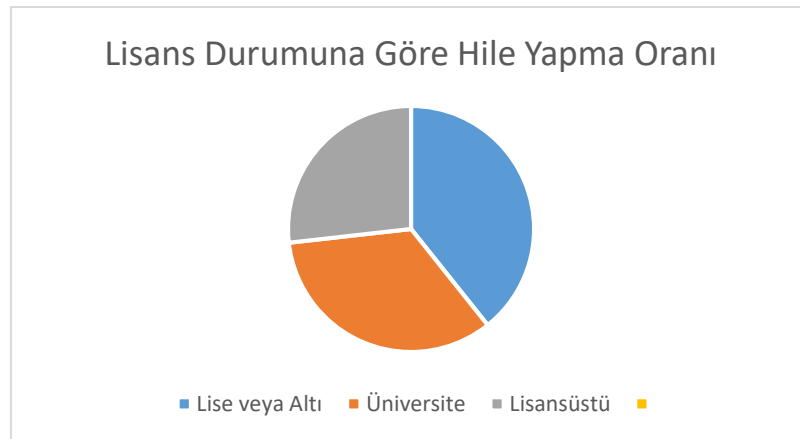
1.4.1 Cinsiyet

ACFE raporunu incelediğimizde hile yapmaya eğilimli kişilerin %72 gibi azımsanamayacak bir oranla erkekler olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde, yapılan hilelerin parasal oranlarında da sonuçlar aynı şekilde seyir etmektedir. Erkeklerin sebebiyet verdiği maddi kayıpların oranı 150.000 \$ şeklindeyken kadınlarınki 85.000 \$ gibi bir tutardır. Hilelerin erkekler arasında olmasının sebebi erkeklerin istihdam oranıyla alakalı olabilmektedir.

1.4.2 Yaş

ACFE'nin 2020 raporunda %19luk bir oranla hileye eğilimli yaş aralığının 36-41 olduğu belirtilmiştir. Geniş bir aralık verecek olursak bu oran %53lük bir oranla 31 ve 45 yaşları arasındadır. Öte yandan, finansal kayıpların oranına bakacak olduğumuzda bu oranın %9 oranla 56 yaş ve üstü çalışanlar arasında ve tutar olarak 400.000 dolar ile 575.000 dolar arasında olduğu belirtilmiştir. Bu sonucun sebebi yaş arttıkça gelinen pozisyonun ve yönetime yakınlığın yükselmesi yani böylece hile yapma fırsatını daha rahat yakalayabilme durumu olarak yorumlayabiliriz.

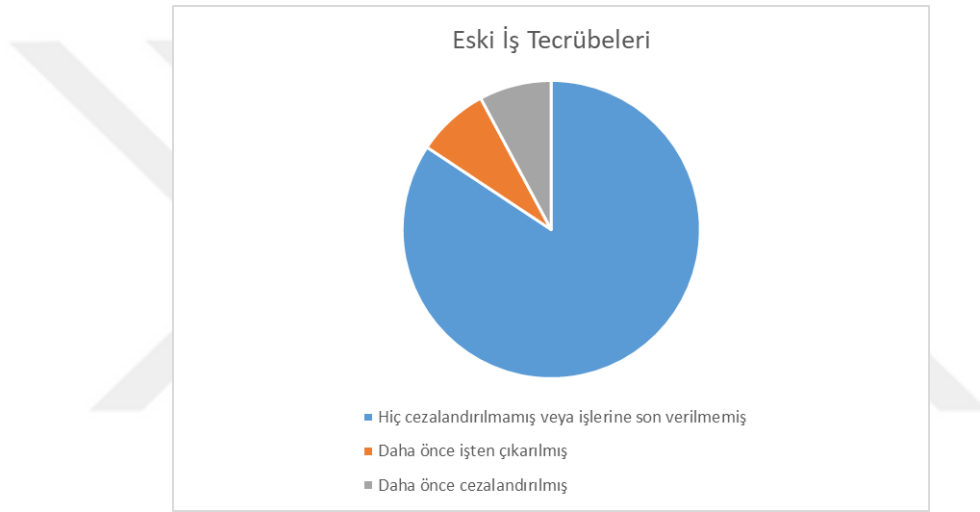
1.4.3. Eğitim seviyesi

Tablo 11: Hile Yapanların Eğitim Seviyesi¹²

Yukarıdaki ACFE 2020 raporunda yer alan tabloyu incelediğimizde hile yapma oranlarının en çok üniversite mezunları arasında yüksek olduğu gözlenmiştir, aynı şekilde lise veya daha altı bir eğitim seviyesine sahip olanların hile yapma oranları da azımsanamayacak bir oran olarak karşımıza çıkmıştır. Finansal tutar olarak ise, şirkete hile aracılığıyla yüksek tutarlarda zarar veren kişilerin ise lisansüstü eğitim derecesine sahip oldukları belirtilmiştir.

1.4.4 Eski iş tecrübesi ve sabıkalari

Tablo 12: Hile Yapanların Eski İş Tecrübesi ve Sabıkalari¹³

ACFE'nin raporuna göre, suç işleyenlerin %86'sı daha önce suç işlemeleri sebebiyle cezalandırılmamış ve/veya işlerine son verilmemiş. Buradan da anlayacağımız üzere, tabloda yer alan hilekârlar bu tür bir duruma ilk defa karışmışlardır. Yine de unutmamak gerekir ki bu tablo devamlılık gösteren hileleri belirtmemektedir, bu durumda daha önce hileye karışıp da raporlanmamış kişilerin durumlarını açıklamak pek mümkün olmayacaktır.

¹² <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

¹³ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

Grafikte gördüğümüz diğer veriler ise hile yapanların %8inin daha önce ilişığı kesilmiş ve yine %8i daha önce cezalandırılmıştır.

1.5 Türkiye’de Hile Oranları

Aşağıdaki tabloda, ACFE’nin 2020 raporunda yer alan ülkesel bazlı ayrımı bulabilirsiniz, tabloyu incelediğimizde 95 vaka tespit edildiğı durumda 13 vaka Türkiye’ye aittir. Türkiye, Sırbistan’dan sonra Rusya ile ikinci sırayı paylaşmaktadır.

Arnavutluk	1
Azerbaycan	1
Bosna Hersek	1
Bulgaristan	2
Çekya	5
Estonya	1
Gürcistan	1
Macaristan	5
Kazakistan	4
Kosova	2
Litvanya	1
Moldova	1
Makedonya	2
Polonya	6
Romanya	9
Rusya	13
Sırbistan	14
Slovakya	3
Slovenya	4
Tacikistan	1
Türkiye	13
Ukrayna	4

Tablo 13: Ülkelerdeki Hile Sayıları¹⁴

¹⁴ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

BÖLÜM 2

ADLİ MUHASEBE

2.1 Adli Muhasebe Nedir

Geçmişten günümüze şahit olunan kâr amacı elde etmek için başvuru olan muhasebe hileleri Adli Muhasebeciliğin önünü açmıştır. Adli muhasebeye değinmeden önce muhasebe hilesini; “bir çıkar amacıyla işletmenin işlem kayıt ve belgelerinin gerçek durumu yansıtmayacak şekilde bilerek tahrif edilmesi ve/veya gizlenmesi” şeklinde tanımlamak mümkündür (Selek ve Arıkan, 2004). Yukarıda tanımı verilen hile kavramı sadece şirketlerin kendilerini değil, ülkenin ekonomisini, çalışanları, güven duygusunu ve böylece şirket etliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu konuya çözüm getirmek ve hileleri azaltmak amacıyla yapılan gelişmelerden biri dilimizde “adli muhasebecilik/denetimcilik” anlamına gelen “forensic audit” sistemini yürürlüğe sokmuşlardır.

Bu doğrultuda yaşanan gelişmeler sonucu ilk örnekleri Amerika’da görülen adli muhasebecilik mesleğine olan talep artmıştır. Webster Sözlüğü’nde, “adli” anlamında gelen “forensic” sözcüğü “yargı mahkemelerine veya toplumsal tartışma ve münazaralara ait olan, buralarda kullanılan veya bunlara uygun” şeklinde tanımlanmaktadır. Rezaee’nin (2005) tanımına göre, adli muhasebecilik, hukuk, denetim, muhasebe ve standartların harmanlanmasıyla oluşan geniş yelpazeye sahip olan bir meslektir. Balcı ise adli muhasebeyi “mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş fakat hukuksal bir çatışma oluşturması muhtemel konunun esaslı bir boyutunu muhasebe ile ilişkili itilafların oluşturduğu, kendine özel araştırma, sorgulama ve analiz teknikleri devreye sokarak gerçeği arayan bir bilim dalıdır” şeklinde ifade etmektedir (Balcı, 2014). Tanımlardan yola çıkarak, adli muhasebeyi geleneksel finansal tablolar denetiminden ziyade, mahkemeye ilişkilendirmek mümkündür. Böylece, yapılan denetimlerin sonuçları mahkemelerde yer alabilmekte ve kamu incelemesine tabi olabilmektedir (Gülaçtı, 2004).

Özet olarak adli muhasebe, muhasebe, denetim, hukuk, psikolojik analiz ve finans gibi bazı alt meslek dallarını bir araya getirir ve hepsini kapsayan bir dal oluşturur. Adli muhasebeciliğin uygulanabilmesi adına bazı önemli ve gerekli unsurlar vardır. Bunlar;

mahkemede uygulanabilmesi, özel ve uzmanlık bilgisini kullanabilmesi, özel ve uzmanlık bilgisini yasal uyumsuzluklara karşı uygulayabilmesi, avukatlara yardım sağlamak amacıyla uzmanlık kanısının yorumlanması ve yasalarla ilgili bilgi sahibi olunmasıdır (Durkin, 2003).

2.2 Mesleğin Dünyada ve Türkiye’de Tarihsel Gelişimi

1900lü yılların başında artan hileler ve vergi kaçakları sebebiyle IRS ajanları tarafından “araştırmacı muhasebe” olarak anılan bir muhasebe dalı geliştirildi. İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Amerika başta olmak üzere yayımlanan tüzüklerle beraber bu konu büyük önem kazandı ve o esnada FBI 500den fazla muhasebeciyi bünyesine katarak toplamda 538 milyon ABD doları tutarında mali işlem takip etti.¹⁵

2000li yıllara gelindiğinde yaşanan muhasebe skandalları, şirket iflasları, SOX, SAS gibi gelişmeler ve aşağıda belirtilen gelişmeler sayesinde Adli Muhasebecilik önem kazandı ve ses getirdi (Toraman, 2009);

- Dava açma desteği teriminin adli muhasebe mesleğine eklenmesi;
- Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu, Ulusal Adli Muhasebeciler Derneği ve Ulusal Dava Açma Destek Hizmetleri Birliğinin Kurulması;
- Treadway ve MacDonald Komisyon raporlar;
- AICPA (Amerikan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü) tarafından SAS No 53, Denetçinin Hataları ve Düzensizlikleri İzleme Sorumluluğu raporunun yayınlanması;
- IIA (Dâhili Denetçiler Enstitüsü) tarafından 3 nolu “Hilenin caydırılması, İzlenmesi, Araştırılması ve Raporlanması” başlıklı İç denetim standartları raporunun yayınlanması;
- Brigham Young Üniversitesi ve Nebraska Üniversitesi bünyesinde hile denetimi hakkında üniversite düzeyinde derslerin konması;
- Hile denetiminin tam bir bölüm halinde ele alındığı ilk denetleme metninin yayınlanması;

¹⁵ ACFEI, “History of the Forensic Accountant”, <http://www.acfei.com/certification/programscrfa/details.php> (11.12.2020)

- Mali Direktörler ve Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü tarafından hile izleme politikalarının kabul edilmesi;
- Dış denetçilerin hile izleme ve suç teşkil eden fiilleri denetleme kurulları ve SEC’e (Kamu şirketleri) rapor etme konularında yükümlü tutulmalarının önerildiği ABD davası;
- Federal hüküm verme kılavuzları vs. (Gülaçtı, 2004).

Mesleğin Türkiye’de gelişimi ise yine 2000’li yılların başına dayanmaktaydı. Özel kurumlarda yeni meslek dalıyla alakalı uygulamalar ve akademide yaklaşık olarak 3-4 adet makale ve tezler yayımlanmış, bazı derslerde konu olarak yer alıyordu. Yapılan denetimlerdeki hileler, mahkemeye başvurma oranındaki artış, ticari işlemlerin kompleks durumda olması ve bireylerin ve şirketlerin güvenlerinin sarsılması nedeniyle İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMO) tarafından 2009 senesinde “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlık Programı” yürürlüğe getirildi ve Adli Muhasebe Uzmanları yetiştirme konusu üzerinde çalışmalar başlandı (Gülaçtı, 2004).

2.3 Mesleğin Kapsamı

Artan hileler ve bu hilelerin neden olduğu maddi ve manevi kayıplar muhasebe hilelerini önlemede yeni ve inovatif yöntemlerin gerekliliğini vurgulamıştır. Muhasebeciler, her zaman kullandıkları hile ayırt etme yöntemlerini geliştirmek ve yeni çözümler üretmek durumunda kalmışlardır; muhasebe hilesini ayırt etmede ve önlemede yasal gerekliliklerin önemi fark edilmiştir. Böylece adli muhasebe kavramı ilgi görmüştür. Adli Muhasebe mesleğinin kapsamını üç ana şekilde açıklamak mümkündür; (Bozkurt, 2000)

- Dava destek danışmanlığı;
- Uzman şahitlik;
- Hile denetçiliği veya araştırmacı muhasebecilik.

Bu bağlamda bu kavramlar üzerinde durarak adli muhasebe mesleğinin uygulamadaki yerini anlatmaya çalışacağız.

2.3.1. Dava destek danışmanlığı

Dava destek danışmanlığı, isminden de anlaşılacağı üzere yargı sürecindeki dosyalarda, adli dava öncesinde ve/veya süregelmeyeceği durumunda avukatlara destek vermeyi içerir. Avukatlar, kendi bilgileri ve tecrübeleri haricinde dava destek danışmanlığı sağlayan bir adli muhasebeci tarafından destek alıp süreci bu şekilde ilerletebilmektedirler.

Dava desteği kapsamında muhasebeci avukata finansal zararların hesaplanmasında, değer biçmede ve finansal analiz gibi konularda destek sağlar. Avukat ve adli muhasebeci birçok davada birlikte çalışabilir, bu davalar borçlar hukuku konuları, telif hakkı ve mal talebi davaları olabilir (Gülaçtı, 2004). Aşağıda destek gerekebilecek konular sıralanmıştır (Bozkurt, 2000);

- Her türlü yolsuzluk davaları;
- İşletme değerlemeleri;
- Hasar ve zarar tahminleri;
- Sigorta anlaşmazlıkları;
- Anlaşmalardan doğan sorunlar;
- Patent, hak ve markalarla ilgili doğan sorunlar;
- İşletmelerle ilgili ayrılma veya birleşme davaları;
- İflas davaları;
- Boşanmalarla ilgili mali anlaşmazlıklar;
- İşletmeler arası sorunlar.

Bir adli muhasebeci dava desteği sağlayarak; eksik noktaları belirlemekte ve dokümanları incelemekte, finansal duruma açıklık sağlamakta, raporları incelemekte ve nihai durumda davanın sonuna bağlanmasını kapsayan görüşmelerde avukata yardımcı olur.

2.3.2 Hile denetçiliği ve hilenin ortaya çıkarılması

Adli muhasebeci hile denetçisi temel olarak ortaya atılan suçla ilgili araştırma yapar ve bunun sonucunda şüpheleri teyit etmek veya yalanlamak üzerine çalışır. Bunu yaparken önemli olan şüphesiz kanıtlar sunmaktır. Sadece finansal tablolarla ilgilenmekle kalmayıp olayların arkasındaki finansal olmayan durumlarla da ilgilenirler. Asıl görevleri yolsuzluk, rüşvet, zimmete geçirme ve hileli işlemler yapılarak elde edilen kazançları önlemek ve şirketlere bu doğrultuda yardımcı olmaktır (Pala, 2011).

Kolluk kuvvetleri, avukatlar veya muhasebeciler adli muhasebecilerin desteğine gereksinim duyabilirler; bu destek genelde vergi işlemleri, menkul kıymet hileleri, rüşvet

önlenmesi gibi konularda olur. Adli muhasebeci kendisine verilen tüm belgeleri ve raporları titizlikle inceler ve üzerine çalışarak bulduğu düzensizlikleri, hataları tespit eder ve veri analizi yapar (Toraman ve diğerleri, 2009).

Hile denetimi basit bir kontrol değildir, kendine has bazı bileşenleri ve unsurları vardır. Benzer şekilde hile denetçisini de diğer denetimlerden ayıran bazı unsurlar vardır (Gülaçtı, 2004);

- Hile denetçisi, standardı kendisi belirlemelidir. Diğer bir deyişle, bir işletmedeki hile denetçisi, yönetimin niyetini ve beklentilerini açık bir şekilde belirten ve çalışanların da altını imzaladıkları işletme politikaları da dâhil olmak üzere etkin bir şirket davranış kuralları yönetmeliğini uygulamalı ve bu yönetmelikten tüm çalışanları haberdar etmelidir. Ayrıca, tedarikçilerle birlikte, tedarikçilerin normal işleri çerçevesinde tuttukları kayıtları şirketin incelemesine izin veren maddeler içeren anlaşmalarda yapılmalıdır;
- Hile denetçisi, hile olasılıklarının nerelerde olabileceğini de bilmelidir. Geçmişte karşılaşılan hileli davranış tiplerini bilmeli ve bu bilgiyi, her türlü muhasebe sistemi veya iş operasyonunun muhtelif bölümleriyle ilişkilendirebilmelidir;
- Hile denetçileri, her hangi bir endişeyi, dedikoduyu veya iddiayı destekleyecek her hangi bir malzemenin bulunup bulunmadığını tespit etmek için takip edilecek en kestirme araştırma yolunu bilmelidir. Hile denetçileri herhangi bir kişiden gelen makbuzların başka bir kişinin alacak bakiyesini azaltmak amacıyla uygulanıp uygulanmadığını inceleyecek kadar bilgi birikimine sahip olmalıdır;
- Hile denetçileri, herhangi bir kanıtın var olup olmadığını tespit etmek için çalışanın motivasyonuna bakmalı ve içinde bulunduğu ortamı göz önünde bulundurmalıdır. Eğer bir yönetici, bir çalışanına daha fazla sorumluluk vermişse, bu yöneticinin işletmenin finansal durumuna daha az ilgi göstermesine neden olur. Bu durumda iki şey meydana gelir. Çalışan işe iş tanımında belirtilenden daha fazla katkıda bulunur ve çalışan, yönetici tarafından belirlenen daha zayıf bir davranış modeli görür. Bu iki durum, çalışanın kafasında çalışma konusunda bir isteklendirme yaratabilecek uzlaştırıcı bir pozisyon oluşturur;
- Hile denetçilerinin araştırmaya dayalı birçok endişesi bulunmaktadır. Bu temel endişelerden biri de fırsattır. Araştırılmakta olan kişinin çalma fırsatına sahip tek kişi olduğu gösterilebilir mi? Muhtemelen, bu birey bu paraları almadan önce de alacakların tahsilinde muhtelif sorunlar bulunmaktaydı;

- Hile denetçisinin bir diğer endişesi de muhtemel bir geri kazanımın avantajlarını belirlemek ve bu geri kazanımdan elde edilecek aktifleri tanımlamaktır. Çalışanın bir avantaj elde etmesinden şüphe duyulması için açık bir kanıt bulunmakta mıdır? Sürekli tek bir yönü işaret eden bir durum niteliğinde bir kanıt mevcut mudur? Çalışan elde edebileceği maddi kazançların ötesinde bir yaşam mı sürmektedir? Herhangi bir varlığı var mıdır? Gibi sorular sorulmalı ve cevaplarını denetçi bulmalıdır;

Hile denetçileri, araştırmaya dayalı bulguları değerlendirirler. Bu araştırmanın çeşitli safhalarında bir iddiaya neden olabilecek bir şey olup olmadığını, hile niyetinin olabileceğini gösterecek herhangi bir davranış şekli olup olmadığını tespit etmek için geriye doğru çekilip kanıt standartlarına göre bulguları değerlendirmelidirler.

Hile denetçisi iç kontrolleri gerçekleştirir, bu kontrollerin analizini yapar ve sonuçları düzenler, raporlar; hesap kalemlerindeki istisnaları belirler, çalışan hatalarını izler ve değerlendirir, ilgili doküman ve belgelerin durumlarını kontrol eder, hesap akışını takip eder, şirketin etik kurallarını gözden geçirir ve takip eder. (Gülaçtı, 2004)

Çalışan hilelerinin oluşumunda şirket işleyişi önem arz etmektedir, şirket içerisinde hileye verilen önem, hilenin algılanışı ve alınan karşı aksiyonlar gibi unsurlar bir şirkette hile çıkma oranını etkileyebilir. Şirketler arasında hile yapılma oranları değişiklik gösterebilmektedir, bunun sebebi de az önce bahsettiğimiz gibi şirketin tutumuyla yakından ilgilidir, bazı şirketlerde hile yapmaya açık bir düzen varken bazıları daha dikkatlidir. Aşağıda hile yapma oranının fazla olduğu bazı şirket türlerinin ortak unsurları verilmiştir (Brignola, 2012);

- İşletmenin hileyi bir risk unsuru olarak görmemesi ve oluşabilecek riski değerlendirmeye almaması;
- Yönetimin işletmede yaşanan düzensizliklere kayıtsız kalması ve görmezlikten gelmesi;
- İşletmede çalışanlar konusunda çok sık sirkülasyonlar olması ve bu nedenden dolayı işletmede uzun sürede çalışan personelin varlığından söz edilememesi,
- İşletme faaliyetlerinin gününbirlik kararlarla yönetilmesi;
- İşletmenin gelirlerinde ve kârlarında çok hızlı artışlar meydana gelmesi,
- İşletmenin yönetiminin çok güçlü, sert ve bencil bir liderlik politikası sergilemesi;

- İşletmenin zayıf bir iç kontrol yapısına sahip olması.

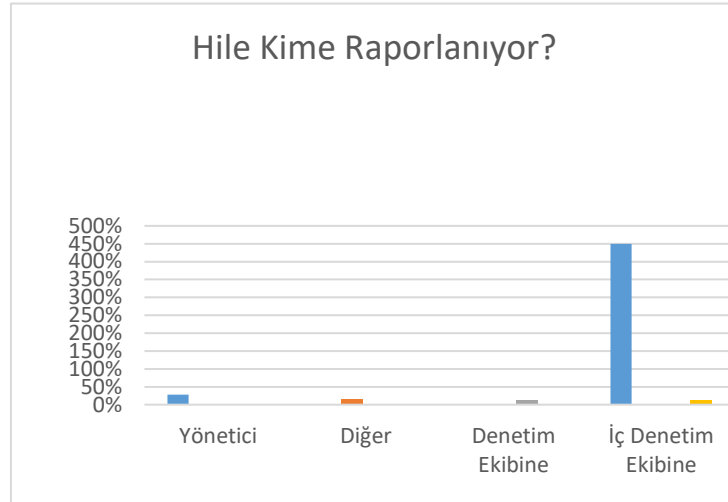
Yukarıda verilen maddeler arttırılabilir fakat bu maddelerin çoğunun bir araya geldiği şirketlerde hile oranının artışı öngörülemez değildir. Aynı zamanda unutmamak gerekir ki, bu maddelerin varlığı her zaman o şirkette hile olacak demek de değildir. Bahsedilen diğer başlıklarda olduğu gibi ACFE'nin 2020 raporunda bu konuyla da alakalı bazı araştırmalar yapılmış ve sonucunda veriler derlenmiştir. Hazırlanan raporda bahsedilen bir konu iç kontrol sistemiyle alakalıdır ve hileye neden olan iç kontrol eksiklerinin neler olduğu araştırılmıştır; araştırma sonucunda gözetleme/izlemeden sorumlu personel sayısının azlığı, bağımsız denetim eksikliği, çalışanlara verilen hile eğitiminin yetersizliği/eksikliği ve raporlama mekanizmasının işlevsizliğinin iç kontrol eksiklerinde büyük pay sahibi olduğuna değinilmiştir. ¹⁶

Aynı şekilde, ACFE'nin raporuna göre hilenin ortaya çıkarılması %43lük bir oranla şirket içi raporlamayla olmaktadır. Peşinden %15 oranla iç denetim ve %12lik oranla yönetim izlemeleri esnasında ortaya çıkmaktadır. Raporda kimlerin hileyi raporladığı gösterilmiştir; buna göre ortaya çıkan hilelerin %50si çalışanlar tarafından raporlanırken geri kalan kısım %22lik oranla müşteriler ve devamında anonim ve diğer kişiler tarafından raporlanmaktadır. ¹⁷

Rapora benzer bir araştırma konusu ise hileyi raporlayan kişilerin fark ettikleri hileye kimlere raporladığıyla ilgilidir. Bu doğrultuda, aşağıda grafikte görüldüğü üzere kişiler %28lik bir oranla direkt olarak yöneticilerine sonrasında ise diğer kişilere raporlamaktadırlar.

¹⁶ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

¹⁷ <https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

Tablo 14: Hile Kime Raporlanıyor¹⁸

Hilenin ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerden biri de muhasebe kayıtlarında fark edilen değişiklikler veya saptanmaması gereken anormalliklerdir. Daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz çalışan hileleri muhasebe anormalliklerinin başlıca sebebidir. Aşağıda verilen bazı çalışan hileleri başlıca muhasebe kayıtlarında öngörülmeleyen değişikliklere ve anormalliklere neden olmaktadır (Bayraktar, 2007).

- Orijinal belgelerin yerine fotokopi biçimindeki belgelerin bulunması,
- Sahte belgeler düzenlenmesi suretiyle çalışanın çeşitli çıkarlar sağlaması,
- Sahte ve yanıltıcı belge kullanmak suretiyle gider kalemlerinin şişirilerek lehte ödemenin sağlanması,
- Yapılan para tahsilatının kayıt altına alınmadan, çalışanın zimmetine geçirmesi,
- İşletme kayıtlarında gözüken paranın çalışan tarafından zimmete geçirilmesi ve daha sonra yapılan kayıtlar üzerinde çeşitli hileler yaparak zimmetin gizlenmesi,
- Normalde ilgili kayıtları yapmayan kişiler tarafından bu kayıtların yapılması,
- Alacaklarda, borçlarda, gelirlerde ve giderlerde açıklanamayan düzeltmelerin yapılması,
- İşletmeye ait çeklerin üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak çalınması ve çalışanların bu çekleri kendi çıkarları için kullanması,
- İşletmeye gerçekte olmayan borçlar oluşturarak lehte ödemenin sağlanması,
- Sahte satıcılar oluşturarak lehte ödeme sağlanması,

¹⁸ <https://acfepublic.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>

- Depodaki malları çalan bir çalışanın bu durumu gizlemek için stok kartlarında değişiklik yapması,
- Yetkisiz ve uygun olmayan içimde iskonto uygulanarak çalışanın yarar sağlaması.

Yukarıda sayılanlar harici hileyi ortaya çıkaran en önemli unsur kayıt dışı işlemlerdir. Muhasebe ve finans ile ilgili her türlü işlem kayıt altına alınmalıdır ve şeffaf olmalıdır. Bu işlemler bilinçli olarak kayıt edilmeden yapılırsa hileye neden olur. Bunlardan en çok karşılaşılanlar maaş kayıtlarının eksik işlenmesi, naylon fatura kullanılarak yapılan işlemler ve belgelerin eksik tutulmasıdır, hepsinin temel amacı aslında vergi ödemesini azaltmaktır fakat muhasebe kayıtlarında anormalliğe neden olur ve böylece hileyi ortaya çıkarmak çok da zor olmaz. İkinci unsur ise zamanla tutarlı olmayan yapılan işlemlerdir. Muhasebe kayıtları girerken güncellik esastır ve kayıtlar günlük olarak tutulmalıdır. İşlemden önce veya sonra girilen kayıtların genel amacı yine muhasebe hilesi yapmaktır. Üçüncü ve en önemli unsurlardan biri de sahte belge kullanılmasıdır, sahte belge kullanımı sonucu da hileler ortaya çıkmaktadır çünkü aynı şekilde muhasebe kayıtlarında anormallikler oluşacaktır. Sahte belge düzenlemek kanunen suç kabul edilmektedir ve tanım olarak kanunlara aykırı şekilde düzenlenen belgeler şeklinde tanımlamak mümkündür. Bazı sahte belge örnekleri aşağıda verilmiştir (Irmak ve diğerleri, 2002);

- Hırsızlık, gasp gibi yollarla ele geçirilen malları yasal olarak göstermek amacıyla sahte belge düzenleyenler,
- Gerçek bedelinden düşük belge düzenlenmesi,
- Yüksek miktarlı ve düşük fiyatlı belge düzenlemek,
- Yüksek bedelli alış belgesi alınması,
- Alınmayan mal veya yapılmayan hizmetler için belge temin edilmesi,
- Paravan şirketler kurmak yoluyla gerçek ilişki ve işlemlerin gizlenmesi,

Yukarıda örnekleri verilen sahte belgeler çoğaltılabilir fakat ne amaçla olursa olsun bu belgelerin düzenlendiğinin tespit edilmesi az önce de dediğimiz gibi kanunen suç teşkil edilmektedir ve yapan kişiler Türk Vergi Hukuku çerçevesinde cezalandırılmaktadır. Bu tür belgelerin düzenlendiği durumlarda her zamanki gibi muhasebe kayıtlarında farklılıklar ortaya çıkmakta ve fark edilmektedir, böylece yapılan hilelerin tespiti bir nevi kolaylaşmaktadır (Şen, 2013).

Teknolojik gelişmeler sayesinde günümüzde artık kayıtlar bilgisayar ortamında tutulmaktadır; faydalarının yanı sıra bazı durumlarda hileye ortam hazırlamaktadır ve böylece literatüre “computer frauds” adıyla anılan bilgisayar hileleri girmiştir. Bu hileler çoğunlukla yanlış veri girişi, veri ve bilgilerin değiştirilmesi ve/veya ortadan kaldırılması şeklindedir (Pala, 2011). Bu sayılanlar bilgisayar yolu ile yapılabilecek hilelerden sadece birkaçıdır, bunları önlemek adına şirketlerin bilgisayar sistemlerinde hata/hile ayırt edici programlar kullanılmalıdır ve aynı şekilde şirketlerin bu işten sorumlu birim çalışanlarını güvenerek seçmek ve onları da denetime tabii tutmak faydalı olacaktır.

Hileyi tespit etme en önemli unsurlardan biri de çalışanların ifadelerini/hareketlerini izlemektir. Kişilerin hem hareketlerinde hem de kıyafetlerinde, yaşam tarzlarında değişiklik olabilmektedir ve bunların gözlemlenmesi hileyi tespit etmek adına önem arz edecektir. Yaşam tarzındaki değişiklikler başlıca kişinin her zamanki ekonomik durumundan farklı şekilde davranmasıyla açıklanabilir. Örneğin, ev/araba veya kıyafet/takı değişikliği, çevreye karşı daha bonkör davranışlar, seyahatlerde artış gibi. Psikolojik olarak bunların getirdiği özgüven de gözlemlenebileceği gibi gözlemlenmesi mümkün olan diğer unsur değişen psikolojik davranışlardır. Bunlardan bazıları suç, vicdan azabı, baskı gibi unsurların etkisiyle gelişen hareketlerdir. Örnek olarak, kişinin utanma hareketleri, göz kaçırması, aşırı savunmacılık, sakinleşememe ve çabuk sinirlenme, tedirgin olma ve alınganlık verilebilir (Pala, 2011).

Hileyi önlemede bir diğer yöntem olarak adli muhasebe kavramı sistemde yer almıştır ve bazı ülkelerde giderek yaygınlaşmıştır. Biz de bir sonraki kısımda bu kavram üzerinde durarak, adli muhasebe nedir, nasıl gelişmiştir, Türkiye’de ne durumdadır gibi konulara değineceğiz.

2.3.3 Uzman şahitlik

Uzman şahitliğin temel amacı süren davalarda adli muhasebecilerin şahitliğinden faydalanarak görüşlerini almaktır. Adli muhasebeciler, işin sadece finansal kısımlarıyla değil etikle alakalı konularla da ilgilendikleri için davanın sağlıklı sürdürülmesini sağlamak noktasında fayda sağlarlar. Dava konusu ile ilgili olarak gerekli araştırmaları yaparak verileri toplamak, verilerden hareketle bir görüşe ulaşmak ve oluşturduğu görüşünü mahkemede hâkimlere ve avukatlara aydınlatıcı ve öğretici bir biçimde yansıtmak temel görevleri arasındadır (Bozkurt, 2000).

Uzman şahitlere duyulan gereksinim günden güne artmaktadır. Bunun başlıca sebepleri aşağıdaki gibidir (Cendrowski ve diğerleri, 2007);

- Uzman şahit olarak adli muhasebeci açıklanamayan durumlara yönelik kabul edilebilir mantıklı bir açıklama getirebilmektedir;
- Uzman şahit olarak adli muhasebecinin her dava sürecinde de aynı hassasiyeti gösterdiği bilinmektedir;
- Uzman şahit olarak adli muhasebeci sahip olduğu uzmanlık alanından dolayı güvenilir kişi olarak kabul edilmektedir.

Uzman şahit adli muhasebeciler bu tür görevlerini yerine getirirken uymakla yükümlü olduğu bazı kurallara sahiptir (Bozkurt, 2000);

- Çalışmalarında yansız, objektif ve bağımsız olma;
- Yaratıcı, yatıştırıcı ve ehliyetli bir konumda bulunma;
- Teknik konuları açık bir dille ve öğretici bir biçimde açıklama;
- Taraflara iletişimi net bir biçimde kurabilme;
- Mahkeme ortamının gereklerine uyum gösterme.

2.4 Adli Muhasebecinin Özellikleri

Her meslek dalı gibi adli muhasebeciliğin de kendine has barındırması gereken bazı özellikleri vardır. Bu kurallara ACFE tarafından belirlenmiş ve yayımlanmıştır. Bu özellikler; iş ahlakı, profesyonellik, gayret, yasadışı ve ahlak dışı hareket, dürüstlük, mesleki yeti, tanıklık, mahkeme emri, gizli bilgiler, tam bildiri ve mesleki gelişim konularına dikkat etmelerini ve donanım sahibi olmalarıdır.

İş ahlakı aslında her meslek türünde olması gereken bir özelliktir fakat ACFE'nin bu kapsamda belirlediği bazı alt unsurlar vardır (Pala, 2011);

- CFE, her zaman profesyonellik ve performanslarındaki gayretleri bakımından bir bağlantı ispat etmelidir;
- CFE, herhangi bir yasadışı ya da kural dışı bir harekette veya çıkar çatışması yaratabilecek bir faaliyette bulunmamalıdır;
- CFE, profesyonel görevlerde her zaman dürüstlüğü ve sağlamlığı en üst seviyede sergilemelidir ve bu görevleri yalnızca profesyonel yetiyle tamamlanacağı şekilde kabul etmelidir;

- CFE, mahkemelerin yasaya uygun emirlerini yerine getirip davalara ön yargısız objektif ve doğru olarak tanıklık etmelidir;
- Herhangi bir incelemeyi yürütürken CFE, herhangi bir görüşü akla ve mantığa uygun temel oluşturmak için kanıt ve bir takım belgeler elde etmelidir;
- CFE, profesyonel bir inceleme sırasında elde edilen gizli bilgileri özel bir yetki dışında açığa çıkarmamalıdır;
- CFE, inceleme boyunca ortaya çıkarılan önemli bütün konuları aydınlığa kavuşturmalıdır. İhmal edildiği takdirde olgularda bozulmalar meydana gelecektir;
- CFE, kendi yönetimi altında verilen profesyonel hizmetlerin yetisini ve verimliliğini artırmak için sürekli bir çaba içerisinde bulunmalıdır.

Profesyonellik şartı diğer meslek dallarında olduğu gibi kişinin özen kurallarına uyarak, bilgisini ve tecrübesini harmanlayarak en az hatayı yaparak işini tamamlamasıdır. Diğer bir yandan, profesyonelliği işinde uzmanlaşmak anlamında da tanımlayabiliriz; verilen iş verimli ve sürdürülebilir şekilde profesyonellikle yürütülmelidir.

Adli muhasebeciler gayretli olmalıdır. Bu gayretleri göstermeleri gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır (Pala, 2011);

- Atanma işlemleri;
- Denetmen yardımcıları;
- Çıkar çatışmalarını önleme;
- Kanıt oluşturmak için yeterli delil elde etme;
- Gizliliğin devamını sağlama;
- Herhangi bir düzensizliğin oluşmasını engelleme.

Bu maddeler başka örneklerle çoğaltılabilir, bunlarla sınırlı kalmaz.

Yasa dışı hareket, diğer meslek mensuplarında yasak olmasıyla beraber adli muhasebeciler de en çok dikkat edilen unsurlardan biridir. Adli muhasebeci, adalet ve hukuk kavramlarıyla yakından ilgilenen biri olduğu için bu konulara karşı hassasiyetle yaklaşmalı ve yasadışı işlerden uzak durmalıdır. Aynı şekilde, adli muhasebeci ahlak dışında sayılan olaylardan da kaçınmalıdır. Görevin yükümlülüklerine aykırı davranmak, harcamaları ve diğer kalemleri saklamak, şeffaf olmamak, müvekkillerle işe uymayan ilişkilere girmek- rüşvet almak- gibi bir sürü örnek verebiliriz. Ahlak unsuruyla ilişkili olarak adli muhasebeci

dürüst olmalıdır, namus, şeref, nazik olmak, şeffaf olmak diğer meslek mensupları gibi adli muhasebecilerde de olması gereken özelliklerdendir (Gülaçtı, 2004).

Adli muhasebecilerde gerekli olan bir diğer özellik ise mesleki yetiye sahip olmaktır. İşine karşı özen göstermeli, yapılan çalışmaları özenle incelemeli ve yorumlar vererek eleştirmeli, gelişmeleri takip etmeli, iyi insani ilişkiler kurarak denetçi müvekkilleriyle iyi geçinip işlerini özenle yerine getirmelidir (Pala, 2011).

Adli muhasebecilerin bir diğer mesleki özelliklileri ve gereklilikleri arasında tanıklık yapabilmek de vardır. Birçok mahkemede, adli muhasebeci tanıklık yapmak durumunda kalabilir. Burada önemli olan tarafsız, açık ve dürüst olmaktır. Aynı zamanda mesleki bilgi ve tecrübelerin dava esnasında kullanılması da gerekli ve faydalı olabilmektedir. Tanıklık yapma esnasında denetçi sadece mahkemeye delil olarak sunulan belgeler hakkında yorum ve tanıklık yapar. Bu maddeyle ilişkili olarak, adli muhasebeci hile denetçiliği yaptığı esnada elde ettiği bilgileri gizli ve özel tutmakla yükümlüdür. Elde edilen bilgiler saklanmalı ve kimseyle paylaşılmamalıdır. Denetçi, elde ettiği bilgileri direkt olarak savcı ile paylaşmakla yükümlüdür. Aynı zamanda, denetçi işi bitse bile elindeki belgeleri saklar ve yine gizli tutar. Bilgileri elde ettikten sonra denetçi elindeki verileri tam bildirmekle de yükümlüdür. Elde edilen veri ve raporlar eksiksiz/tam şekilde aktarılmalı ve savcıya rapor edilmelidir (Gülaçtı, 2004).

Adli muhasebeci, diğer meslek mensupları gibi yeniliğe ve gelişime açık olmalıdır. Gerekli eğitim, seminer ve her türlü etkinliğe katılmaya istekli olmalıdır. Her zaman daha fazlasını ve iyisini öğrenmek istemeli ve buna yönelik olarak gayret göstermelidir. ABD’de yer alan bazı kurumlar denetçilerini eğitmek adına çeşitli eğitim programları düzenlemektedir, kişiler bunlardan faydalanmalıdır (Pala, 2011).

Yukarıda sayılan özellikler aslında diğer meslek mensuplarının bünyelerinde barındırmaları gerekli olan yeti ve özelliklerle paraleldir fakat bazı yönlerden farklılık göstermektedir. Mesleki yeti, gayret, profesyonellik, iş ahlakı gibi konular diğer mesleklerle benzer olsa da adli muhasebecinin tanıklık yaparken ki tutumu, dürüstlüğü, tarafsızlığı ve bilgi sahibi olduğu konular açısından bazı farklılıklar vardır. Her meslek kendi bünyesinde dürüstlüğü ve tarafsızlığı barındırmalı olsa bile, adli muhasebeciler bu konulara daha hassas davranmalı ve özen göstermelidir. Aynı şekilde, bilgi sahibi ve gelişime açık olma özellikleri konusunda da diğer mesleklerle göre daha dikkatli ve gayretli olmalıdırlar (Pala, 2011).

2.5. Adli Muhasebecinin Yapısında Barındırması Gereken Unsurlar

Yukarıda sayılan özellikler harici adli muhasebecilerin yapılarında bulundurması gereken bazı kişisel özellikler vardır. Bu özellikler adli muhasebecileri mesleklerinde başarılı olmalarını sağlar, bunlar sayesinde adli muhasebeci normal bir iç denetçi ve denetçiden ayrılırlar ve karşılaştıkları vakalara bir dedektif gözüyle bakabilirler. Literatürde bahsedilen özellikler; merak, ısrarcılık, yaratıcılık ve sezgidir (Pala, 2011).

2.5.1 Merak

Adli muhasebeci, mesleğiyle alakalı olaylar karşısında meraklı ve buna bağlı olarak araştırmacı olmalıdır. Sorumlu olduğu olayların iç ve arka yüzünü araştırmalı ve sorgulamalıdır. Gerekirse dedektif edasıyla yaklaşp doğruluğunu teyit etmelidir (Gülaçtı, 2004).

2.5.2 Israr

Aynı zamanda, adli muhasebeci ısrarcı olmalıdır, başka bir deyişle dirençli olmalıdır da diyebiliriz. Karşılaştığı yıldırıcı durumlar karşısında pes etmemeli, savunduğu durumun arkasında durmalı ve ispat etmek için çaba ve gayret göstermelidir (Gülaçtı, 2004).

2.5.3 Yaratıcılık

Adli muhasebeci, yaratıcı olmalıdır. Her meslek gibi adli muhasebecilerinde mesleklerini icra ederken uyması gereken yükümlölükler ve kurallar vardır fakat adli muhasebeci bu kuralları aşmadan yaratıcı olmalıdır. Her türlü durumu düşünüp ona göre aksiyon almalıdır, her ayrıntıya dikkat etmelidir (Gülaçtı, 2004).

2.5.4 Sezgi

Yaratıcılık maddesine bağlı olan bir diğer madde ise adli muhasebecinin sezgilerinin kuvvetli olmasıdır. İyi bir öngörü yeteneği olmalı ve bunu mesleki tecrübesi ve bilgisiyle birleştirebilmelidir (Gülaçtı, 2004).

2.6 Adli Muhasebecilerin Yapması Gerekenler ve Görevleri

Adli muhasebecinin temel görevleri arasında hile denetçiliği, uzman şahitlik ve dava destek danışmanlığı vardır fakat bunlarla beraber yapması gereken bazı alt başlıklar vardır. Bunlar sırasıyla; finansal konuların belirlenmesi, kanıt bilgisi, finansal bilgilerin yorumlanması ve bulguların sunulmasıdır (Gülaçtı, 2004).

2.6.1. Finansal konuların belirlenmesi

Adli muhasebeci, karşısına gelen bir şikayet veya konu hakkındaki finansal konuları araştırmalı, hızlı bir biçimde belirlemelidir. Belirlediği unsurlar doğrusunda kararını oluşturmali ve işini sürdürmeye devam etmelidir (Gülaçtı, 2004).

2.6.2. Araştırmacı teknikleri bilgisi

Finansal konular ve sorunlar belirlendikten sonra, adli muhasebeci, sav veya iddiasının desteklemesi ya da çürütülmesi adına kanıtlar elde etmek için topladığı bilgileri belgelendirmelidir. Bunu yaparken, teknik bilgilerinden faydalanmalıdır, bu teknik bilgiler iç denetim, finansal tecrübe ve bilgi, finansal tablo bilgisi ve muhasebe ilkeleri bilgisidir (Gülaçtı, 2004).

2.6.3 Kanıt bilgisi

Adli muhasebeci, yukarıda belirtilen evreleri geçtikten sonra hazırladığı belgelerde hangi belgenin kanıt oluşturup olmadığı bilebilmelidir. Bu yüzden kanıtın anlamını, mahkemede kabul edilebilirliğini de iyice bilmesi gerekir (Pala, 2011).

2.6.4. Finansal bilgilerin yorumlanması

Adli muhasebeci, kanıtları elde ettikten ve sunduktan sonraki aşamada kendisine gelebilecek sorularla ve sorunlarla alakalı bilinçli olmalıdır. Elde ettiği bilgileri tüm yönleriyle ele almalı, savunmaya hazır olmalıdır, bunun içinde yine mali bilgilerin yorumlanması konusunda tecrübeli ve bilgi sahibi olmalıdır. Bilgilerin yeterli şekilde yorumlanması için adli muhasebecinin, işlemi her yönüyle bilmesi gerekir (Pala, 2011).

2.6.5. Bulguların sunulması

Adli muhasebeci en son aşamada elde ettiği bulguları sunar. Bu esnada, sunulan bilgilerin, açık, anlaşılır ve temiz bir şekilde sunulması gerekir. Sunum sözlü veya yazılı olabilir fakat anlatmak istenen en net şekilde anlatılmalıdır (Gülaçtı, 2004).

Yukarıdaki bilgiler haricinde, Türkiye’de yapılan bir araştırmada avukat ve serbest mali müşavirlere adli muhasebecilikle ilgili sorular sorulmuş ve bir anket yapılmıştır. Anket soruları; adli muhasebecide olması gereken özellikler, mesleğin faydaları ve katılımcıların meslekle ilgili bakış açılarını içermektedir.

Tablo 2: Adli Muhasebecide Olması Gereken Özellikler

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Katılımcılar			Avukat Katılımcılar		
Ortalama	Sıra	İfadeler	Sıra	Ortalama	
		Bir adli muhasebecide olması gereken önemli özelliklerden biri...			
3.67	8	...tüm dengeli analiz yeteneğidir - normale uymayan finansal tutarsızlıklara yönelebilen yeteneğidir	5	3.75	
3.82	5	...eleştirel düşünme yeteneğidir - görüş/düşünce ve gerçek arasında yorum yapabilmesidir	8	3.70	
3.54	9	...yapısal olmayan problem çözme yeteneğidir - her bir vakaya daha önce kullanılmamış bir yöntem getirebilmesidir.	9	3.55	
3.75	7	...araştırma esnekliğidir - standart denetim yöntemlerinin ötesine geçerek tipik olmayan uyarı/hata işaretlerini/sinyallerini incelemesidir.	4	3.77	
3.85	3	...analitik becerikliliğidir - ne sunulduğundan/raporlandığı yerine ne sunulması/raporlanması gerektiğidir.	3	3.84	
3.79	6	...sözlü iletişim yeteneğidir - uzman görüşü ve düşüncesine dayanan genel açıklamasını etkili bir biçimde ifade edebilme yeteneğidir.	6	3.74	

Tablo 15: Adli Muhasebecide Olması Gereken Özellikler (Ciğer, A. , Topsakal, Y. (2015), “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleyicileri” Akdeniz İİBF Dergisi, 15 (31) , 70-88)

Tablo 15’i incelendiğimizde serbest muhasebeci mali müşavirler için adli muhasebecilerde olması gereken temel özellik fikirlerini rapor, grafik, tablo, çizelge ve listeler ile ifade edebilmesiyle avukatlar için kanıt toplamaya ilgili konular dâhil temel adli süreçleri ve adli konuları bilmesidir. Her iki meslek mensubu grubuna göre olması en az gereken özellik ise adli muhasebecinin yapısal olmayan problem çözme yeteneğine sahip olmasıdır.

Tablo 4. Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Katılımcılar			Avukat Katılımcılar		
Ortalama	Sıra	İfadeler	Sıra	Ortalama	
2.77	11	Adli muhasebecilik eğitimi toplumun adli muhasebe talebini karşılamaktadır.	11	3.43	
3.56	6	Adli muhasebecilik eğitimi finansal raporlamanın güvenilirliğini artırır.	6	3.79	
3.62	3	Adli muhasebecilik eğitimi etik değerleri güçlendirir.	9	3.75	
3.49	7	Adli muhasebecilik eğitimi şirketlere olan güveni güçlendirir.	10	3.75	
3.37	9	Adli muhasebecilik eğitimi devlete olan güveni güçlendirir.	4	3.81	
3.67	1	Adli muhasebecilik eğitimi yeni iş imkânları sağlar.	2	3.95	
3.04	10	Adli muhasebecilik eğitimi muhasebeci sayısını artırır.	1	3.97	
3.61	4	Adli muhasebecilik eğitimi dolandırıcılık/sahtekârlık konusunda öğrencileri iş hayatına hazırlar.	3	3.87	
3.56	5	Adli muhasebecilik eğitimi olası davalar konusunda öğrencileri iş hayatına hazırlar.	7	3.79	
3.65	2	Adli muhasebecilik eğitimi olası bilirkişilik konusunda öğrencileri iş hayatına hazırlar.	5	3.80	
3.47	8	Serbest Muhasebeci Mali müşavirlik akreditasyonu için gereklidir.	8	3.78	

Tablo 16:Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları (Ciğer, A. , Topsakal, Y. (2015), “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleyicileri” Akdeniz İİBF Dergisi, 15 (31) , 70-88)

Tablo 16 incelendiğinde, serbest muhasebeci mali müşavirler ile avukat katılımcıların düşüncelerinin farklılık gösterdiğini görüyoruz. Buna göre; mali müşavirler adli muhasebe eğitiminin en büyük faydasının yeni iş imkânlarını sağlayacağı düşüncesi olduğu iken avukatlar muhasebeci sayısının artacağına inanmışlardır. Her iki meslek mensubunun da ortak kararı ise adli muhasebecilik eğitiminin faydasının en az olduğu nokta bu eğitimin toplumun adli muhasebeci talebini karşılaması hususundadır.

Son olarak, tablo 17’de anket katılımcılarının adli muhasebecilik mesleğine karşı bakış açıları araştırılmıştır. Buna göre, mali müşavirlere göre üniversite eğitiminde muhasebeciden destek alınmalı ve lisans programlarında adli muhasebe dersleri açılmalıdır, avukatlara göre ise, bu konuda belge sahibi olunmalı ve konu ile ilgili daha fazla çalışma

yapılmalıdır. Yorumlayacak olursak, bu sonuçlardan hem avukatlara göre hem de mali müşavirlere göre adli muhasebecilik önem kazanmalıdır.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Katılımcılar			Avukat Katılımcılar	
Ortalama	Sıra	İfadeler	Sıra	Ortalama
2.54	17	Ayrı bir ders olarak adli muhasebe eğitimi aldım	19	2.64
2.54	18	Adli muhasebe kursu içerisinde eğitim aldım	17	2.70
3.40	11	Muhasebe/denetim dersi içerisinde eğitim aldım.	16	2.89
3.17	15	Adli muhasebe eğitimi hiç almadım	11	3.46
3.60	3	Adli muhasebe konusunda eğitim almak isterim.	9	3.50
3.46	8	Adli Muhasebe konusunda eğitim almanız gerektiğini düşünüyorum.	8	3.54
3.31	13	Adli muhasebe konusu ön lisans eğitiminde verilmeli.	10	3.48
3.45	9	Adli muhasebe eğitimi lisans eğitiminde verilmeli.	12	3.44
3.34	12	Adli muhasebe yüksek lisans eğitiminde verilmeli.	13	3.41
3.40	10	Adli muhasebe hem lisans hem yüksek lisans eğitiminde verilmeli.	7	3.54
2.12	19	Adli dolandırıcılık/sahtekârlık genel olarak bir sorun değildir.	18	2.69
3.48	7	Adli dolandırıcılık konusunda muhasebeci dolandırıcılık/sahtekârlık gerçekleştikten sonra	15	3.31
		değil gerçekleşmeden önce harekete geçmelidir.		
3.56	4	Adli dolandırıcılık konusunda üniversiteler özel/spesifik dersler vermelidir.	5	3.62
3.61	2	Üniversiteler adli muhasebe programları açmalıdır.	4	3.68
3.26	14	Adli muhasebecilik konusu Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik sınavlarında yer almalıdır	14	3.31
3.63	1	Üniversite eğitiminde dolandırıcılık/sahtekârlık konularında muhasebecilerden destek alınmalıdır/yararlanılmalıdır.	6	3.57
3.12	16	Adli Muhasebeci olmak için “Adli Muhasebe” alanından ayrı bir sınava girmelidir.	3	3.71
3.55	5	Dolandırıcılık/sahtekârlık konularında daha fazla akademik çalışma yapılmalıdır.	2	3.94
3.51	6	Adli muhasebecilik yapmak için belge sahibi olmak gerekir	1	3.99

Tablo 17: Adli Muhasebe’ciliğe Bakış Açısı (Ciğer, A. , Topsakal, Y. (2015), “Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleyicileri” Akdeniz İİBF Dergisi, 15 (31) , 70-88)

2.7 Adli Muhasebe ve Benzer Diğer Mesleklerin Farkları

Adli muhasebecinin tanımı yaparken bu mesleğin aslında denetçi, avukat, muhasebeci ve bilirkişi mesleklerinin harmanlanmasıyla oluşan bir meslek dalı olduğunu belirtmiştik. Bu çerçevede, bu kısımda adli muhasebecinin denetçi, muhasebeci ve bilirkişiden farkları

nedir bundan bahsedeceğiz. Sırasıyla denetçi, muhasebe ve bilirkişiden farklarına değineceğiz.

2.7.1 Adli muhasebe ve denetçi farkları

Denetçi kavramının hem iç hem de dış(bağımsız) olabileceğini göz önünde bulundurarak bu kısımda adli muhasebecinin ikisinden de farkları anlatılacaktır. Bilindiği üzere, adli muhasebe mesleği denetimle yakından ilişkilidir. Denetçinin temel görevi, denetlediği firmanın finansal tablolarında hata ve/veya hile unsuru olup olmadığını araştırmak yani finansal tablolardaki tutarsızlığı kontrol etmekken, adli muhasebeci tabloların gerçekliğini sorgulamaz; detaylı bir şekilde tabloların hukuka aykırı bir yanı olup olmadığını şüpheli bir şekilde inceler (Pala, 2011).

Denetçi, incelediği tablolar sonrası raporlarını Türk Muhasebe Standartları ve Türk Finansal Raporlama Standartları doğrultusunda ele alırken, adli muhasebeci, raporlama esnasında hukuk ve kriminoloji bilgisinden faydalanır. Söz konusu hile incelemesi internet sistemleri ile ilgili ise yani bilişim üzerine ise bu sefer de bilişim hukuku ve bilişim teknikleri gibi bilgilerden faydalanır (Pala, 2011).

Sorumlu oldukları kişiler bazında incelersek, denetçi, BDDK, SPK gibi üst kurumları aydınlatmakla yükümlüken adli muhasebeci, sadece mağdur olan kişiye(müşteri), mahkemeye ve avukatlara karşı sorumludur. Gün ve plan bazında incelersek, denetçinin raporlama tarihi, inceleme ve denetleme tarihi belirliken, adli muhasebecinin karşılaşılabileceği şüpheli durumlar yüzünden net bir plan takvimi olmayabilir. Yani bu iki meslek mensubunun çalışma sürelerinde de farklılık olabilir (Pala, 2011).

Adli muhasebeci ve denetçinin faydalandığı kaynaklarda farklılık gösterir; denetçiler muhasebe kayıtları, faturalar, cari hesap mutabakatları, hesap ekstreleri gibi geleneksel kaynaklardan bilgi toplarken adli muhasebeciler bu belgelere ek olarak şirket içi ve dışı yazışmalar, e-mail kayıtları, fotoğraflar, kamera kayıtları gibi başka türlü, daha kişisel olan kaynakları da kullanmaya yetkililerdir (Pala, 2011).

Son önemli fark ise, hazırlanan raporların sunulma şeklidir. Denetçi, hazırladığı raporları yazılı bir biçimde sunarken, adli muhasebecinin dava destek danışmanlığı kapsamında sahip olduğu bir yetkisi raporun sözlü bir şekilde mahkeme esnasında sunulmasıdır. Bunu yaparken adli muhasebeci, grafikler ve sunum öğeleri farklı teknikler kullanabilmektedir (Pala, 2011).

Şimdi de iç denetim ve adli muhasebe farklarından bahsedeceğiz fakat öncesinde hatırlatmak adına iç denetimin tanımını yapalım. Temel tanım olarak Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)’ne göre iç denetim; bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (Uzun, 2008).

İç denetim hem kamu da hem de özel sektörde yapılabilmektedir. Buna göre, T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı, kamu iç denetimini, “*kamu idarelerinin faaliyetlerinin amaç ve politikalara, kalkınma planına, programlara, stratejik planlara, performans programlarına ve mevzuata uygun olarak planlanmasını ve yürütülmesini; kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını; bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlar*” şeklinde tanımlamıştır. ¹⁹ Bu çerçevede, kamu iç denetimi aşağıdaki faaliyetleri içerir;

- Kamu idaresinin iç kontrol sisteminin yeterliliği ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi;
- Risk yönetimi için öneriler geliştirilmesi ile risk değerlendirme ve risk yönetim metotlarının uygulama ve etkinliğinin incelenmesi;
- Kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlama amaçlı performans değerlendirmelerinin yapılması ve idarelere önerilerde bulunulması;
- İdarenin faaliyet ve işlemlerinin mevzuata, belirlenen hedef ve politikalara uygunluğunun denetlenmesi;
- Muhasebe kayıtları ile mali tabloların, doğruluğu ve güvenilirliğinin incelenmesi;
- Üretilen bilgiler ile kamuoyuna açıklanan her türlü rapor, istatistik ve mali tabloların doğruluğu, güvenilirliği ve zamanındalığının sınanması;
- Elektronik bilgi sistemi ve e-Devlet hizmetlerinin yönetim ve sistem güvenilirliğinin gözden geçirilmesi (Kaya, 2011).

Özel Sektör İç Denetimi ise işletmenin faaliyetlerine değer katmak ve işletme faaliyetlerini geliştirmek için düzenlenmiş, bağımsız, tarafsız bir güvence ve danışmanlık

¹⁹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı,
<http://icdenetim.kulturturizm.gov.tr/belge/1-72739/ic-denetim.html> , (01.08.2011)

faaliyetidir (Yılancı, 2003). Bu denetimin yapılmasındaki amaçlar aşağıdakiler gibi sıralanabilir;

- İşletme faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek: İşletmenin iç kontrol yapısının durumu ve güvenilirliği hakkında yönetime bilgi vererek yarar sağlar. Güçlü iç denetim, kontrol sisteminin etkili bir şekilde çalışmasına yardımcı olmanın yanında risklerin azaltılması, hata ve hilelerin önlenmesi, dolandırıcılığın tespiti, tasarruf olanaklarının belirlenmesi gibi faaliyetlerle de işletmeye ilave değer kazandırır.
- Risk yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek: İç denetçiler, işletme amaçlarına ulaşmasına engel olabilecek risklerin azaltılması veya önlenmesi için oluşturulmuş olan standart ve prosedürleri dönemsel olarak gözden geçirerek, standart ve prosedürlerin geçerliliğini inceleyerek, gerekli olduğu takdirde gelişme amacına yönelik tavsiyelerde bulunarak işletmenin risk yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirir.
- Kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek: İç denetçiler işletme varlıklarının korunması, mali tablolara kaynak oluşturacak bilgilerinin doğruluğunun ve güvenilirliğinin sağlanması amacı ile işletme içerisinde oluşturulmuş iç kontrol sisteminin etkinliğini inceler ve iç kontrol sisteminin etkinliğinin artırılması amacı ile öneri ve tavsiyelerde bulunur.
- Kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek: İşletmenin yönetim prensiplerine uymak, hissedarların çıkarlarını korumak, hesap verme sorumluluğunu yerine getirmek, doğru ve tam bilgi vermek amacı ile oluşturulmuş olduğu strateji ve prosedürlerin etkinliğini incelemekte ve gerekli olduğu takdirde etkinliğin artırılması için öneri ve tavsiyelerde bulunmak.
- İşletmenin amaçlarına ulaşmada yardımcı olma: İşletme amaç ve hedeflerine ulaşmak için oluşturulmuş politika ve prosedürlerin uygunluğunu ve faaliyetlerin bu politika ve prosedürlere uygun bir şekilde yerine getirilip getirilmediğini incelemektedir.

IIA'ya göre iç denetçinin görevleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Doğmuş, 2008);

- Temel risk alanlarını belirlemek ve riski yönetme konusundaki mevcut süreçlerin yeterliliği ve etkililiğini gözden geçirmek;

- Bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliğini güvence altına alan kontrolleri ve bu bilgileri belirleyen, ölçen, sınıflandıran ve raporlayan araçları gözden geçirmek;
- Yönetim tarafından oluşturulmuş sistem ve süreçlerin; işlemler üzerinde etkisi olabilecek politika, plan, prosedür, kanunlar ve düzenlemelere uyumunu gözden geçirmek;
- Varlıkların korunmasına ilişkin araçları gözden geçirmek;
- Kaynakların kullanımında ekonomiklik, etkililik ve verimliliği gözetmek;
- Sonuçların saptanan hedeflerle uyumlu olup olmadığını ve projelerin planlandığı üzere yürüyüp yürümediğini gözden geçirmek;
- Eylem planlarının etkili ve zamanında uygulanıp uygulanmadığını izlemek.

Bütün bunları özetledikten sonra adli muhasebeci ve iç denetçi farklarını anlatabiliriz. İç denetçinin aksine, adli muhasebeci, şirkete değer katmakla ve finansal tablolar haricindeki işleyişin kalitesini kontrolle mükellef değildir. İncelediği şey, finansal tabloların adaletli ve doğru olup olmadığıdır fakat iç denetçi işletmenin faaliyetlerini değer katmak doğrultusunda inceler; hata, hile ve yolsuzluk gibi alanların belirlenmesine yönelik tedbirler oluşturmayı hedefler (Pala, 2011).

İç denetçi şirketin üst yönetimine bağlıyken, adli muhasebeci mahkeme ve müşterilerine karşı sorumludur. Dış denetçi ile olan benzer farklar aslında iç denetçi için de geçerlidir; adli muhasebecinin belirlenmiş planlı bir çalışma takvimi yoktur, işleri işleyiş esnasında değişiklik ve plansızlık gösterebilir. Benzer şekilde, iç denetçinin kaynakları da adli muhasebeciye göre sınırlıdır, adli muhasebeci daha önce bahsettiğimiz gibi çeşitli kaynaklar kullanabilirken iç denetçi, hesap bilgileri ve kaynakları kullanabilir (Pala, 2011).

İç denetçi işlerini yürütürken, kendi ekibini oluştururken adli muhasebeciye çeşitli uzmanlar destek sağlayabilir. Bunlar yazı bilimcisi gibi farklı dallarda uzman kişiler olabilir hatta iç denetçi de çalışmalarının sonucunu yazılı olarak raporlar. Son farklılık ise, iç denetçinin işlerini sürekli yapmasıyken, adli muhasebeci sadece gerekli durumlarda çalışır (Pala, 2011).

2.7.2 Adli muhasebeci ile muhasebecinin farkları

İlk temel fark aslında muhasebecinin ve adli muhasebecinin görev tanımı dolayısıyla oluşmaktadır. Muhasebeci, finansal tabloları hazırlamak, yasal defterleri tutmak, muhasebe kayıtlarını işlemek, beyan etmek ve bu bilgileri yetkililere iletmekle yükümlüyken adli muhasebeci, bu hazırlanan bilgilerin hukuka ve ahlaka uygun olup olmadığını inceler. Yani,

adli muhasebeci, şüpheli bir bakış açısıyla bu hazırlanan verilerin güvenilirliğini sorgular (Pala, 2011).

Denetçiye benzer olarak, muhasebeci, işlerini genel geçer ilkeler ve kendilerini ilgilendiren kurallar doğrultusunda yürütürken adli muhasebeci hukuk, muhasebe, kriminoloji gibi çeşitli alanların kaynaklarından faydalanmaktadır ve bu doğrultuda bu konularda bilgi sahibi olmalıdır (Pala, 2011).

Diğer farklılıklar ise aslında önceki kısımda karşılaştırdığımız denetçi ve adli muhasebeci farklılıklarıyla paralellik göstermektedir. Örneğin, adli muhasebeci yine müşteri ve mahkemeye karşı sorumluyken, muhasebeci çalıştığı işletmenin üst yönetimine karşı sorumludur. Yine benzer şekilde, muhasebecinin yasal bildirim tarihleri veya mali takvimine göre belirli günlerde yapması/bitirmesi gereken işler söz konusu iken, adli muhasebecinin böyle bir bağlayıcılığı yoktur.

Kullanılan kaynak konusu da yine benzer şekildedir; adli muhasebeci daha özel daha detaylı kaynaklardan faydalanabilirken muhasebecinin faydalanabileceği kaynaklar faturalar, finansal tablolar ve ekstrelerle kısıtlıdır.

2.7.3. Adli muhasebeci ile bilirkişi farkları

Bilirkişi kendisine mahkeme tarafından gönderilen dosya ile ilgili yazılı görüşlerini bildirirken adli muhasebeci hile, yolsuzluk gibi işletmelerde karşılaşılan hukuka aykırı konularda araştırma yapıp, sorunu inceleyip gerekirse mahkemede danışmanlık yapmakla sorumludur (Pala, 2011).

Bilirkişi, hukuk kuralları çerçevesinde işlerini sürdürürken, adli muhasebeci çeşitli ilke ve kuralları kullanabilir, bunlar; kanunlar, kriminolojik ilkeler, muhasebe standartları ve benzeridir. Benzer olarak iki meslek mensubu da mahkemeye karşı sorumluyken, adli muhasebeci aynı zamanda müşteriye- mağdur kişiye ve avukatlara karşı da sorumludur (Pala, 2011).

Rapor sunma konusunda, bilirkişi de adli muhasebeci de çalışmalarının sonuçlarını yazılı şekilde mahkemeye sunmalıdır fakat adli muhasebeci buna ek olarak ve bilirkişiden farklı olarak raporunu mahkeme huzurunda sözlü biçimde de sunmaya yetkindir.

2.8 Adli Muhasebe Eğitimi

“US. News&World Report”un Amerika’daki en güvenilir mesleklerden biri olarak gösterdiği ve Smart Money Magazine’in gelecek 10 yıl içerisinde en fazla rağbet göreceğini düşündüğü meslek olan adli muhasebecilik aslında uzun süredir hayatımızdadır.²⁰ Muhasebe denetimi konusunda adli muhasebeciliğin önemi ise git gide artmaktadır ve bununla alakalı pek çok dergide yazılar yayımlanmaktadır. Bu doğrultuda, birçok ülkede bu meslekle alakalı eğitimler başlatılmış, söz konusu dersler müfredata eklenmeye başlamıştır. Meslek mensubu olmanın ve bu eğitimin ne şekilde olması gerektiği ise Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu (ACFE)’nin raporlarında belirtilmiştir, adaylar (Pazarçeviren, 2005);

- Tanınmış bir üniversiteden mezun olmalı;
- Hile ile ilgili işlerde iki yıl profesyonel deneyim kazanmalı;
- CFE (Sertifikalı Hile Denetçisi (Certified Fraud Examiner- CFE) sınavının başarıyla tamamlamış olmalıdır.

ACFE uzun süredir adli muhasebecilik ve hile denetçiliği ile alakalı eğitimler vermekte ve seminerler düzenleyip yayınlar hazırlamaktadır. Aynı şekilde, ACFE adaylar için bir yeterlilik sınavı düzenlemektedir. Bu sınav, aşağıda belirtilen dört ana bölümden oluşmaktadır (Gülaçtı, 2004);

- Araştırmacılık;
- Yasal Unsurlar;
- Finansal Unsurlar;
- Suç Bilimi

Araştırmacılık bölümü, sorgu ve görüşme ilkelerini, rapor yazmanın kurallarını, bilgi edinme yollarını ve delillerinin soruşturulma yöntemlerini içerir. Yasal unsurlar kısmında kanunlar, kanıt bilgisi, sanık hakları ve mesleğin kapsamlarından biri olan uzman şahitlik konusundaki bilgileri içerir. Finansal işlemler ise finans ve muhasebe bilgisini, denetim standartları bilgisi, finansal durum ve tablo analizlerini kapsar. Son olarak, suç bilimi ise suçlu psikolojisi, suç teorilerini, yargı sistemini ve savunma anlaşmaları davalarını kapsar.

2.9.Adli Muhasebe’nin Türkiye’de Uygulanabilirliği

2.9.1 Adli Muhasebeciliğin Türkiye’de Gelişimi

²⁰ www.forensic-accounting-information.com/forensic-accounting-careers.htm

Muhasebe hilelerin artması ve bununla beraber yol açtığı kayıpların önlenmesi adına adli muhasebecilik mesleği Amerika’da baş göstermiş sonrasında uluslararası çapta ses getirmeye başlamıştır (Bozkurt, 2000)

Önceki kısımlarda bahsettiğimiz gibi adli muhasebeciler, yasal düzenlemeler çerçevesinde görevlerini yürütmektedir, ACFE’nin belirlediği kurallar ve düzenlemeler esas alınmaktadır. Birçok ülkede gitgide yaygınlaşıp buna bağlı olarak mevzu bahis meslekle alakalı düzenlemeler yapılmaya başlasa bile Türkiye’de henüz ses getiren bir düzenleme yer almamaktadır (Bozkurt, 2000)

Teknolojik gelişmeler ve onların yol açtığı hileler ve işletme çalışanlarının hile yapma yollarının artması, mahkemeye yönelen hile ve yolsuzluk davaları, yine yapılan hilelerin teknolojik gelişmelerden faydalandığı için tespitinin zorlaşması ve avukat ve hâkimlerin muhasebe ile alakalı konularda profesyonel yardıma gereksinim duyması adli muhasebeciliğe duyulan ihtiyacı günden güne arttırmaktadır.

Türkiye’de mahkemelere intikal eden bu davalarda etkin bir muhasebe desteği olmaması ve bilirkişilerin bu konuda eksik kalmaları Türkiye’de de adli muhasebeciliğin gerekliliğini sorgulatmaya başlamıştır (Kaya, 2005). Türkiye’de adli muhasebecilik 2000li yılların başında tanınmaya başlamıştır; o zamanlar literatürde 3-4 civarında makale, tez ve bazı programlar yer almaktaydı (Bozkurt, 2011). Şimdilerde ise bu sayı gitgide artmaktadır.

Konunun ilk eğitimleri ve ilk programı İstanbul Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odasına bağlı, İSMMMO Akademi’sinin 2009 senesinde başlattığı “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlık” programıdır. Bu programı takiben, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi İşletme Bölümü’nde adli muhasebe dersi seçmeli olarak müfredata eklenmiştir. Bu üniversiteleri mütakiben Bahçeşehir Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi’nde “Forensic Accounting” (Adli Muhasebecilik) Sertifika Programı hazırlanmıştır (Pala, 2011).

Türkiye’de bu alanda yapılan ilk önemli çalışma Türk hile denetim firması, Fraud Research Corporation (FRC)’nin Yönetim Kurulu Başkanı Mesut Ecevit’in bir gazeteye verdiği “Adli muhasebe dedektifleri Türkiye’nin hile haritasını çıkarıyor” başlıklı

röportajdır. Aşağıda bu röportajdan ve meslekle alakalı önemli bazı kısımları bulabilirsiniz;

21

“İlk Türk hile denetim firması Fraud Research Corporation (FRC), şirketlerdeki hile ve yolsuzlukların peşinde. 35 mali müşavirin bir araya gelerek kurduğu şirket, ABD'deki mali dedektiflik sistemine benzer bir yapılanmaya sahip. Bağımsız adli muhasebe uzmanlarından oluşan ekip, yöneticilerin, çalışanların ve ortakların birbirlerine yaptığı hileleri, suiistimalleri, yolsuzlukları, finansal tablolaradaki oynamaları ortaya çıkarmak için adeta hafiye gibi çalışıyor. ABD Sertifikalı Hile Uzmanları Derneği ACFE'nin raporlarına göre, dünyada her yıl ortalama 3 trilyon dolarlık yolsuzluk yapılıyor ve her yıl şirketler özvarlıklarının yüzde 7'sini hilekârlar yüzünden kaybediyor. En zarar verici hilekârlıklar, şirketin borsada değer kazanması için finansal tabloların abartılması şeklinde oluyor. Örneğin herkesin bildiği dünyanın en büyük enerji devi Amerikalı Enron firması da bu şekilde batmış ve olan sadece şirkete olmamış, hissedarlar da ellerindeki avuçlarında ne varsa kaybetmişlerdi. Bir de vergiden kaçmak için kârı düşük gösterme şeklinde yapılan hilekârlıklar var. Bunların yanı sıra çalışanlar tarafından yapılan suiistimler de FRC'nin çalışma alanına giriyor. FRC'nin verdiği bilgilere göre, adli muhasebeciler ABD'de birçok faili meçhul cinayetin aydınlatılmasında bile etkili olabiliyor. Örneğin FBI'da da şu an itibarıyla yaklaşık 600 adli muhasebe uzmanı çalışıyor. Türkiye'nin hile haritasını çıkarıyorlar. Yönetim ve iş bölümü sağ kol denen bir kişiye bırakılıyor. Bu da suiistimleri arttırıyor”

“FRC kurulalı yaklaşık bir yıl olmuş ve şimdiye kadar 10 olaya bakmışlar. Olayların geneli "sağ kol" suiistimali. Şu anda Türkiye'de hilenin boyutlarını ortaya çıkaracak bir hile haritası çıkarmak üzere bir proje geliştirdiklerini anlatan Ecevit, "Tüm şehirlerdeki ticaret odaları ve üniversitelerin işbirliğiyle bir anket gerçekleştireceğiz. Mağdurlar ve şirket yöneticileriyle anketler yapacağız. Böylelikle ülkemizde hilenin gerçek boyutlarını ilk kez ortaya çıkaracağız" diyor. Ecevit, Türk insanının yapısından dolayı suç ve ceza söz konusu olduğunda aften yana olduğunu ve olaylara 'kol kırılır yen içinde kalır' mantığıyla baktığını ifade ederek, bu durumun Türkiye'deki gerçek hilekârlık boyutlarının şimdiye kadar tam olarak ortaya konulamamasına neden olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Ancak ABD'de tam tersine mali suçların çok büyük hapis cezası var. Gelmiş geçmiş en ünlü mafya liderlerinden Al Capone bile o kadar suç işlemesine rağmen bir türlü yakalanamamış 61 ancak vergi

²¹ <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/> (02.09.2011)

kaçakçılığından yakalanmış ve 11 yıl bu suçtan dolayı Alkatraz Hapishanesi'nde yatmıştı. "İki ayda yolsuzluğu ortaya çıkarıyorlar, FRC adli muhasebe uzmanları, sadece muhasebe konusunda uzman değil; kriminoloji, adli bilişim, hukuk ve davranış bilimleri gibi özel konularda da 8 ay eğitim almışlar. Ayrıca zimmete para geçirme, finansal suçlar, uygun olmayan muhasebe işlemlerinde, marka ihlalleri ve diğer ticari davalarda adli makamlara "uzman şahit" olarak destek de verebiliyorlar. Ecevit, Adalet Bakanlığı'nın uzman şahitlik alanında düzenlemeler yapıyor olduğunu söylüyor. Şirket, Vergi Mahkemeleri ve Bölge İdare Mahkemelerinde açılmış ya da açılacak davalarla ilgili olarak "Vergi İhtilafları" veya "Yürütmenin Durdurulması" istemleri gibi konularda hazırlık çalışmaları yapma ve savunma hazırlama hizmeti de veriyor. Meslek (doktorluk, avukatlık) hileleri ve suiistimalleri konusunda da çalışma yapıyor. Bağımsız adli muhasebe danışmanlığı ile Türkiye'de büyük bir boşluğu doldurduklarına inandığını söyleyen Mesud Ecevit, şöyle konuşuyor: "Çünkü mali polis genelde iş sonuçlanıp ortaya çıktıktan sonra müdahale ediyor. Denetim şirketleri ise sadece hesaplara bakıyor. Oysa biz teknolojiyi de kullanarak mali kayıtların denetiminin dışında, mesela depoda bir kaçak olduğu şüphesini de izlemeye alıp müşterimize rapor sunabiliyoruz. Bize başvurulmasından en çok 2 ay sonra olayı sonuçlandırıyoruz. Ancak esas olan hile ve yolsuzluk daha hiç olmadan iç kontrol sistemlerinin devreye sokulması. Biz FRC olarak bu konuda da danışmanlık veriyoruz." 22

Bütün bunları göz önünde bulundurursak, Türkiye'de adli muhasebe konusunda yasal düzenlemeler yapılmalı, lisans düzeyinde müfredata eklenerek bu meslekle alakalı mesleki eğitime yer verilmelidir. İSMMMO'dan ziyade bazı üniversite ve diğer eğitim kuruluşları eğitim ve seminerler düzenlemelidir. Meslek mensubu olabilmenin şartlarından biri de daha önceki kısımlarda bahsettiğimiz sertifikayı başarı ile alabilmektir; bu nedenle, sertifika programları da arttırılmalı ve daha çok adaya ulaşmalıdır (Toraman ve diğerleri, 2009).

İSMMMO tarafından düzenlenen sertifika programı, uluslararası muhasebe eğitiminden yola çıkılarak hazırlanmıştır, bu dersler ve konular aşağıdaki gibidir (Bozkurt, 2001);

- İleri Muhasebe Uygulamaları;
- Mali Tablo Analizi;
- Denetim Teorisi;
- İşletme Etiği ve Kültürü;

²² <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/> (02.09.2011)

- İç Kontrol Uygulamaları;
- Kurumsal Yönetim İlkeler;
- Hile Teorisi;
- Çalışan Hileleri;
- Mali Tablo Hileleri;
- Yolsuzluk ve Suç Gelirlerinin Aklanması;
- Temel Davranış Bilimleri;
- Bilgi Teknolojileri;
- Dijital Hile İncelemesi;
- Adli Bilişim;
- Kriminoloji;
- Adli Bilimler;
- Sahte Belge İncelemesi;
- Delil ve Bilirkişilik;
- Dolandırıcılık ve Araştırma;
- Gözetleme ve İz Sürme;
- Görüşme ve Sorgulama Teknikleri;
- Kriminal Uygulamalar;
- Sahtecilik ve Araştırma Teknikleri
- Sanal Alem ve Bilgisayar Suçları;
- Mahkemeye Yönelik Uygulamalar;
- İşletme Değerlemesi;
- Adli Muhasebe Uygulamaları;
- Proje Çalışmaları

Bu derslerden başarılı olan ve diğer şartları yerine getiren adaylar sertifikayı almaya ve mesleği icra etmeye hak kazanacaklardır.

2.9.2 Adli Muhasebeciliğin Türk Hukuku ile İlişkisi

Adli muhasebecilik daha önce de bahsettiğimiz gibi sadece mahkemede dava destek danışmanlığını kapsamaz; aynı zamanda hile denetçiliği konusunda da destek olur ve hilenin tespitine, önlenmesine yardımcı olur. Bu nedenle, adli muhasebe hukuk, muhasebe ve denetimi kapsayan ve harmanlayan bir meslektir. Türkiye’de bu konuyla alakalı henüz yasal bir düzenleme yapılmış olmasa da çeşitli kanunlarda hile ve muvazaa(danışıklı dövüş)

konularında düzenlemeler yapılmıştır. Biz de bu kısımda benzer düzenlemeleri ve Türk Hukuk kanunlarına göre bu konularda verilen hükümlerinden bazılarını yer vereceğiz.

2.9.2.1 Türk Ceza Kanunu ve adli muhasebe

Hile konusu Türk Hukuku'nda temel olarak Türk Ceza Kanunu'nda ele alınmıştır. Hile kavramı da daha çok hileli iflas olarak karşılaşılan bir durumdur ve TCK'nin 161. Maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, hileli iflasın varlığından söz etmek için;²³

- Alacaklıların alacaklarının teminatı mahiyetinde olan malların kaçırılması, gizlenmesi veya değerinin azalmasına neden olunması;
- Malvarlığını kaçırmaya yönelik tasarruflarının ortaya çıkmasını önlemek için ticari defter, kayıt veya belgelerin gizlenmesi veya yok edilmesi;
- Gerçekte bir alacak ve borç ilişkisi olmadığı hâlde, sanki böyle bir ilişki mevcutmuş gibi, borçların artmasına neden olacak şekilde belge düzenlenmesi;
- Gerçeğe aykırı muhasebe kayıtlarıyla veya sahte bilanço tanzimiyle aktifin olduğundan az gösterilmesi gerekir.

Bununla beraber madde 236'da ise herhangi bir edimin iflasına fesat karıştırma konusu incelenmiştir. Edimin iflasına fesat karıştırılma durumu aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilir;

24

- İhale kararında veya sözleşmede evsafı belirtilen maldan başka bir malın teslim veya kabul edilmesi;
- İhale kararında veya sözleşmede belirtilen miktardan eksik malın teslim veya kabul edilmesi;
- Edimin ihale kararında veya sözleşmede belirtilen sürede ifa edilmemesine rağmen, süresinde ifa edilmiş gibi kabul edilmesi;
- Yapım ihalelerinde eserin veya kullanılan malzemenin şartname veya sözleşmesinde belirlenen şartlara, miktar veya niteliklere uygun olmamasına rağmen kabul edilmesi;
- Hizmet niteliğindeki edimin, ihale kararında veya sözleşmede belirtilen şartlara göre verilmemesine veya eksik verilmesine rağmen verilmiş gibi kabul edilmesi.

Son olarak, zimmete geçirme suçu da TCK madde 274'te tanımlanmıştır;

²³ TCK.161.md. "26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun" (08.12.2020)

²⁴ TCK 236.md "26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun" (08.12.2020)

*“Zimmet suçunun oluşabilmesi için, suç konusu malın zimmete geçi-rilmesi gerekir. Zimmete geçirme, suç konusu mal üzerinde malikmiş gibi tasarrufta bulunmayı ifade eder. Bu tasarruflar, suç konusu şeyin mal edi-nilmesi, amacı dışında kullanılması, tüketilmesi şeklinde olabileceği gibi, bir başkasına satılması, verilmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Zimmete geçirme olgusu, icraî bir davranışla gerçekleşebileceği gibi, ihmali bir davranışla da gerçekleştirilebilir. Zimmet suçunun oluşabilmesi için, suç konusu malın kamu görevlisinin şahsının veya bir başkasının zimmetine geçirilmiş olması arasında fark bulunmamaktadır.”*²⁵

Bütün bu suçları ve ilgili kanunları göz önünde bulundurduğumuzda Adli Muhasebe’nin bu konuya bir çözüm olabileceğini savunuyoruz ve bu nedenle bu konu hakkında yasal düzenlemelerin yapılmasının faydalı olacağına inanıyoruz.

2.9.2.2 Türk Borçlar Kanunu ve adli muhasebe

Türk Ceza Kanunu’na benzer olarak Türk Borçlar Kanunu kapsamında da Adli Muhasebe hakkında bir düzenleme olmadığı gibi, mesleğin ilgi alanına ve kapsamına giren muvazaa(danışıklılık) TBK’de düzenlenmiştir.

Türk Borçlar Kanunu’nun 19.maddesince *“Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.”*

²⁶Buna göre, bir anlaşmanın temel unsuru irade beyanı iken muvazaa durumunda sözleşmeyi yapan kişiler arasında üçüncü kişileri yanıltmak kastıyla beyanları ile iradeleri arasında tutarsızlık yaratırlar; yani amaç bir başka kişiyi yanıltmak ve aldatmaktır ki bu da muhasebe açısından baktığımızda “hile” kavramına oldukça yakındır.

Yaygın olan örneklerden biri, bir kişinin borcundan kaçmak amacı ile veya iflasını önlemek amacıyla arka planda başka planlar yaparak mülkünü bir başka kişiye-genelde eşe-göstermelik bir şekilde satmasıdır. Bu durumda söz konusu olan mutlak muvazaa iken, yani aslında niyetin satma niyeti olmadan sadece göstermelik işlem olmasıdır. Başka bir tür ise, nisbi muvazaa olan aslında bir işlem yapılacak olmasına rağmen, planlanan şekilde yapılmamasıdır (Pala, 2011). Örneğin, bir babanın çocuklarından birine evini “bağışlaması”; bu durumda satış yapılmış gibi gösterilse de öyle bir işlem yapılmamıştır. Son muvazaa

²⁵ TCK.274.md. “26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun” (08.12.2020)

²⁶ TBK 19.md “04.02.2011 tarihli ve 6098 sayılı kanun” (08.12.2020)

örneği ise kısmi muvazaadır; yapılan işlem tamamen olmasa bile bir kısmı ile olduğundan farklı gösterilir. En yaygın örnek vergiden kaçmak amacıyla yapılan satış/gelir tutarlarının olduğundan az gösterilmesidir.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, adli muhasebenin direkt olarak bu konularla ilgilenen bir meslek oluşu, muvazaanın ve diğer aldatma unsurlarının bir çözümü olabileceği kanaatindeyiz.

2.9.2.3 İcra ve İflas Kanunu ve adli muhasebe

Daha öncede değindiğimiz gibi İcra İflas Kanunu'nda da adli muhasebe hakkında yapılan bir düzenleme henüz yoktur fakat İİK'in kapsamındaki "Hileli İflas" konusu adli muhasebenin çalışma alanına girmektedir. TCK'nin 161. Maddesince; Hileli iflas, *"alacaklının alacağının teminatını oluşturan malvarlığının hileli tasarruflarla eksiltilmesi ile oluşur (TCK m.161). ... Hileli veya taksirli iflas suçları, TCK'nın "Malvarlığına Karşı Suçlar" bölümünde düzenlendiğinden ekonomik suçlar kategorisinde kabul edilmektedir."*

²⁷ İİK'nın 311. Maddesinde hangi hallerde hileli iflastan bahsedilebileceği belirtilmiştir;

- Alacaklıların müşterek rehini makamında olan mallarını tamamen veya kısmen kaçıрма, gizleme veya tahrip etme;
- Alacaklıların zararına olarak hakikate aykırı makbuzlar verme veya yazı ile borç ikrar etme;
- Muvazaalı satışlar, muameleler yahut bağışlamalar yapma;
- Evlenme mukavelesinde hakikaten getirilmemiş bir çeyizi getirilmiş gibi tanıma ve karı tarafından da, bu mukavelenin kocanın alacaklılarına karşı kullanmaya kalkışma;
- Hakikate aykırı borç ikrar etmek yahut muvazaalı işlemler veya mukaveleler yapmak suretiyle, alacaklıları zarara sokmak;
- Borcu mevcudu ile alacağından ziyade olduğunu bildiği halde ehemmiyetli kıymeti haiz ticari mallarını yahut fabrikasının mahsullerini hem satış gününün piyasasından, hem de mal olduğu veya satın alındığı kıymetten pek aşağı bir fiyatla satmak suretiyle mevcudunu israf etme;
- Konkordato mukavelesi haricinde alacaklıya hususi menfaatler temin etme;

²⁷ TCK 161. md "26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun" (08.12.2020)

- Hakikate aykırı muhasebe ve sahte bilançolarla aktifini hakikatte olduğundan fazla göstermeden oluşmaktadır.²⁸

İflaslar maddi manevi birçok zarar verdikleri gibi hileli iflas söz konusu olduğunda bir de şirketlere olan güven sarsılmakta ve ülke ekonomisi zarar görmektedir. Bunu önlemek adına, adli muhasebecilerin hile denetçiliği uzmanlığından faydalanmak yarar sağlayacaktır; bu nedenle, tekrar ediyoruz, adli muhasebeciliğin yasal bir düzenleme ile yaygınlaştırma çabaları önem arz edecektir.

Bir sonraki, aynı zamanda son kısımımız olan, kısımda geçmişte Türk Hukuku'nda yer edinmiş bazı yargı kararları örneklerini konunun önemini vurgulamak adına sizlerle paylaşıyor olacağız. Bu örnekler çoğaltılabileceği gibi, bu kısımda sadece göze çarpan bazı örnekler sunulmuştur.

Danıştay Kararları²⁹

1. “Sahte Belge Kullanımı Sahte olduğu ileri sürülen faturalardan dolayı tarhiyat yapılabilmesi için fatura içeriği emtianın gerçekte alınıp alınmadığının, yapılan iste kullanılıp kullanılmadığının ve söz konusu giderlerin isin niteliği ve büyüklüğüyle orantılı olup olmadığının Vergi Usul Kanununun 134.maddesine uygun bir incelemeyle ortaya konulması gerektiği, ayrıca sanayi siciline kayıtlı olan imalatçılar için yabancı kaynaklara ilişkin giderlerin indirimine sınırlama getirilemeyeceği hk.” (Karar Yılı: 2001, Karar No: 1962 Esas Yılı:2000, Esas No:1327, Dairesi: Dördüncü Daire)
2. “Hasılatın Kayıt ve Beyan Dışı Bırakılması Uyuşmazlığın çözümü için yaptırılan bilirkişi incelemesi sonucunda düzenlenen rapor ile inceleme elemanının saptamaları karşılaştırılmadan ve bilirkişi raporunun karara dayanak yapılış nedeni açıklanmaksızın verilen kararın eksik incelemeye dayalı olduğu ve bu yüzden hukuka uygun düşmediği hk.” (Karar Yılı: 1996, Karar No: 250, Esas Yılı:1995, Esas No:155, Dairesi: Vergi Dava Daireleri)
3. “Dava konusu olayda, davacı kurum adına düzenlenen vergi inceleme raporuyla, şirketin banka kanalıyla yaptığı ödemelerden ve tahsil ettiği çeklerden hareketle belgesiz alış ve satışları olduğunun saptandığı ve bu durumun şirket yetkilisince de doğrulanması üzerine kayıt dışı hasılatı göre hesaplanan matrah farkı

²⁸ İİK.311.md. “09.06.1932 tarihli ve 2004 numaralı Kanun” (16.11.2020)

²⁹ <http://www.danistay.gov.tr/kerisim/KararNoKararC.jsp> (16.11.2020)

üzerinden kurum adına resen tarhiyat yapıldığı, kayda geçmeyen alış ve satışlar için belge almadığı ve vermediği için adına özel usulsüzlük cezası kesildiği anlaşılmaktadır. Yükümlü kurumun bir kısım ham ve zig deri alışları ile imalat sonucu yaptığı satışlarını kayıt dışı bıraktığı, kayıt dışı alış ve satışlardan dolayı belge almadığı ve vermediği inceleme raporu ile saptanmıştır. Ayrıca, kayıt dışı alış ve satışlar nedeniyle beyan dışı kaldığı belirlenen hasılat üzerinden hesaplanan matrah farkı üzerinden davacı kurum adına salınan kaçakçılık cezalı kurumlar vergisine karşı açılan davanın, Manisa Vergi Mahkemesinin 4.5.1993 günlü ve 1993/200 sayılı kararı ile reddedildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kurumun kayıt dışı alış ve satışları için belge almadığı ve vermediği yargı kararıyla kabul edilmiştir. Belge almamak ve vermemek yönündeki eylemin, ilgililer nezdinde somut olarak saptanması gerektiği, bir kısım alış veya hasılatın kayıt dışı bırakıldığı durumlarda düzenlenmesi gereken belgelerin düzenlenmediği görüşüyle ceza kesilmesinde isabet bulunmadığından bahisle cezanın kaldırılması yönünde verilen karar, hukuka uygun bulunmamıştır. Açıklanan nedenlerle temyiz isteminin kabulüne Vergi Mahkemesi'nin 1995/262 sayılı ısrar kararının bozulmasına, karar verildi.” (Karar yılı 1998, Karar No: 168)

4. “Sahte fatura kullanmak suretiyle, kurumlar vergisi matrahının azaltılması nedeniyle, gelir (stopaj) vergisi tarhiyatı yapılan olayda, bu kazancın dağıtılmayarak şirket tüzel kişiliği bünyesinde tutulduğunu kanıtlama yükünün, vergi idaresine değil, yükümlüye düştüğü hk”. (Karar Yılı: 2007, Karar No: 120, Esas Yılı:2006, Esas No:364, Dairesi: Vergi Dava Daireleri)

Yargıtay Kararları: ³⁰

1. “Sanığın, sahte fatura kullanmak suretiyle katma değer vergisi yanında, kurumlar vergisi kaybına (ziyana) da sebebiyet verdiğinin iddia edilmesi durumunda, yöneticisi bulunduğu şirketin Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca tabi bulunduğu vergilendirme dönemi saptanıp, verginin tarh zamanı belirlenmeli, sonra hukuki durumu tayin ve taktir edilmelidir.” (Karar Yılı: 1997, Karar No: 110)
2. “Faturasız yapılan satın almanın, bir başka mükellefin faturası ile belgelendirilmesi halinde, faturayı düzenleyen ile alan arasında gerçek bir mal ve hizmet alımı bulunmaması nedeniyle faturanın sahte olduğunun kabulü gerektiği,

³⁰ <http://www.yargitay.gov.tr> (16.11.2020)

vergi inceleme raporlarındaki tespitlere göre sanığın, başka mükelleflerden aldığı mal ve hizmetlere karşılık temin ettiği faturaları kullandığı, sanığa atılı suçun tüm unsurları ile oluştuğu, bir takvim yılında her vergilendirme dönemindeki kullanmaların teselsül hükmünün uygulanmasını da gerektirdiği gözetilmeden sanığın mahkumiyeti yerine beraatına karar verilmesi yasaya aykırıdır.” (Karar Yılı: 2002, Karar No: 6193)

3. “İhracatçı firma tarafından düzenlenen gümrük çıkış beyannameleriyle 61 partide ihraç edilmiş görünen mallardan bir kısmının ağırlıklarının az, ihraç birim satış fiyatlarının fazla gösterildiği, tedarikçi firmanın anılan mallarla ilgili gerçek olmayan alış satışları kanuni defterlerine kaydetmek ve aracı ihracatçı firmaya gerçek olmayan satış faturası düzenlemek suretiyle haksız vergi iadesi alındığı hesap uzmanınca rapor edilmiş olduğundan; suç konusu eşyanın gerçek değeri emsallerine kıyasla tespit ettirilmeli, Hollanda Gümrüğünce teslim alınan bu malların cins, adet ve ağırlık itibarıyla Gümrük çıkış beyannamesinde yazılı olan eşyaya uygunluğu anılan Gümrük'ten sorulmalıdır.” (Karar Yılı: 1995, Karar No: 8644)
4. “Dosya içerisinde mevcut vergi inceleme ve kaçakçılık suçu raporlarında sanığın yetkilisi olduğu şirketin 1985 takvim yılı defter ve belgelerinin M.A.B.'nin 71 şirkete naylon fatura verdiği öğrenilmesi nedeniyle incelendiği ancak M.A.B.'dan temin ettikleri faturaları yasal defterlerine islemedikleri, fakat müstahsilden satın aldıkları pamuklara ait stopajları yatırmamak için satışları ters kayıtla iptal ederek kurumlar vergisi ziyana sebebiyet verdikleri görüldüğü belirtilmiş olmasına nazaran, işlemleri davaya konu olan şirketin 1985 takvim yılı defter ve belgeleri celb edilip muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı olarak düzenlenmiş vesikaları bilerek kullanmak veya vergi kanunlarına göre tutulması mecburi olan defter kayıtlarını tahrif etmek veya bu defterlerde mevhum adlara hesap açmak veyahut her türlü hesap ve muhasebe hileleri yapmak suretiyle vergi ziyana sebebiyet verip vermediği konusunda alınacak rapor sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayini gerektiğinin düşünülmemesi, Kanuna aykırı ve sanık vekilinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülüş olduğundan, hükmün bu sebepten dolayı isteme aykırı olarak (BOZULMASINA), oy birliğiyle karar verildi.” (Karar Yılı: 1990, Karar No: 2902)

Sayıştay Kararları: ³¹

1. 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 32'nci maddesinin uygulamada nasıl değerlendirileceğini açıklayan 38 seri no'lu Katma Değer Vergisi Genel Tebliğinde “sahte veya muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullananlar hakkında yapılacak işler” başlıklı bölümüne uygun davranılmadığı ve yersiz iade edildiği belirtilen katma değer vergisi için; iadenin yapıldığı tarihte ahiz firma için sahte veya muhteviyat itibariyle yanıltıcı belge kullandığı konusunda herhangi bir tespit yapılmadığı ve alt firmalarla ilgili olarak da gerekli idarî işlem ve incelemenin başlatıldığı, dolayısıyla idarelerce gereğinin yapıldığı anlaşıldığından mevzuata aykırı bir husus bulunmadığına,” (Karar Yılı, 28.03.2002, Karar No: 29354, Karar Konusu: Vergi Mevzuatı ile ilgili Kararlar, Kararın Çeşidi:4. Daire Kararı, Kararı veren: İstanbul Galata Vergi Dairesi 1999)
2. “Muhasebe Denetmeleri Başkanlığınca düzenlenen inceleme raporunda, sahte mühür kullanılarak ve imza taklidi suretiyle belgelerin sahte olarak düzenlendiği, reçetelerde yer alan numaralar üzerinde farklılaştırmalar yapıldığı ve bu hasta sevk kağıdı ve reçetelere dayanarak fazla ödemede bulunduğu tespit 90 <http://www.sayistay.gov.tr/karar/DKKarar.asp>. (10.09.2011) 75 edilmiştir. Bunun üzerine Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulunduğu, Cumhuriyet Başsavcılığınca kamu davası açılarak sorumlu kişinin yargılanarak mahkum edildiği ve bu mahkumiyetin Yargıtay'ca onanarak kesinleştiği, yersiz ödenen miktarın tahsili için alacak davası açıldığı ve davanın halen devam ettiği anlaşılmıştır. Her ne kadar sorumlular olayda kusurları olmadıklarını alacak davasının sonucunun beklenilmesi gerektiğini ifade etmişler ise de; 1050 sayılı Kanunun 13'üncü maddesi uyarınca varidat ve masraf tahakkuk memurları ile muhasiplerin tanzim ettikleri evrakın sıhhatinden ve kavanine mutabakatından mali açıdan sorumlu olmaları nedeniyle ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 65'inci maddesi uyarınca genel mahkemelerce verilen hükümler Sayıştay'ın hesap ve işlemler yönünden denetimine ve hükmüne engel teşkil etmeyeceğinden, yersiz ödenen tutarın sorumlulara ödettirilmesine,” (Karar Yılı, 09.11.2000, Karar No: 8681, Karar Konusu: Sorumluluk ve Yargılama Usulleri ile İlgili

³¹ <http://www.sayistay.gov.tr/karar/DKKarar.asp>. (16.11.2020)

Kararlar, Kararın Çeşidi:7. Daire Kararı, Ankara Defterdarlık Muhasebe Müdürlüğü 1997)

2.9.3 Almanya, Hindistan, Azerbaycan'da Adli Muhasebe'nin Gelişimi

Bu kısımda Amerika'da ortaya çıkan ve yayılan adli muhasebenin diğer ülkelerdeki gelişimi araştırılmıştır. Araştırma, Almanya, Hindistan ve Azerbaycan olmak üzere 3 ülke genelinde yapılmıştır. Ülkelerin seçiminde gelişmişlik durumuyla beraber Türkiye'de kültürel ve ekonomik olarak yakın/uzak olma durumları göz önünde bulundurulmuştur. Gelişmiş ülke kategorisinde Almanya, gelişmekte olan ülkelere ise Hindistan ve Azerbaycan seçilmiştir; Hindistan'ın seçilme nedeni gelişmekte olan ülkeler içinde yer almasına rağmen Azerbaycan'ın aksine kültürel olarak Türkiye'den farklı olmasıdır.

2.9.3.1 Almanya'da adli muhasebe

Almanya üniversiteleri nadiren adli muhasebe ile alakalı programlar sunmaktadır; bu tür programlar daha çok uygulamalı bilim / politeknik üniversitelerinin müfredatlarında bulunmaktadır. Bunun nedeni, Almanya'daki üniversite sisteminin bir bölüm yapısından ziyade bir başkan yapısına göre düzenlenmiş olmasıdır, bunun sonucunda adli muhasebeye adanmış programların başkanlık seviyesinin ötesinde gelişmesi zorlaşmaktadır (Kopp, 2019). Günümüzde, adli muhasebe alanında üniversite düzeyinde eğitim, esas olarak bu alanda uzmanlaşmış belirli bölümlerle karşımıza çıkmaktadır; adli muhasebe alanında düzenli kurslar veya bu konuyla ilgili ara sıra seminerler sunulmaktadır. Bochum Ruhr Üniversitesi ve Friedrich-Alexander-Erlangen-Nürnberg Üniversitesi gibi diğer üniversiteler ara sıra adli muhasebe seminerleri sunmaktadır. Öte yandan, uygulamalı bilimler üniversiteleri adli muhasebe seminerleri ve kursları sunmaktadır (Kopp, 2019).

Almanya'da hâlihazırda mevcut olan eğitim fırsatlarına ilişkin içgörü sağlamak için Almanya'da sunulan tüm kurs programları, kurslar ve seminerler hakkında bağımsız bir araştırma yapılmıştır. Araştırmadan çıkan sonuç, adli muhasebe eğitiminin yetersizliğini vurgulamıştır (Kopp, 2019). Bu gerçeğe rağmen, Alman denetçi mesleği tarafından kabul edilen üniversiteler ve uygulamalı bilimler kurumları bile bu tür özel denetimlerden (örneğin zimmete para geçirme denetimleri) bahsetmemekle beraber müfredatlarının bir parçası olarak dolandırıcılık tespit araçlarından bahsetmekten de uzak durmaktadırlar. Alman Denetçiler Enstitüsü tarafından denetçi sınavının bir kısmını devraldığı resmi olarak kabul edilen sekiz kurumdan sadece ikisi, yani Pforzheim ve Osnabrück / Munster, eğitim sistemlerinin özel denetim eğitim unsurları içerdiğini belirtmektedir (Brauner, 2010). Sonuç

olarak, hızla büyüyen adli servisler alanında çeşitli eğitim ve kariyer yollarının önünün açıldığı dikkat çekmektedir. Adli hizmet sağlayan ekipler arasında denetçiler, vergi denetçileri, sosyologlar, avukatlar ve psikologlar olduğunu görüyoruz. Bu çeşitliliğin sebebini ise hile vakalarına farklı gözlerle yaklaşmanın önemi olarak yorumlayabiliriz.

Adli muhasebede yukarıda bahsedilen eğitim durumu göz önünde bulundurulduğunda, Almanya'da, en azından özel sektörde, yerleşik sertifikalar ya da eğitim gereklilikleri, deneyim gereklilikleri, test gereklilikleri veya uygulama prosedürleri standartları olmaması şaşırtıcı değildir. Bu durum, genellikle, adli muhasebe (hizmetler) departmanlarının Alman çalışanlarının, Sertifikalı Dolandırıcılık Denetçisi (CFE) gibi adli muhasebede belirli bir asgari eğitim düzeyinin kanıtını sağlayan özel sertifikalar elde etmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne yurtdışına gönderilmesine yol açmaktadır (Kopp, 2019).

Aynı zamanda, ülke genelinde konuyla alakalı mesleki kurumlar da kurulmuştur. Bu kurumlar/enstitüler genellikle özel eğitim kuruluşları tarafından eğitilen uzmanlar tarafından vergi denetimi ve vergi sorgulamaları alanında eğitim vermektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi bu eğitim kurumlarında verilen ve genel olarak şirketlerin içinde yer alan adli hizmetler genel olarak geneleksen çerçeveye bağlı kalmış ve iç denetim, hile denetimi ve vergi denetimi üzerine kurulmuştur (Kopp, 2019).

Ülke genelinde adli muhasebe hakkında yapılan araştırmalardan bir tanesi Almanya'da işlenen hile oranının seneler içinde değişimi ile ilgilidir. Buna göre, 2011 senesinde hile oranı 80.000 civarındayken 2015 senesinde 60.000 lere düşmüştür. Diğer yandan, bu hilelerin neden olduğu kayıplar araştırılmış ve 2011 senesinde 4 milyon Euro üzerindeyken 2015 senesinde 2.5 milyon Euro civarındadır. Araştırma sonucunda yapılan yorum ise şirketlerin adli muhasebe hizmetlerini arttırmasının hile denetimine fayda sağladığıdır (Wilkinson ve Rebmann, 2001). Adli muhasebe hizmeti sağlayan sektörlerin ise daha çok hukuk firmaları ve denetim firmaları olduğu göze çarpmıştır (Kümpel ve Melcher, 2012).

Almanya'da adli muhasebe hakkında yapılan araştırmalar ve çalışmalarda konusu incelendiğinde ise günümüzde, hala, adli muhasebe hakkında araştırmalar Almanya'da da pek yaygın olmadığı dikkat çekmiştir; araştırmacılar kendileri haricindeki araştırmacıların farkında değildir ve konu üzerinde pek durulmamaktadır. Yayımlanan dergilerde de konu ile alakalı az sayıda yayım vardır (Kopp, 2019).

2.9.3.2 Hindistan'da adli muhasebe

Kuşkusuz, ekonomik suç ve dolandırıcılık, küresel olarak şirketler için çözülemez bir sorun olmaya devam ederken Hindistan da artış göstermektedir. Hindistan'daki şirketler, erişimlerini diğer ülkelere genişlettiklerinde, yalnızca "yerel" dolandırıcılıklara değil, aynı zamanda diğer pazarlarda yaygın olan dolandırıcılıklara da maruz kalmaktadır (Bhasin, 2013).

Hindistan'da, muhasebe hileleri hem neden oldukları kayıplar hem de tespit edilmesinin zorluğu açısından şirketlere mali yük getirmektedir. PwC'nin yaptığı araştırmaya göre, bu tür hileler yüzünden şirketler ortalama olarak iki senede bir 1.5 milyon dolar kaybetmektedir. Daha da önemlisi, bu tür hilelerin tespiti için adli ve soruşturma masrafları da çok fazla olmaktadır. Rüşvetin ödenmesiyle elde edilen satış sözleşmeleriyle bağlantılı olarak kötü elde edilmiş gelirleri de dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte, itibar veya markaya verilen zarar, personelin moralinin düşmesi ve bozulmuş iş ilişkileri gibi soyut faktörlerden kaynaklanan zarar, bu unsurların dolandırıcılığın ortaya çıkması ve hatta algılanmasıyla zayıflatılabileceği için küçümsenemez. Sonuç olarak, Hindistan'daki şirketler, küresel emsallerine göre dolandırıcılık kayıplarına ve maliyetlerine daha fazla maruz kalıyor diyebiliriz (Bhasin, 2013).

Son zamanlardaki kurumsal çöküşler, Hindistan dâhil olmak üzere şirketlerin dünya çapında işleyişinde karşılaşılan büyük "sistemik" sorunların olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sorunlar şüphesiz ki sadece şirketlere değil, Hindistan'da kamu güvenini de sarsmaktadır. Bunu önlemek adına adli muhasebenin önemi Hindistan'da da gündem olmaktadır (Bhasin, 2013).

Bu doğrultuda, Hindistan Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (ICAI), bazı Yeminli Muhasebeciler Yetkili Adli Muhasebeciler (CFA'lar) olmaları için eğitime zorluğunu üstlenmiştir; 6 hafta sonlarına yayılmış 100 saatlik bir "BT kullanarak Adli Muhasebe ve Dolandırıcılık Tespiti Sertifika Kursu" vermektedir fakat bu konu yükseköğrenim sağlayan Hindistan Üniversitelerinin çoğu tarafından henüz benimsenmiş değildir. Günümüzde, çok az akademik kurum bu kategorideki profesyonellere olan ihtiyaca rağmen, lisans veya yüksek lisans düzeyinde adli muhasebe üzerine tam bir kurs sunmaktadır. (Bhasin, 2013). Örneğin, Indiaforensic (Pune), Banka Adli Muhasebe (CBFA), Sertifikalı Kara Para Aklama Uzmanı (CAME) ve Sertifikalı Adli Muhasebe Uzmanı (CFAP) alanlarında Sertifika kursu düzenleyen birkaç kurumdan biridir. Hindistan Üniversitesi (Tripura) Yeminli Mali

Analistler Enstitüsü de "Adli Muhasebe Yüksek Lisans Diploması" sunmaktadır. Az sayıda kolej ve üniversiteler "Adli Bilimler" kursları vermektedir; bunun nedenini adli muhasebeciler hakkında olan bilgi eksikliği olarak yorumlayabiliriz. Hem profesyoneller hem de akademisyenler adli muhasebecilerin beceri karışımları üzerine bir kurs düzeni oluşturur ise, ülkedeki adli muhasebe uygulaması ile eğitim arasındaki boşluk aşılabilecektir. Eğitim kurumları adli muhasebe kurslarını düzenlerken, bireylerin de bu konu hakkında bilgi ve yeteneklerini incelemesi gerekmektedir (Bhasin, 2013).

Bu doğrultuda, Hindistan'da bu konuyla alakalı yapılan bir araştırmayı inceledik. Araştırmanın amacı Hindistan'ı hangi mali ve ekonomik suçların etkilediğini belirlemek için ekonomi ve adli muhasebe fonksiyonlarının etkinliğini belirlemek ve adli muhasebecilerde gereken yetenek ve özelliklerin belirlenmesi. Bunun için muhasebeci, avukat ve denetçi den oluşan 120 kişiye anket iletilmiş ve cevapları toplanmıştır. Anket sonucunda, adli muhasebenin etkinliğinin artması ve bu konuyla alakalı çalışmaların hızlandırılmasının yanı sıra adli muhasebecide olması gereken unsurlar belirlenmiştir. Bu unsurlar; denetim yeteneği, kritik düşünme, etkili iletişim, sorgulama/araştırma yeteneği, hukuk bilgisi ve problem çözme yeteneğidir. Diğer bir araştırma konusu ise adli muhasebeciye olan taleple alakalıdır ve araştırma sonucunda 5 üzerinden puanlanan bir anket sisteminde en fazla oyu 4.46 puanla 5 yıl içerisinde adli muhasebeye ihtiyaç duyulacağı sonucu ortaya çıkmıştır (Bhasin, 2013).

2.9.3.3 Azerbaycan'da adli muhasebe

Muhasebe hileleri diğer ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan'da da dikkat çeken bir konudur. Nüfus ve şirket yoğunluğu gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda diğer ülkelere göre daha az hileye rastlansa damuhasebe denetimi önem arz eder. Ülkede faaliyet gösteren şirketler "Auditor Xidmeti Haqqında" Kanun'a göre yıllık finansal tablolarını her yıl denetimden geçirmek zorundadırlar. Diğer ülkelere benzer şekilde, şirketler kendi içlerinde denetimle alakalı departmanlara da sahiptirler fakat burada belirlenen sorun, bu kontrol mekanizmalarının özel olarak hile denetimi ve tespitine yönelik olmamalarıdır (Kurnaz ve diğerleri, 2014).

Konuyla alakalı olarak, biz de ülkede gerçekleştirilen bir anketi araştırdık ve sonuçlarını sizlerle paylaşacağız. Araştırmanın amacı adli muhasebe mesleğinin ülkede tanınırlığını tespit etmekle beraber, meslek mensupları hangi unsurları taşımalıdır üzerinde durmaktır. Yapılan araştırmada hedef alınan grup Azerbaycan'ın üniversitelerindeki

muhasabe ve finans ana dalında çalışan 14 akademisyenden oluşmuştur. Katılanların %71.4 ü erkek ve yaş aralıkları 26-35tir (Kurnaz ve diğerleri, 2014).

No	Sorular	Evet (%)	Hayır (%)
1.	Üniversitenizin ders programında denetim dersi var mı?	35,7	64,3
2.	Muhasebe müfredatınızın yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	50,0	50,0
3.	Muhasebe müfredatınızın köklü bir reforma ihtiyacı var mı?	64,3	35,7
4.	Adli bilimler konusunda bir bilginiz var mı?	42,9	57,1
5.	Adli muhasebe konusunda bir bilginiz var mı?	42,9	57,1
6.	Müfredatınızda ayrı bir adli muhasebe dersi var mıdır?	7,1	92,9
7.	Müfredatınıza ayrı bir adli muhasebe dersi konulması gerekir mi?	64,3	35,7
8.	Kendi kurumunuzdaki müfredata adli muhasebe eğitimi entegre etme düşünceniz var mı?	21,4	78,6

Tablo 18: Akademisyenlerin Adli Muhasebe ile İlgili Konulara Yönelik Düşünceleri
(Kurnaz, E. , Serçemeli, M. İbadov E. , (2014), “Research on Forensic Accounting Profession and Its Application in Azerbaijan”)

Tablo 18’de yer alan anket tablosundan görüleceği üzere katılımcıların %64, 3’ü ders programlarında denetim dersinin olmadığını belirtmişlerdir ve ankete katılan akademisyenlerin yarısı muhasebe müfredatının yeterli olduğunu belirtirken diğer yarısı yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Ek olarak, katılımcıların %64, 3’ü muhasebe müfredatının ciddi bir yeniliğe ihtiyacının olduğu konusunda ortak fikre sahiptir. Soru 4 ve 5 için katılımcıların %57,1’i hayır seçeneğini işaretlemişlerdir; yani adli muhasebe konusunda herhangi bir bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Buna bağlı olarak 6. Sorunun cevabı da aslında aşikârdır. Tabloya baktığımızda akademisyenlerin %92, 9, adli muhasebe gibi bir derslerinin olmadığını ama %64, 3’ü de müfredatta böyle bir dersin yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Aksi olarak, katılımcıların %78, 6’sı adli muhasebe dersine ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir.

Anketin diğer kısımlarında katılımcıların %80i denetim dersi anlatmadıklarını, %20 si de geçmişte anlattıklarını belirtmiştir. İlginç bir cevap ise adli muhasebe eğitime ihtiyaç duyduklarını belirten %66.7 lik kısmın bu konuyla alakalı verdiği cevaptır; buna göre, adli muhasebe eğitimi ayrı bir şekilde okutmak için kapasitelerinin olmadığını ama en azından

ders kitaplarına entegre edilmesi gerektiği düşüncesidir. Bunun için gerekli olan eğitim seviyesi de ağırlıklı olarak yüksek lisans seviyesi olarak belirtilmiştir.

Anketin bir diğer sonucu da, adli muhasebe eğitiminin içermesi gereken konular hakkındadır. Aşağıdaki tabloda detaylıca gösterilmiştir;

No	İfadeler	X	SS
1.	Adli muhasebe alanında mesleki kariyerler	2,50	1,225
2.	Adli muhasebeyi destekleyen profesyonel örgütler	2,29	1,204
3.	Adli muhasebeyle ilgili profesyonel standartlar	3,21	1,528
4.	Analitik gözden geçirme usulleri	3,00	1,569
5.	Bilgi güvenliği ve mahremiyeti	4,00	0,784
6.	Bilirkişi tanıklığı ve uzman şahitliği teknikleri	2,86	1,231
7.	Dava danışma teknikleri	3,00	1,177
8.	Delil/karüt toplama kuralları	3,14	1,292
9.	Duruşma ile ilgili kurallar ve çapraz sorgu yöntemleri	3,07	1,542
10.	Finansal raporlama standartları ve ilkeleri	3,07	1,385
11.	Finansal raporlama süreci ve analizi	3,36	1,550
12.	Hile denetiminin teorisi ve metodolojisi	3,86	1,231
13.	Hile karşıtı denetim standartları	3,79	1,369
14.	Hile tespiti ve caydırma programları	3,71	1,205
15.	Hile türleri	3,79	1,251
16.	Hilenin unsurları: Baskı, fırsat ve rasyonelleştirme	3,79	1,477
17.	Hileyi önlemeye yönelik eğitim	3,71	1,437
18.	Hileyi önlemeye yönelik kontroller	3,86	1,406
19.	Hileyi önlemeye yönelik staj	3,86	1,167
20.	Hukuki sisteme ilişkin bilgi	2,50	0,941
21.	İç kontrol değerlemesi	2,50	0,941
22.	İlgili taraf işlemlerinin manipüle edilmesi	2,36	1,393
23.	Kriminoloji, beyaz yakalı ve ekonomik suçlar	2,93	1,269
24.	Kurumsal yönetim	2,71	1,204
25.	Rüşvet ve yolsuzluk araştırması	4,29	0,726
26.	Siber suçlar ve bilgisayar hileleri	3,79	1,251

Tablo 19: Adli Muhasebe Ders Konularının Araştırılması (Kurnaz, E. , Serçemeli, M., Ibadov E. , (2014), “Research on Forensic Accounting Profession and Its Application in Azerbaijan”)

Tablo 19’u incelediğimizde 4.29 ortalama ile derslerde işlenmesi gereken konunun “rüşvet ve yolsuzluk araştırması” olduğudur. Sonrasında ise 4 ortalamayla “Bilgi güvenliği ve mahremiyeti” konusu gelmektedir. Buradan anlamamız gereken, yolsuzluğun ve bilgi güvenliğinin Azerbaycan’da gereken özeni görmediğidir. En önemsiz olarak görülen konulardan biri ise “adli muhasebeyi destekleyen profesyonel örgütler” konusunun müfredata eklenmesidir. En önemsiz konu ise “adli muhasebe alanında mesleki kariyerler” konusudur. Yeni bir meslek dalı olan adli muhasebe için bu cevap aslında pek de şaşırtıcı değildir.

Genel olarak sonuçları incelersek, Azerbaycan’da adli muhasebenin ayrı bir ders olarak olmadığı ve akademisyenlerin de bu konuda eksik bilgilere sahip olduğunu görmekteyiz. Buna rağmen, akademisyen katılımcılar bu konunun ders müfredatlarına eklenmesini ve hatta lisansüstü seviyesinde olması gerektiğini vurgulamışlardır. Müfredatta yer alması gereken konular ise, hile tespiti ve yolsuzluktur (Kurnaz ve diğerleri, 2014).

2.9.3.4 Almanya, Hindistan ve Azerbaycan ile Türkiye’nin Karşılaştırılması

Almanya, Hindistan ve Azerbaycan’daki adli muhasebe gelişimini incelediğimizde aslında Türkiye’den pek farklı bir konumda olmadıklarını görüyoruz. Her üç ülkede de mesleğin Amerika’da olduğu gibi bir meslek kolu haline gelme durumu yoktur, hepsi henüz araştırma aşamasındadır. Üç ülkede de konuyla alakalı pek fazla bilgi yoktur fakat yapılan anketler göstermektedir ki, özellikle akademisyenlerin bu meslek koluna ihtiyaçları vardır. Adli muhasebe daha çok hukuk veya denetim firmalarının içinde yer alan farklı departmanlarda gerçekleşse de bir meslek olarak yer edinememiştir. Bize göre de, tekrar ediyoruz, adli muhasebe yasal bir zemine yerleştirilmelidir.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’DEKİ ÜNİVERSİTELERDE ADLİ MUHASEBE’NİN ALANINA GİREN DERSLERİN ARAŞTIRILMASI

3.1 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Adli muhasebe üzerine yapılan araştırmalar ve çalışmalar geçmişten günümüze artmış olsa da Türkiye’deki üniversitelerde söz konusu eğitimin yetersizliği dikkat çekmektedir. Araştırmanın temel amacı, üniversitelerimizde “Adli muhasebe eğitimi ne durumdadır?” sorusuna cevap aramaktır.

Türkiye’de yer alan 209 üniversitenin yüksek lisans ders programları ve müfredatları incelenmiş, muhasebe denetimi ve denetime bağlı olarak adli muhasebeyi yakından ilgilendiren ders konularının sıklığı belirlenmiştir. Muhasebe denetimi ve bağlı konuların hangi program isimleriyle ve hangi okulların müfredatında yer aldığı araştırılmıştır.

3.2 Adli Muhasebe Eğitimi’nde Alınması Gereken Dersler

Adli muhasebenin tanımı gereği birçok alanı birleştiren bir meslek dalı olması dolayısıyla eğitiminin içeriğinin de bu çerçevede düzenlenmesi gerekmektedir. Hilenin tespiti ve sonrasında yargı sürecine intikalini kapsayan bu meslek dalının eğitimi temel olarak hukuk, muhasebe ve kriminoloji alanlarını kapsamalıdır. Adli muhasebeci, bilirkişi veya denetçilerden ayrı olarak suç bilimi hakkında da ileri düzeyde bilgiye sahip olmalıdır. Benzer olarak, hukuk ve muhasebe bilgisi de hem teorik hem de pratik olarak üst düzeyde olmalıdır. Bize göre, adli muhasebe eğitiminin kapsaması gereken dersler aşağıda belirtilmiştir;

- Muhasebe Standartları ve Hile Denetimi
- Muhasebe Etiği

- Türk Borçlar Hukuku
- Türk Vergi Hukuku
- İcra ve İflas Hukuku
- Türk Ceza Hukuku
- Kriminoloji

Aşağıdaki kısımda Türkiye’de lisansüstü düzeyinde Muhasebe ve Finans eğitimi veren üniversitelerin ders müfredatları yukarıda belirtilen dersleri içerip içermediği hususunda incelenmiştir.

3.3 Araştırmanın Yöntemi

Türk eğitim sisteminde yer alan 209 üniversitenin listesi çıkarılmış ve yüksek lisans ders programlarına internet siteleri üzerinden ulaşılmıştır. Sitelerine ulaşılamayan üniversitelerin öğrenci işleri aranmış ve bölümde yer alan dersler sorulmuştur. Son olarak, elde edilen veriler ışığında aşağıdaki araştırma tablosu hazırlanmıştır.

3.4 Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtlar

Araştırma kapsamında Yükseköğretim Kurulun’da güncel olarak yer alan devlet ve vakıf üniversiteleri baz alındı. Araştırmanın kapsamını 131 devlet 78 vakıf üniversitesi olmak üzere toplamda 209 üniversitenin programları araştırıldı. Veri toplama süreci 14.01.2021 tarihinde tamamlanmıştır. Üniversitelerin ders programları yüksek lisans kategorisine göre incelenmiş olup hedef kitlesi İşletme Anabilim Dalı ve bağlı olarak Muhasebe Finansman Bilim Dalı olarak seçilmiştir. Meslek yüksekokulları araştırma kapsamına girmemektedir. Üzerinde durulan dersler, muhasebe denetimi, hile denetimi, denetim, etik ve hukuk dersleridir.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara Teknoloji Üniversitesi, Anka Bilim Üniversitesi, Ostim Teknik Üniversitesi, TEDÜ, Ufuk Üniversitesi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Akev Üniversitesi, Antalya Bilim Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Batman Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi ve son olarak Karabük Üniversitesi’lerinin ders programlarına erişilememiştir.

3.5 Araştırmanın Sonuçları

Araştırmada yer alan üniversiteler teker teker incelenmiş olup aşağıdaki tabloda adli muhasebe eğitime bağlı olarak yukarıda bahsedilen derslerin müfredatta yer alıp almadığı tablo oluşturularak sunulmuştur. Tabloda üniversitesi isimleri, anabilim dalları, bilim dalları/programlar ve verilen derslerin isimleri yanlarında “seçmeli/zorunlu” olacak şekilde belirtilmiştir.

ÜNİVERSİTENİN ADI	ANABİLİM DALI	BİLİM DALI	DERS ADI
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı	Finansal Denetim(Zorunlu) Muhasebe Etiği (Seçmeli) Denetim (Seçmeli)
Afyon Kocatepe Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Uluslararası Finansal Risk Yönetimi (zorunlu) Gelişmiş Finansal Muhasebe (zorunlu)
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Hukukun Temel Kavramları (zorunlu) Borçlar Hukuku (zorunlu) Genel Muhasebe (zorunlu) İş Hukuku (zorunlu) Sosyolojiye Giriş (zorunlu) Türk Vergi Sistemi (zorunlu)

			Ticaret Hukuku (zorunlu) Muhasebe Denetimi (zorunlu)
Aksaray Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı	Finansal Manipülasyonlar (Zorunlu)
Ankara Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Genel Muhasebe (Zorunlu)
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Muhasebe Denetimi (zorunlu) Muhasebe Kuramı, Standartları ve Uygulamaları (zorunlu)
Gazi Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Muhasebe Kuramı, Standartları ve Uygulamaları (zorunlu) Muhasebe Denetimi (zorunlu) Vergi Muhasebesi (zorunlu)
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe- Finansman Bilim Dalı	Denetim (Zorunlu) Muhasebe Standartları (Zorunlu) Ticaret Hukuku (Seçmeli) Adli Muhasebe (seçmeli)

			Uluslararası Vergi Denetimi (seçmeli) İş Hukuku (seçmeli)
Başkent Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe-Finansman Bilim Dalı	Vergi Usul Uygulamaları (zorunlu) Uluslararası Muhasebe Standartları (zorunlu) İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku (seçmeli) Ticaret Hukuku (seçmeli) Muhasebe Denetimi (seçmeli) Muhasebe Etik ve Bağımsızlık (seçmeli)
TOBB Üniversitesi	İktisat Anabilim Dalı	Uygulamalı Ekonomi ve Finans Lisans Üstü Programı	Finansal Muhasebe Standartları ve Uygulamaları (seçmeli)
Akdeniz Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe-Finansman Bilim Dalı	Muhasebe Denetimi (zorunlu) Denetim ve Denetim Standartları (Seçmeli) Bağımsız Dış Denetim(seçmeli)
Alaaddin Keykubat Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Bilim Dalı	Vergi Hukuku (zorunlu) Muhasebe ve Finansal Raporlama (zorunlu) İş Etiği (zorunlu) İşletme Hukuku (zorunlu)

			Muhasebe Denetim Uygulamaları (zorunlu)
Bartın Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Finansman Bilim Dalı	Türkiye Muhasebe Standartları (seçmeli) Kurumsal Risk Yönetimi (seçmeli) Meslek Etiği (seçmeli) Ticaret Hukuku (seçmeli) Adli Muhasebe (seçmeli)
Bayburt Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Standartları (seçmeli) Denetim Vaka Analizleri (seçmeli)
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Mesleğinde Etik (zorunlu)
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	İş Etiği ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk(seçmeli) Sosyal Psikoloji (seçmeli) Muhasebe Uygulamaları (seçmeli) Vergi Muhasebesi (seçmeli) Muhasebe Denetimi (seçmeli)

Bursa Uludağ Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Ticaret Hukuku (seçmeli) İşletme Etiği (seçmeli) Türkiye Muhasebe Standartları (seçmeli)
Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Adli Muhasebe ve Uygulamaları (seçmeli) İş Ahlakı (seçmeli)
Çankırı Karatekin Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe ve Finans Yönetimi (seçmeli) Türk Muhasebe Standartları (seçmeli) İş Ahlakı ve Etik (seçmeli) Ticaret Hukuku (seçmeli)
Hitit Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uygulamaları (seçmeli) Türk Vergi Sistemi (seçmeli) Muhasebe Denetimi (seçmeli)
Trakya Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı	Denetim Teorisi(zorunlu) Uluslararası Denetim Standartları (zorunlu)
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek	Türkiye Muhasebe Standartları(seçmeli)

		Lisans Programı	
Erzurum Teknik Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetimde Vaka Analizleri (zorunlu)
Anadolu Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Bilim Dalı	Denetim Standartları (zorunlu) Meslek Hukuku ve Etik (zorunlu)
Gaziantep Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	İş Hukuku (zorunlu) Denetim Uygulamaları (zorunlu) Vergi Muhasebesi (zorunlu)
Süleyman Demirel Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Denetimi (zorunlu) Hile Denetimi ve Muhasebe Etiği (zorunlu) Muhasebe Hukuku (zorunlu) Muhasebe Standartları (zorunlu) Muhasebe Hukuk İlişkileri (zorunlu)
Galatasaray Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim Standartları (seçmeli)
İstanbul Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek	Denetim İlke ve Teknikleri (seçmeli)

		Lisans Programı	Adli Muhasebe ve Hile Denetimi (seçmeli)
Marmara Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Finansman Bilim Dalı	Muhasebe Denetim Uygulamaları (zorunlu) Meslek Hukuku (seçmeli)
Bahçeşehir Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Finansman Bilim Dalı	Vergi Muhasebesi ve Denetimi (zorunlu) Muhasebe Denetimi (zorunlu)
Beykent Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim İlke ve Teknikleri (zorunlu)
Işık Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı	Adli Muhasebe(seçmeli) Muhasebe Hukuku (seçmeli) Vergi Muhasebesi (seçmeli) Türk Vergi Sistemi (seçmeli)
İstanbul Aydın Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim Teorisi (seçmeli) Muhasebe ve Denetim Standartlar (seçmeli) Türkiye’de Denetim Yapısı ve Uygulamaları (seçmeli)

			Adli Muhasebe ve Uygulamaları (seçmeli)
İstanbul Bilgi Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim Standartları (seçmeli) Muhasebe ve Denetim (seçmeli) Adli Muhasebe&Hile Denetimi (seçmeli)
İstanbul Ticaret Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim Teorisi ve Uluslararası Denetim Standartları (seçmeli)
Koç Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim (zorunlu)
Yeditepe Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe Finansman Bilim Dalı	Denetim (zorunlu)
Nişantaşı Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Uluslararası Finansal Raporlama ve Denetim Yüksek Lisans Programları	Muhasebe Standartları (seçmeli) Türk Vergi Sistemi (seçmeli) Denetim Teorisi (seçmeli)
Maltepe Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim (seçmeli) İç Denetim (seçmeli)
İzmir Ekonomi Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek	Muhasebe Denetimi (seçmeli)

		Lisans Programı	Hilelerin Önlenmesi (seçmeli)
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Denetim (seçmeli)
Erciyes Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Bağımsız Denetim Standartları ve Uygulaması (seçmeli)
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Etiği (seçmeli)
Kocaeli Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı	Muhasebe ve Hukuk İlişkileri (seçmeli) Muhasebe İlke ve Standartları (seçmeli)
Selçuk Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Denetimi ve Standartları(zorunlu)
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı	Bağımsız Denetim (seçmeli) Adli Muhasebe (seçmeli) Denetim Teorisi (seçmeli)
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Kontrol ve Denetim Uygulamaları (seçmeli)

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Denetimi (zorunlu)
Sakarya Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Denetimi(seçmeli) İleri Denetim Teknikleri (seçmeli)
Yalova Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Denetimi ve Risk Yönetimi (seçmeli)
Yozgat Bozok Üniversitesi	İşletme Anabilim Dalı	İşletme Yüksek Lisans Programı	Muhasebe Standartları (seçmeli) Vergi Muhasebesi ve Uygulamaları (seçmeli) Muhasebe Denetimi ve Uygulamaları (seçmeli) İş Ahlakı (seçmeli)

Tablo 20: Yüksek Lisans Düzeyinde Adli Muhasebe Eğitime Bağlı Dersleri Veren Üniversiteler

Tablo 20 incelendiğinde, 209 üniversitenin 141'inde yüksek lisans programlarının denetim içerikli dersleri içermediğini görmekteyiz. Oransal olarak incelediğimizde ise bu oran %67 civarındadır. Ders programları incelenen 51 üniversitenin 8inde (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Batman Üniveristesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Işık Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Dumlupınar Üniversitesi) adli muhasebe eğitiminin bağımsız bir ders olarak incelendiği üniversiteler ve %15 civarındadır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç ise adli muhasebe eğitiminin yüksek lisans programlarında henüz yeterince yer almadığıdır.

BÖLÜM 4

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yaşanan hileler ve bunların sonucu olan maddi manevi kayıplar dolayısıyla muhasebe denetimine olan gereksinim günden güne artış göstermektedir. Şüphesiz, değişen ekonomik koşullar, yaşam şartları ve sosyolojik gelişmeler sayesinde bu tür hilelerin önlenmesi adına çözümler aranmış ve Amerika’da ilk olarak örneklerini gördüğümüz Adli Muhasebe mesleği ses getirmeye başlamıştır. Adli muhasebe, yaşanan muhasebe hilelerine ve yolsuzluklara efektif çözüm getirmek amacıyla doğmuş ve muhasebe denetiminin kapsamını genişletmiştir. Genişleyen bu kapsam, adli muhasebecilere olayın mahkemeye intikali öncesinde ve sonrasında çeşitli haklar tanıyarak hilenin önlenmesine çözüm getirmeyi amaçlamıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler, bilginin hızlı yayılımı ve erişimi gibi konular diğer ülkeler gibi Türkiye’yi de olumlu ve olumsuz yönde etkilemiştir. Olumsuz yönde etkilenen bir bölüm ise elde edinilen bilgiler sayesinde ve erişim kolaylığı sayesinde muhasebe hilelerinde meydana gelen artışlardır diyebiliriz. Böylelikle, sadece muhasebe, ekonomi alanında değil birçok alanda suç ve suça yönelim artmış, mahkemelere ve avukatlara olan gereksinim çoğalmıştır. Avukatlar ise bunun karşısında bilirkişi ve diğer meslek mensuplarından yardıma gereksinim duyar hale gelmişlerdir; böylelikle, muhasebe, vergi gibi alanlarda bu suçların önlenmesinde uzman adli muhasebecilerin yetişmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Muhasebe hilesinin ve yolsuzlukların önlenmesi kapsamında tabii ki Türkiye’de vasıflı mali müşavirler, iç ve dış denetçiler yetişmektedir fakat işin hem muhasebe hem de hukuk alanında uzmanlığını gerektiren adli muhasebecilerle alakalı bir düzenleme Türk Hukuk sisteminde henüz yoktur. Öte yandan, adli muhasebe eğitimi üniversitelerde seçmeli ders olarak çok az sayıda üniveristede okutulmaktadır. Adli muhasebeciler, denetçi, müşavir ve avukatlara kıyasla konunun her kısmıyla alakadar olup daha geniş kapsamlı destek sağlayabilmektedirler.

Biz de bu nedenle, adli muhasebenin ÷lkemizde gelişmesinin ve yer bulmasının bir gereklilik olduğuna ve fayda sağlayacağına inanmaktayız. Bu doğrultuda, hukuk sistemimizde adli muhasebecilikle alakalı yeni bir düzenlemenin yapılmasının, diğer ÷lkelerde olduğu gibi çeşitli eğitim ve seminerlerin düzenlenmesinin ve lisans eğitimi veren üniversitelerde müfredata zorunlu dersler getirilip, Adli Muhasebe'nin önünün açılmasını faydalı görüyoruz.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Ç. (2010). İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Lisansüstü Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Akyel, N. (2009). Adli Muhasebecilik Ve Türkiye'de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi Ve Öneriler, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Ve Finansman Bilim Dalı, Sakarya
- Albrecht, W.S. Wernz, G.W. & Williams, T. L. (1995). Fraud Bringing Light to the Dark Side of Business, USA: McGraw-Hill
- Amling, T. and U. Bantleon. (2008) Interne Revision. Grundlagen und Ansätze zur Beurteilung deren Wirksamkeit. Deutsches Steuerrecht, 46 (27): 1261-1308
- Balcı, M. (2014). Adli Muhasebe, Uygulamaları ve Günümüzdeki Durumu, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- Bayraktar, A. (2007), Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Bhasin, M. (2013) , Survey of Skills Required by the Forensic Accountants: Evidence from a Developing Country
- Bologna, J. & Lindquist, R. (1987), Fraud Auditing and Forensic Accounting, New Tools and Techniques, Hoboken, New Jersey: Willey Publishers
- Bozkurt, N. (2009), İşletmelerin Kara Deliği Hile, Çalışan Hileleri, Alfa Basım Yayın, İstanbul
- Bozkurt, N. (2002), a.g.m. Yaklaşım Dergisi, Yıl:8 Sayı.92
- Bozkurt, N. (2000), İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler, Yaklaşım Dergisi, Yıl:8, Sayı 92, Ağustos, s. 63-68
- Bozkurt, N. (2000), Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik, Yaklaşım Dergisi, Yıl 8, Sayı 94, s.58
- Bozkurt, N. (2000), Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik, Yaklaşım Dergisi, Yıl 8, Sayı 94, Ekim, s.61
- Bozkurt, N. Adli Muhasebenin İçeriği, Gelişimi ve Türkiye Uygulamaları, (12.12.2020)
- Brauner, D. (2010), Verkürzung des WP-Examens nach § 8a und § 13b WPO. Fachliche Voraussetzungen, Profile anerkannter Hochschulen. Sternenfels: Wissenschaft & Praxis.
- Brignola, N. Fraud Perpetrator Profile: A Short Story, <http://www.bus.lsu.edu/accounting/faculty/lcrumbley/fraud1.htm> (17.12.2020)
- Buckhoff, T. (2001), Employee Fraud: Perpetrator and Their Motivations, The CPA Journal

- Ciğer, A. , Topsakal, Y. (2015), Adli Muhasebecilik Mesleğine Genel Bakış: Adli Muhasebe Eğitiminin Faydaları ve Engelleyicileri, Akdeniz İİBF Dergisi, 15 (31) , 70-88
- Cendrowski, H. , Martin J. ve Petro L. , (2007), The Handbook of Fraud Deterrence , New Jersey, USA: John Wiley & Sons Inc.
- Dauber, N. , Qureshi, A. , Levine, M. Siegel, J. (2006), Auditing Standards, Thomson Publ. USA, s. 88-91
- Doğmuş, D. (2008), Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de İç Denetim Sistemi, Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, Ankara
- Durkin, R. , (2003) Defining the Practice of Forensic Accounting, <http://www.cpa2biz.com/Resource Center/Business>
- Edelson, E. (2003). The 419 Scam: Information Warfare on the Spam Front and a Proposal for Local Filtering. Computers & Security, 22(5), 392-401.
- Elliott, R. K. & Willingham, J. J. (1980). Management fraud: Detection and deterrence, New York: Petrocelli Books.
- Emir, M. (2008), Hile Denetimi, Mali Çözüm Dergisi, İSMMMÖ Yayın Organı, Mart-Nisan s.118
- Erol, M. (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata Ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13 (1), 231.
- Göksu, S. (2011) , Adli Muhasebe Kapsamında Çalışan Hileleri ve Kars İlinde Adli Vakalar Analizi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Gülaçtı, M. (2004) , Adli Muhasebe Mesleği ve Uygulama Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Gülten, S. ve Kocaer, İ. (2011), Adli Muhasebe Uygulamaları, Ankara
- Gürsoy, H. (2009). Muhasebe Hileleri. Yaklaşım Dergisi, Sayı.203
- Irmak, R. , Çağlayan, B. , Kurnaz, G. ve Bal, B. , (2002), Muhasebenin Genel Esasları, Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi, Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları Serisi:7, Ankara
- Kaya, A. “İç Denetim” Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı <http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/diger/icerikdetaydh224.pdf> (01.10.2020)
- Kaya, U. (2005) , Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 1, s.49-64
- Kopp, K. (2019) Essays on Fraud and Forensic Accounting Research from a German Accounting Perspective, Master's Dissertation.
- Kuloğlu, G. (2007). Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa
- Kurnaz, E. , Serçemeli, M. İbadov E. , (2014), Research on Forensic Accounting Profession and Its Application in Azerbaijan

- Küçük, E. ve Uzun, Ş. (2009), Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar, Erciyes Üniversitesi U.B.F. Dergisi, Sayı 32, s.244.
- Kümpel, K. ve T. Melcher. (2012) Implementierung von Elementen der forensischen Sonderuntersuchung in die Jahresabschlussprüfung. Maßnahmen zur Aufdeckung und Vermeidung von Fraud. Steuern und Bilanzen” (14): 541-548
- Linden, R. & Schneider, S. (2010). Problem-Oriented Policing Approaches to Securities Fraud. Canada: Research and National Coordination Organized Crime Division Law Enforcement and Policy Branch Public Safety Canada Report No. 002.
- Mengi, B. (2013). Hileli Finansal Raporlama. İstanbul: Beta Yayın.
- Pala, F. (2011), Adli Muhasebe Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Patterson, E. R. ve R. Smith, (2005), The Effects of Sarbanes-Oxley on Auditing and Internal Control Strength, presented at the AAA national convention
- Pazarçeviren, S. (2005), Adli Muhasebecilik Mesleği, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, s.1-19
- Petsko, G. A. (2009). Life is a Ponzi Scheme. Genome Biology, 10(1), 1-4
- Rezaee, Z. (2005). Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud. Critical Perspectives on Accounting, 16(3), 277-298
- Selek, S. ve Arıkan, Z. (2004), Muhasebe Düzensizlikleri (Accounting Irregularities) ve Vergilendirme (Taxation), Vergi Dünyası Dergisi, Sayı: 275- Temmuz, s:20- 31.
- Smith, A. (2009). Nigerian Scam E-Mails and the Charms of Capital. Cultural Studies, 23(1), 27-47.
- Şen, Ç. (2013), İşletmelerde Çalışan Hilelerin Tespiti, Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans Yönetim Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Tian, K. (2001), Customer Fraud & Business Responses: Let the Marketer Beware, Greenwood Publ. USA, s. 8.
- Toraman, B. (2009), İSMMM Akademi Ders Notları, SMMM-Adli Muhasebe Uzmanı
- Toraman, C. Abdioğlu, H. İşgüden, B. (2009), Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar, Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X I, S I),
- Uzun, K. “Deloitte Türkiye - Yönetim Kurulu Danışmanı”, Dünya Gazetesi, (28 Mayıs 2008). S.1
- Yılancı, M. (2003), İç Denetim Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma, T.C. Osmangazi Üniversitesi yayınlar No:86, Eskişehir, s.11
- W. Steve Albrecht, Fraud Examination, USA: Thomson Print, 2003, s.6
- Wilkinson, J. ve L. Rebmann. (2001), Forensic Services und Internal Audit, Gemeinsamkeiten- Unterschiede - Abgrenzungen. Der Schweizer Treuhänder 75 (5): 481-486

ACFE Report to the Nations, Global Fraud Study USA 2012 (10 Ekim 2020)

ACFEI, “History of the Forensic Accountant”,
<http://www.acfei.com/certification/programscrfa/details.php> (11.10.2020)

<https://acfe-public.s3-us-west-2.amazonaws.com/2020-Report-to-the-Nations.pdf>
(11.10.2020)

İİK.311.md. “09.06.1932 tarihli ve 2004 numaralı Kanun” (16.11.2020)

“Investment Scams: Different Types of Scam”
(<http://www.investopedia.com/university/scams/scams1.asp#axzz2EJJOaEnZ>)
(14.11.2020)

T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı İç Denetim Birimi Başkanlığı,
<http://icdenetim.kulturturizm.gov.tr/belge/1-72739/ic-denetim.html>

TCK.161.md. “26.09.2004 tarihli ve 5237 numaralı Kanun” (08.12.2020)

Türk Dil Kurumu, www.tdk.org.tr (08.12.2020)

“Vendor Frauds (Bribes, Kickbacks, Corruption”, www.wbsonline.com. (16.10.2020)

<http://www.danistay.gov.tr/kerisim/KararNoKararC.jsp> (16.11.2020)

www.forensic-accounting-information.com/forensic-accounting-careers.htm (18.11.2020)

<http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/> (02.09.2011)

<http://www.yargitay.gov.tr> (16.11.2020)